

T.C.

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

AHKÂM HADİSLERİNDE YASAKLANAN AKİTLER

İbrahim YILDIZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Muhittin ÖZDEMİR

Bingöl-2023

T.C.
BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

AHKÂM HADİSLERİNDE YASAKLANAN AKİTLER

İbrahim YILDIZ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Muhittin ÖZDEMİR

Bingöl-2023

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	vii
ÖNSÖZ	viii
ÖZET	x
ABSTRACT	xi
GİRİŞ	1
A. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE YÖNTEMİ.....	1
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU	1
II. ARAŞTIRMANIN AMACI	1
III. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	1
B. AHKÂM HADİSLERİ.....	2
1. Tanımı	2
2. Ahkâm Hadislerinin Kapsamı	5
3. Ahkâm Hadislerini Bilmenin Önemi.....	5
4. Ahkâm Hadisleriyle İlgili Temel Eserler	6
BİRİNCİ BÖLÜM	8
İSLAM HUKUKUNDA AKİTLER VE SATIM AKDİ	8
1.1. Akit.....	8
1.1.1. Akdin Tanımı	8
1.1.2. Akdin İnsan Hayatındaki Yeri ve Önemi	8
1.1.3. Akdin Meşrûiyeti.....	9
1.1.4. Akit Yapma Hürriyeti	9
1.1.5. Akdin Unsurları	11
1.1.5.1. İcap ve Kabul.....	11
1.1.5.2. Akdin Tarafları	11
1.1.5.3. Akdin Konusu.....	12

1.1.6. Akdin Şartları.....	12
1.1.6.1. Şer'i Şartlar	13
1.1.6.2. Ca'li Şartlar	17
1.1.7. Akit Çeşitleri.....	18
1.1.7.1. Sıhhat Bakımından Akitler	18
1.1.7.2. Meşrûiyeti Bakımından Akitler	19
1.1.7.3. İsim Bakımından Akitler.....	19
1.1.7.4. Aynîlik Bakımından Akitler.....	19
1.1.7.5. Geçerlilik Bakımından Akitler	20
1.1.7.6. Şekil Bakımından Akitler	20
1.1.7.7. Bağlayıcı Olup Olmaması Bakımından Akitler	21
1.1.7.8. Tazmin Bakımından Akitler	21
1.1.7.9. Takas Edilen Şey Bakımından Akitler	21
1.1.7.10. Amacı Bakımından Akitler	22
1.1.7.11. Zamana Bağlı Olup Olmama Bakımından Akitler	22
1.1.7.12. Bağımsız Olup Olmaması Bakımından Akitler	23
1.1.8. Akitlerin Sona Ermesi	23
1.1.8.1. Akdin Fesih Yoluyla Sona Ermesi.....	23
1.1.8.2. Akdin Ölümle Sona Ermesi.....	23
1.1.8.3. Mevkuf Akdin İzin Verilmeme Nedeninden Dolayı Sona Ermesi	23
1.2. Satım Akdi	24
1.2.1. Tanımı	24
1.2.2. Meşrûiyeti	24
1.2.3. Çeşitleri	25
1.2.3.1- Şartları (Yapılan Muamele) Bakımından.....	25
1.2.3.2- Değişen Nesneler (Bedel) Bakımından	25
1.2.3.3. Fiyatın Söylenmesi (Kârın Belirtilmesi) Bakımından.....	26

1.2.4. Rükünleri ve Şartları	26
1.2.4.1. İcap- Kabul ve Şartları	27
1.2.4.2. Akdin Tarafları ve Şartları	29
1.2.4.3. Akdin Konusu ve Şartları.....	30
İKİNCİ BÖLÜM	31
ALİŞVERİŞ HÜKÜMLERİ VEYASAKLANAN ALİŞVERİŞLER	31
2.1. Alışveriş Hükümleri.....	31
2.1.1. Çalışmaya Teşvik	31
2.1.2. Alışverişte Yeminin Mekruh Olması.....	34
2.2. Yasaklanan Alışverişler	35
2.2.1. Olgunlaşmamış (Çiçek Halindeki) Meyvenin Satışı.....	35
2.2.2. Tesellümün Gerçekleşmediği Gıdaları Vermenin ve Diğer Yiyeceklerin Hükümü	41
2.2.3. Şarap, Ölmüş Hayvanın ve Putların Alışverişi.....	45
2.2.4. Köpek Satışının, Fahişenin ve Kâhinin Geliri	49
2.2.5. Necis Olmuş Şeylerin Satımı	52
2.2.6. Alışverişte Şartlar	53
2.2.6.1. Fâsid Olan Şartlar.....	54
2.2.6.2 Caiz Olan Şartlar	58
2.2.7. Alışverişte Aldatma.....	59
2.2.8. Suyun Fazlasının Satışı ve Hayvanın Çiftleştirme Ücreti.....	61
2.2.9. Hayvanın Karnındaki Yavruların Satılması	66
2.2.10. Ğarar Satışı.....	68
2.2.11. Bir Akitte İki Alışveriş.....	71
2.2.12. Urban (Kaparo) Satışı	72
2.2.13. Malın Bedelinin Başka Bir Para Cinsinden Ödenmesi.....	74
2.2.14. Necaş (Alışverişi Kızıştırma) Satışı.....	75

2.2.15. Müzâbene ve Muhâkale.....	77
2.2.16. Şehirlinin Köylü Adına Satımı.....	79
2.2.17. Akitlerde Zarar Verme.....	84
2.2.18. Alışverişte Kötü Niyet.....	86
2.2.19. Haracın Daman Karşılığı Olması.....	87
2. 2.20. Fuzulinin Alışverişi.....	89
2.2.21. Cahiliye Dönemindeki Satışlar.....	92
2. 2.22. İhtikâr (Malı Stoklama).....	94
2. 2.23. İne Satışı.....	97
2.2.24. Rüşvetin Yasaklanması.....	99
2.2.25. Hayvanın Hayvan Karşılığında Veresiye Satılması.....	101
2.2.26. Faiz ve Faizli Alışverişlerin Yasaklanması.....	102
2.2.26.1. Tanımı.....	103
2.2.26.2. Kur'an-ı Kerim ve Sünnette Faiz.....	103
2.2.26.3. Faiz Çeşitleri.....	108
2.2.26.4. Faizin Gerçekleştiği Mallar.....	108
2.2.26.5. Alışverişte Faizin Söz Konusu Olmaması İçin Gerekli Olan Şartlar.....	110
SONUÇ.....	112
KAYNAKÇA.....	115
ÖZGEÇMİŞ.....	121

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırlamış olduğum "*AHKÂM HADİSLERİNDE YASAKLANAN AKİTLER*" isimli bu çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve faydalandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

20.11.2023

İbrahim YILDIZ

ÖNSÖZ

Sünnet, İslâm'ın temel iki kaynağından birisidir. Kur'an ve Sünnetin anlaşılması İslâm'ın doğru olarak tanınmasını sağlayacaktır.

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından sonraki dönemden başlanılarak günümüze kadar hadislerin anlaşılmasına yönelik çalışmalar olmuştur. Bunlar, Fıkhu'l-Hadîs ve Ahkâm Hadisleri ifadeleriyle isimlendirilmişlerdir. Fıkhu'l-Hadîs, hadisleri anlamaya yönelik çalışmaların ismi olmuştur. Ahkâm hadisleri ise zikredilen alanda verilen eserlerde sünen olarak adlandırılan zikredilmiştir. Ahkâm hadisleri alanında yazılan eserlere bakıldığında, her ne kadar isimlendirmede farklılık olsa da, isimlendirmede ve bölüm başlıklarında belirli bir uygulamanın var olduğu açıkça görülmektedir. Ahkâmla alakalı hadisler fıkıh kitaplarındaki tertibe göre düzenlenmesi sonucu sünenler ortaya çıkmıştır. Her bir âlim sahip olduğu donanıma, yaşadığı ortama ve bireysel tercihlerine göre çalışmalarını şekillendirmiştir.

İnsan yaratılışı gereği toplum halinde yaşama ve diğer insanlarla belli bir ölçüde iş birliği yapma gereği duyar. Çünkü her yönüyle kendi kendine yeten, kendi ihtiyacını başkası olmadan tam anlamıyla gideren bir insan yoktur. Her insan farklı bir yeteneğe sahip olarak yaratıldığından her bir birey toplumun ihtiyaç duyduğu farklı bir hizmeti üretip ihtiyaç duyduğu şeyi gidermektedir. Bütün bu durumlar da insanın ihtiyaçları için başkalarıyla münasebette bulunmasını zorunlu kılmaktadır. Bu zorunluluk akitlerin meydana gelmesine sebep olmaktadır.

Akitler, toplumu oluşturan bireylerin hayatı boyunca birbiriyle olan ilişkilerini, bu ilişkilerden meydana gelen borç ve sorumlulukları konu edinir. Akitler, insan hayatı ile o kadar özdeşleşmiştir ki tarihsel süreç boyunca geliştirilmiş hukuk sistemlerinin tamamı onlara yer vermiştir. Çünkü günlük hayatta insanın yeme, içme, giyinme, barınma, ulaşım, iletişim, eğitim vb. temel ihtiyaçları ile ilgili gereksinimlerin karşılanması birtakım işlemlere bağlı olup akitler aracılığıyla bu işlemler yerine getirilmektedir.

Akitlerin yapılması, belli bir amacı gerçekleştirmek içindir. Genelde bu amaçla bir ihtiyacın giderilmesi, bir maslahatın sağlanması veya bir zararın ortadan kaldırılması hedeflenmektedir. İslam hukukunda akitlerin meydana gelmesi, geçerli ve bağlayıcı olması ile hukukî sonuç meydana getirmesine dair hükümler kanun koyucu

tarafından belirlenmiştir. Bu ilkeler bir akdin sahih bir şekilde meydana gelmesi ve sonuçlarını doğurması için esastır. Diğer taraftan, devamlı olarak artan ve değişen ihtiyaçlara paralel olarak insanlar yaptıkları akdin içeriğini ve hukukî neticelerini düzenleme ihtiyacı duyarlar. Bazen de toplumun sosyal, ekonomik ve kültürel yapısı akitlerin içeriğini düzenlenmeyi, hukukî sonuçlarını yeniden belirlemeyi gerekli kılmaktadır. Bu anlamda örf ve adetlerin de çoğunlukla etkili olduğu görülmektedir.

Akitlerin temelinde insanın ihtiyaç ve yararı yer alır. Bundan dolayıdır ki, kural olarak bireyin istediği şekilde akdin çeşidini, konusunu ve tarafını seçmesi; içeriğini düzenlemesi yani akitle beraber istediği şartı ileri sürmesi onun en doğal hakkıdır. Ancak unutulmamalıdır ki hürriyetin olduğu her yerde bir sınırlamanın, her hakkın karşılığında bir yükümlülüğün olması gereklidir. Bundan dolayıdır ki İslam borçlar hukukunda diğer hukuk sistemlerinde olduğu gibi akitlerde muhtevayı düzenleme hürriyeti ve sınırları tartışmalı bir konudur. Bu hürriyetin mutlak olmaması üzerinde ittifak edilen tek husustur

Çalışmanın her aşamasında desteğini esirgemedi bana her alanda yol gösteren, ayrıca hayata dair birçok konuda ışık tutan, değerli katkılarıyla beni yönlendiren Danışman Hocam **Doç. Dr. Muhittin Özdemir**'e teşekkürü bir borç bilirim.

İbrahim YILDIZ

Bingöl-2023

Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tez Özeti

Tezin Başlığı : Ahkâm Hadislerinde Yasaklanan Akitler
Tezin Yazarı: İbrahim Yıldız
Danışman: Doç. Dr. Muhittin Özdemir
Anabilim Dalı: TEMEL İSLAM BİLİMLERİ
Bilim Dalı: İSLAM HUKUKU
Kabul Tarihi :
Sayfa Sayısı : ... (ön kısım) + (tez) + (ekler)
İslâm hukuku insanların ihtiyaçlarına çözüm bulmayı amaçlamaktadır. İslam'ın doğuşu esnasında yeryüzünde ibadet amacıyla yapılan ilk mâbed olan Kâbe'den dolayı Mekke Arap yarımadasının merkezi haline gelmişti. Bundan dolayı ticari faaliyetler oldukça yaygınlaşmıştı. Bu ticari faaliyetler aracılığıyla insanlar birbirinin ihtiyacını gidermekteydi. Dolayısıyla diğer insanların ürettikleri mal veya hizmeti alabilmek için hemen hemen her bir birey, az çok ticari hayata katılmaktaydı. Ticari faaliyetler toplumdaki kazanç yollarının en başında gelmektedir. Bireysel ve toplumsal hayatta bu kadar önemli olan ticari faaliyetler, Kur'an ve Sünnetin belirlediği hak, hukuk ve adalet ilkelerine uygun bir şekilde yapıldığında hem birey hem de toplum bunlardan fayda görmektedir. Bunun tersi söz konusu olduğunda ise bireysel ve toplumsal zarar, aldanma ve aldatma söz konusu olmaktadır. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) peygamber olarak görevlendirildiği dönemde ticaretle meşgul olan Arap toplumunun kendilerine has cahiliye döneminden kalma birçok ticari faaliyetleri vardı. Arap toplumunda çok yaygın olarak yapılan bu alışverişlerden bazıları, İslam'ın özüyle uyuşmadığı için Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından yasaklandı. Bu bağlamda özellikle hadis kaynaklarında yer alan Ahkâm Hadislerinde Hz. Peygamber tarafından yasaklanan akit türlerinin neler olduğu tespit edilecek ve bu akit türlerinin temel özellikleri incelenecektir. İslam hukukuna göre bir ticari faaliyette bulunması gereken temel ilke ve prensiplerin neler olduğu böylece anlaşılmış olacaktır.
Anahtar Kelimeler: Ahkâm Hadisleri, Ticaret, Akit, Hadis, Ahlak, Büyü'

Bingöl University Institute of Social Sciences Abstract of Master's Thesis

Title of the Thesis: Covenants Forbidden in the Hadiths of Ahkam''Master Thesis
Author : İbrahim Yıldız
Supervisor: Assoc. Doç. Dr. Muhittin Özdemir
Department: ISLAMIC SCIENCES
Sub-field: ISLAMIC LAW
Date :
Islamic law aims to find solutions to people's needs. During the birth of Islam, Mecca became the center of the Arabian peninsula due to the Kaaba, the first temple built for worship on earth. Therefore, commercial activities became quite widespread. People were fulfilling each others needs through these commercial activities. Therefore, almost every individual participated in commercial life to a greater or lesser extent in order to receive the goods or services produced by other people. Commercial activities are one of the main ways of earning in society. When commercial activities, which are so important in individual and social life, are carried out in accordance with the principles of rights, law and justice determined by the Quran and Sunnah, both the individual and the society benefit from them. When the opposite is the case, individual and social harm, deception and deception occur. When the prophet was appointed as a prophet. The Arab society, which was engaged in trade, had many commercial activities dating back to period of ignorance. Some of these transactions, which were common in the Arab society, were prohibited by the Prophet because they did not comply with the essence of Islam. In this context, especially in the Ahkam Hadiths, which are included in the hadith sources, The types of contracts prohibited by the Prophet will be determined and the basic features of these types of contracts will be examined. Thus, what are the basic tenets and principles that should be followed in a commercial activity according to islamic law, will be understood.
Keywords: Ahkam hadiths, trade, contract, hadith, morality, buyu'

KISALTMALAR

a.g.e	: adı geen eser.
a.s.	: Aleyhi's-selam.
b.	: bin, ibn.
b.s	: baskı.
Bkz/bkz	: bakınız.
bt.	: bint.
c.	: cilt.
c.c	: celle celâluh.
ev.	: Çeviren.
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi.
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
Ed.	: Editör.
H.	: Hicri.
H.z.	: Hazreti.
r.a	: radiyallahu anhu/anha.
S.	: Sayı.
s.	: Sayfa.
Sad.	: Sadeleştiren.
s.a.v.	: Sallallahu aleyhi ve sellem.
Thk	: Tahkik Eden
Ty.	: Basım Tarihi Yok
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
vd.	: ve diğerleri.

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI VE YÖNTEMİ

Bu başlık altında yaptığımız çalışmanın konusu, amacı ve yöntemi hakkında bilgi verilecektir.

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU

İslam Hukukunda Ahkâm Hadisleri; sosyal hayatın düzenlenmesi, insanlar arasında hak ve adaletin sağlanması için en önemli konuların başında gelen akit konusunu oluşturmaktadır. Sosyal düzenin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi ve insanların birbirlerine karşı olan görevlerini hakkıyla yerine getirebilmeleri; her bir ferdin sorumluluklarını bilmesi ve bunları yerine getirmesiyle mümkündür. Bu nedenle Ahkâm Hadislerin de yasaklanan akitler çalışmamızın konusu olmuştur.

II. ARAŞTIRMANIN AMACI

Bu çalışmayı yapmaktaki en önemli amacımız İslam hukukunun Ahkâm Hadisleri sahasında alışveriş özelinde insanlara sunmuş olduğu temel ilkeleri ortaya koymaktır.

Araştırmamızda Ahkâm Hadislerinde geçen alışveriş ile ilgili hadislerle getirilen tahlil ve tercihlerin değerlendirilmesi yapılacaktır. Alışveriş konusu hadislerde çok kapsamlı olduğundan dolayı biz bu hadislerin tamamını değil de bazılarını detaylı bir şekilde ele alıp inceleyeceğiz. Bu hadislerden hareketle yasaklanan akit türlerini ortaya koymayı amaçlamaktayız.

III. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmamızda kaynakları tarama yöntemi ile klasik temel kaynaklara inerek alışveriş ile ilgili Ahkâm Hadisleri sentezlenerek yazıya dökme çalışması yapılmıştır. Çalışmamızı yaparken bütün İslam hukuku ekollerinin görüşlerinin çok geniş bir sahası olmasından dolayı zengin hukuki görüşleri barındıran her bir inceleme hakkında birbirlerinden farklı özelliklerdeki kaynaklara başvurduk ve bunlardan olabildiğince yararlanmaya çalıştık.

Araştırmamızda Ahkâm Hadislerinde geçen alışveriş ile ilgili hadislerle getirilen tahlil ve tercihlerin değerlendirilmesi yapılacaktır. Alışveriş konusu hadislerde çok kapsamlı olduğundan dolayı biz bu hadislerin tamamını değil de bazılarını detaylı bir şekilde ele alıp inceleyeceğiz. Bu hadislerden hareketle yasaklanan akit türleri ortaya konulacaktır. Araştırmamızın konusu “Ahkâm Hadislerinde Yasaklanan Akitler” olduğundan dolayı Ahkâm Hadisleri hakkında kısa bir bilgi verilecektir.

Aşağıda Ahkâm Hadisleri hakkında verilecek olan bilgilerden sonra İslam hukukunda akitler ve yasaklanan akit türleri hakkında bilgiler verilecek olup son bir değerlendirme ile tez sona erecektir.

B. AHKÂM HADİSLERİ

1. Tanımı

Ahkâm hadisleri ifadesi Hadis ve ahkâm olmak üzere iki kelimeden oluşmaktadır. Hadis haber anlamına gelir.¹ Ahkâm kelimesi hüküm kelimesinin çoğuludur. Sözlükte, karar, ilim, anlayış, adalet, önlemek anlamına gelmekle beraber hüküm bir şeyi başka bir şeye dayandırma, emir ve irade anlamlarına gelir. İlk dönem hadisçileri Ahkâm hadisleri tabiriyle sadece helâl ve harâmla ilgili hadisler kastedilmiştir.² Başka bir tanımda ahkâm hadisleri; bireylerin Allah’a karşı olan kulluk görevleri ile birbirlerine karşı olan görevlerini ve aralarındaki ilişkileri düzenleyen belli hükümleri içeren nasslardır.³

Terim olarak ise çeşitli şekillerde ifade edilen şer’i hüküm genellikle Allah’ın iktizâ veya tahyîr yoluyla mükelleflerin fiillerine yönelik hitabına denilir.⁴ Bazılarına göre ilâhî hitabın eseri, bazılarına göre ise ilâhî beyândan oluşmaktadır.⁵ Şer’i hükmün tanımına bakıldığında şer’i- ameli hükümlere taalluk eden nebevi hadislerle ahkâm hadisleri denilir.⁶ Şer’i hükümler teklifi ve vaz’î olmak üzere iki kısma ayrılır.

¹ Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü* (İstanbul: Marmara Ü.İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2009), 45.

² Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, 55.

³ Talat Koçyiğit, *Hadis İstılahları Sözlüğü* (Ankara: Ankara Ü.İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 1980), 112.

⁴ Yavuz Köktaş, *Ana Hatlarıyla Ahkâm Hadisleri* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2016), 15.

⁵ Köktaş, *Ahkâm Hadisleri*, 15.

⁶ Köktaş, *Ahkâm Hadisleri*, 16.

Teklifi Hükümler: Talebin bağlayıcı olup olmaması ve olumlu-olumsuz oluşu açısından teklifi hükümler âlimlerin çoğunluğuna göre beş kısma ayrılmaktadır.⁷

1. Vâcib: Allah'ın (c.c), yapılmasını kesin ve bağlayıcı olarak istediği fiillerdir. Yani yapılmasında sevap, terkinde cezanın olduğu fiillerdir. Kat'i delille sabit olan şüphe içermeyen fiillerdir. Biz vâcibi kalbimizle tasdik etmek, bedenimizle uygulamak zorundayız. Vâcibi inkâr eden kâfir olur, kalp ile tasdik beden ile amel gereklidir. Bedenen amel zorunlu olduğu için mazeretsiz olarak terk eden fâsık olur. Bu kavram Hanefî mezhebine göre farklı olmakla beraber bizim burada kastettiğimiz farz anlamına gelen anlamıdır.⁸ Mükellef açısından iki kısma ayrılır:

Farz-ı ayn: Her bir mükellefin tek tek yerine getirmesi gereken fiillerdir. Bazı mükelleflerin yerine getirmesi diğerlerinden sorumluluğu düşürmez. Örneğin beş vakit namaz, oruç örnek verilebilir.

Farz-ı kifâye: Allah'ın (c.c), yapılmasını mükelleflerin her birinden değil de herkesten istediği fiillere denilir. Bazılarının bunu yerine getirmesi diğerlerinden sorumluluğu düşürür. Örneğin cenaze namazı, şahitlik yapma örnek verilebilir.

2. Harâm: Allah'ın (c.c),yapılmamasını kesin ve bağlayıcı bir şekilde istediği; terkinde sevabın, yapılmasında cezanın olduğu fiillerdir. ⁹ Allah'ın yenilip içilmesini, kullanılmasını ve yapılmasını kesinlikle yasakladığı fiillerdir.¹⁰

Harâm li-zâtihî: Özü itibariyle zarar ve kötülük içermesinden dolayı temelden yasaklanan fiillerdir. Örneğin hırsızlık, kumar, içki içmek, zina örnek verilebilir.

Harâm li-gayrihî: Aslında yasak olmamasına rağmen geçici bir durumdan dolayı yasaklanan fiillerdir. Örneğin bayram günü oruç tutmak, Cuma ezanı okunurken alışveriş yapmak örnek verilebilir.

3. Mendûb: Allah'ın (c.c)', yapılmasını kesin olmayan bir tarzda istediği ve terk edilmesini kötülemediği fiillerdir. Terkinde herhangi bir yasaklamanın olmadığı, yapılması övülen fiillerdir.¹¹ İki kısma ayrılır:

⁷ Zekiyyüddin Şa'ban, *İslam Hukuk İlminin Esasları (Usulü'l Fıkıh)*, çev. İbrahim Kâfi Dönmez (Ankara: TDV Yayınları, 2012), 245.

⁸ Şa'ban, *Usulü'l Fıkıh*, 226-232.

⁹ Şa'ban, *Usulü'l Fıkıh*, 247-249.

¹⁰ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Ensar, 2010), 179.

¹¹ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 360.

Sünnet-i müekkede: Hz. Muhammed'in (s.a.v) sürekli yerine getirdiği farz olmadığını göstermek amacıyla çok az terk ettiği fiillerdir. Bu çeşit sünnete sünnetü'l-hüdâ da denilmektedir.¹² Mendûbun bu çeşidini yerine getiren sevap, terk eden ise cezayı hak etmemekle beraber kınanır ve azarlanır. Örneğin ezan ve cemaatle namaz örnek verilebilir.

Sünnet-i gayr-ı müekkede: Hz. Muhammed'in (s.a.v.) bazen yapıp bazen de terk ettiği taat türünden olan fiilleridir. Örneğin ikindi ve yatsı namazlarının farzından önce kılınan dörder rek'atlık namaz, Pazartesi ve Perşembe gümleri tutulan oruç örnek verilebilir.

Sünnetü'z-zevâid: Hz. Muhammed'in (s.a.v.) beşer olduğundan dolayı yaptığı fiillerdir. Allah'ın dinini açıklama niteliği taşımayan beşeri davranışlarıdır. Örneğin Hz. Muhammed'in (s.a.v.) yemesinde, içmesinde, giyinmesinde yaptığı fiiller. Kişi bu fiilleri yaparsa Hz. Muhammed'e (s.a.v.) olan sevgisinden dolayı sevabı hak eder. Çünkü Hz. Muhammed (s.a.v) bizim için en güzel örnek ve yaşayan Kur'an'dır. Bu fiilleri terk eden ise kınanmaz, azarlanmaz.¹³

4. Mekruh: Allah'ın (c.c),kesin ve bağlayıcı olmayan bir tarzda yapılmasını istediği fiillere denilir. Bu tür davranışları yapanlar cezalandırılmazlar fakat bazen kınanırlar. Kişi Allah'ın rızâsını kazanmak için terk ederse sevap kazanır.¹⁴

5. Mubâh: Allah'ın (c.c), yapılmasında veya yapılmamasında mükellefleri serbest bıraktığı fiillere denilir. Kişi ister bu fiilleri yapsın isterse de yapmasın bunların karşılığında herhangi bir sevap ve günah elde etmez.

Vaz'î Hükümler: Allah'ın (c.c), bir şeyi başka bir şey için sebep, mani ve şart kılmasıdır. Teklifi hükümler asıl temel hükümler olup, bunların uygulanması sırasında Vaz'î hükümler ortaya çıkar. Örneğin Allah (c.c) namazı kılınız buyurarak namazı mü'minlere farz kılmıştır. Bunların yapılmasının istenmesi teklifi bir hükümdür. Fakat namazın farz olabilmesi için bazı şartların yanında, vaktinin de girmesi gereklidir. Böylece vaktin girmesi onun farz oluşuna bir "sebep" teşkil eder. Namaz için abdest

¹² Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf Cürcânî, *Arapça-Türkçe Terimler Sözlüğü Kitâbü't-Ta'rîfât*, çev. Arif Erkan (İstanbul: Bahar Yayınları, 1997), 124.

¹³ Şa'ban, *Usulü'l Fıkh*, 244-246.

¹⁴ Şa'ban, *Usulü'l Fıkh*, 250-252.

alınması şarta örnektir. Zekâta tabi mallardan nisap miktarı mala sahip olan bir kişinin üzerinde bu miktarı etkileyen bir borcun olması da mani'ye örnektir.

2. Ahkâm Hadislerinin Kapsamı

Her türlü hadisten ahkâm çıkarmak, hüküm çıkarılan her hadisi ahkâm hadisi olarak değerlendirmek mümkün olmakla beraber asıl önemli olan ahkâmın nerede nas olarak belirtildiğinin, başka bir amaç için değil de sadece fıkhi hükmü açıklamak için sevk edildiğinin farkında olunmasıdır.¹⁵

Ahkâm hadislerine etki eden bazı sebeplerden dolayı bu konu da net bir sayı belirlemek mümkün değildir. Bununla beraber burada asıl olan sayı değil de bu hadislere yaklaşım tarzıdır.¹⁶ Nerede ne yaptığımızı bilmek kaydıyla her hadisten fıkhi bir hüküm çıkarmak mümkündür.

3. Ahkâm Hadislerini Bilmenin Önemi

Ahkâm hadislerini bilmenin önemini şu şekilde tespit edebiliriz:¹⁷

1. Müslümanlar arasında anlaşmazlıkları bitiren kaynak Ahkâm hadisleridir. Çünkü Allah (c.c), “*Bir işte anlaşmazlığa düştüğünüzde onu Allah’a ve Resulüne döndürünüz*”¹⁸ buyurmaktadır.

2. Kur’an-ı Kerim şer’i delillerin ilkidir. Kur’an da ahkâm âyetleri olarak isimlendirilen fıkhi meseleler vardır. Bunların çoğu da mücmeldir yani manası kapalıdır. İşte hadisler, ahkâmın çoğu bu hadislerde bulunduğundan dolayı bu mücmel yani kapalı olan âyetleri açıklar. Bundan dolayıdır ki içtihatla bulunacak kişilerin ahkâm hadislerini bilmesi hususunda ittifak edilmiştir.

3. Hz. Muhammed’in (s.a.v.) hadislerini bilmek kişiye taklitten kaçınarak, İslami bir hayat tarzı oluşturmaya sevk eder ve ümmet olmanın bilincine varmayı kazandırır.

¹⁵ Köktaş, *Ahkâm Hadisleri*, 27.

¹⁶ Şemseddin İbn Abdülhâdî, *Ahkâm Hadisleri el-Muharrer fi’l-Ḥadîs*, ed. Nurgül Dere, çev. Hanifi Akın (İstanbul: Çelik Yayınları, 2019), 1/23.

¹⁷ İbn Abdülhâdî, *el-Muharrer fi’l-Ḥadîs*, 1/26; Köktaş, *Ahkâm Hadisleri*, 32.

¹⁸ Hayreddin Karaman vd., *Kur’an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014), Nisâ 4/59.

4. Müslümanların kulluk bilincini geliştirip, hem dünyevi hem de uhrevi hayatında mutlu olmasına şer'i ameli bir hüküm ifade eden ahkâm hadislerini bilmek katkı sağlar.

5. Usul kurallarına yönelik pratik yapmayı kolaylaştırmak ahkâm hadislerinin bilinmesiyle mümkündür.

6. Fakihlerin; hadislerle nasıl delil getirdiği, bazı hadisleri neden delil olarak kullanmadığı da ancak ahkâm hadislerinin bilinmesi sayesinde öğrenilmiş olur.

7. Kişi helâl ve harâm konusunda mezheplerle ilgili tartışmaları, var olan ihtilafın sebeplerini, her bir mezhebin dayanak olarak gösterdiği delilini ahkâm hadislerini bilmesiyle anlamış olur.

4. Ahkâm Hadisleriyle İlgili Temel Eserler

İsimlendirmeleri farklı olmakla beraber temel hadis kaynaklarından toplanmış ahkâm hadislerini içeren kitaplardır. Mezheplerin ortaya attıkları fikirleri delile dayandırma çalışmaları nedeniyle bu eserlerin sayısı da zamanla çoğalmıştır.

Bunlardan bazıları şunlardır:¹⁹

1.Ebû Muhammed Abdullâh b. Alî b. el-Cârûd en-Nisâbü'rî'nin (ö. 307/919-20) “*el-Müntekâ*” adlı eseri.

2. Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme el-Ezdî el-Hacrî el-Mısırî et-Tahâvî'nin (ö. 321/933) “*Şerhu Meâni'l-âsâr*” adlı eseri.

3. İbn Dakîkul'îd'in “*İhkâmü'l-aḥkâm şerḥu 'Umdeti'l-aḥkâm*” adlı eseri.²⁰

4- Ebû Muhammed Takıyyüddîn Abdülganî b. Abdilvâhid b. Alî el-Makdisî el-Cemmâilî'nin (ö. 600/1203) “*Umdetü'l-aḥkâm*” adlı eseri.

5. Ebû Muhammed Abdülhak b. Abdirrahmân b. Abdillâh el-İşbîlî'nin (ö.581/1185) “*el-Aḥkâmü'l-kübrâ fi'l-ḥadîṣ*” ve “*el-Aḥkâmü's-şuḡrâ*” adlı eserleri.

6. İbnü'l-Kattân'ın (ö.628/1231) “*Beyânü'l-vehm ve'l-ihâmi'l-vâkı'ayn fi kitâbi'l-Aḥkâm*” adlı eseri.

¹⁹ İbn Abdülhâdî, *el-Muharrer fi'l-Ḥadîṣ*, 1/27; Köktaş, *Aḥkâm Hadisleri*, 32.

²⁰ Ahmet Özel, “İbn Dakîkul'îd”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 05 Eylül 2023).

7. el-Mevsili eş-Şâfiî'nin (ö.632/1234) “Delâ'ilü'l-aḥkâm” adlı eseri.

8.el-Makdisî'nin (ö.744/1343) “Kitabu'l-Muharrer fî Beyani'l-Ahkami's-Şer'iyye” adlı eseri.

9.Ebû Muhammed İzzüddîn Abdülazîz b. Abdisselâm b. Ebî'l-Kâsım es-Sülemî ed-Dımaşkî'nin (ö. 660/1262) “el-İmâm fî beyâni edilleti'l-aḥkâm” adlı eseri.

10. el-Askalani'nin (ö.852/1448) “Bulûğu'l-merâm min edilleti'l-aḥkâm” adlı eseri.

11. Ebû Abdillâh Alâüddîn Moğultay b. Kılıç b. Abdillâh el-Bekcerî el-Hikrî'nin (ö. 762/1361) “el-Aḥkâm” adlı eseri.²¹

Bazı kaynaklara bakıldığında mezheplerle ilgili tahrîc kitapları da ahkâm hadisleri kapsamında değerlendirilmiştir. Bunlar:²²

Hanefî fikhına dair: Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî el-Mergînânî'nin (ö. 593/1197)“el-Hidâye” adlı kitabına yapılan Zeylaî'nin “Naşbü'r-râye li-tahrîci eḥâdisi'l-Hidâye”ile İbn Hacer'in “ed-Dirâye” adlı tahrîc eserleri örnek verilebilir.

Mâlikî fikhına dair: Ebü'l-Velîd Muhammed b. Ahmed b. Muhammed el-Kurtubî İbn-i Rüşd'ün (ö. 595/1198) “el-Bidâye” adlı eserine yapılan Ahmed b. Sıddık el- Gumârî'nin “el-Hidâye” ve Abdullatif b. İbrahim'in “Tariku'r-Rüşd ilâ tahrîci eḥâdis'il Bidâye İbni Rüşd” adlı tahrîc eserleri örnek verilebilir.

Şâfiî fikhına dair: Ebû İshak eş-Şîrâzî'nin (ö. 476/1083) “el-Mühezzeḇ”ine yapılan Hâzîmî'nin (ö.584) “Tahrîcü eḥâdisi'l-Mühezzeḇ” adlı eser ile İbni Hacer'in “Telḥîşü'l-ḥabîr fî tahrîci eḥâdisi'r-Râfi' iyyi'l-kebîr” adlı tahrîc eseri örnek verilebilir.

Hanbelî fikhına dair: İbrahim b. Muhammed b. Salim b. Davayyan'ın “Menaru's-Sebil” adlı eserine Elbânî'nin “İrvâ'ü'l-ğalîl fî tahrîci eḥâdisi Menâri's-sebîl ”adıyla yaptığı tahrîc adlı eseri örnek verilebilir.

²¹ M.Yaşar Kandemir, “Moğultay b. Kılıç”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 06 Eylül 2023).

²² İbn Abdülhâdî, *el-Muharrer fî'l-Ḥadîs*, 1/30.

BİRİNCİ BÖLÜM

İSLAM HUKUKUNDA AKİTLER VE SATIM AKDİ

1.1. Akit

1.1.1. Akdin Tanımı

Arapça “akd” fiilinden mastar olan akit sözcüğü, sözlükte; bir şeyin iki ucunu birbirine düğümlemek ve bağlamak demektir. Şer’i olarak ise; iki şahıs veya iki tarafın herhangi bir işte karşılıklı rızâyla yani icap ve kabulle benimsemesi demektir.²³

Akdin fakihlere göre genel ve özel olmak üzere iki anlamı vardır.²⁴ İslam hukukunda akit genel olarak bir kişinin yapmaya yöneldiği her çeşit borçlanmayı ve tasarrufu kapsar.²⁵ Özel olarak ise akit; icap ve kabulün konu üzerinde meşrû bir şekilde birbirine bağlanmasından ibarettir.²⁶ Akit Cahiliye Arapları tarafından bilindiği ve kullanıldığı için Kur’an ve Sünnet tarifini yapmadan bu kavramdan bahsederek bununla alakalı hükümler koymuştur.²⁷

Herhangi bir tasarrufun meşrû olabilmesi için İslam’ın temel kaynaklarında yani kitap ve Sünnette yer alması ya da bu tasarrufun bu temel iki kaynağa aykırı olmaması gerekir.²⁸

1.1.2. Akdin İnsan Hayatındaki Yeri ve Önemi

Varlıkların en şerefli olan insanoğlu diğer varlıklardan farklı olarak toplu olarak yaşamaya mecburdur. Yetenekler insandan insana farklılık gösterir. Birinde olan yetenek diğerinde olmaz. İnsanın sahip olduğu her yetenek onun ihtiyaçlarını karşılar. İnsan kendisinin karşılayamadığı ihtiyaçlarını başkalarından temin etmek

²³ Seyyid Ali Bin Muhammed Eş-Şerif Cürcânî, *Kitâbü’t-Ta’rîfât* (Beyrut: Daru’l-Kutubu’l-İlmiyye, 1995), 162.

²⁴ Vehbe Mustafa Zühaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, çev. Ahmet Efe vd. (İstanbul: Risale Yayınları, 1994), 5/67.

²⁵ Hamdi Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali* (İstanbul: Altınoluk Yayınları, 1993), 55.

²⁶ Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*, 56.

²⁷ Hayrettin Karaman, “Akid”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 29 Ağustos 2023).

²⁸ Hayreddin Karaman, *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2013), 3/41.

zorundadır. Kısacası hayatın her alanında başkalarının elindekine muhtaçtır. Dolayısıyla insan hayatını akitsiz düşünmek imkânsızdır.²⁹

1.1.3. Akdin Meşrûiyeti

Sosyal bir varlık olan, fıtratı gereği toplu olarak yaşamak zorunda olan insanoğlunun hayatına bunun sonucu olarak giren akit konusu meşrûiyetini Kur'an ve Sünnetten almaktadır:

*“Antlaşma yaptığınız zaman Allah’a verdiğiniz sözü yerine getirin; Allah’ı kendinize kefil tutarak kesinliğe kavuşturduktan sonra yeminlerinizi bozmayın. Unutmayın ki yaptıklarınızı Allah bilmektedir.”*³⁰

*“Rüşdüne erinceye kadar yetimin malına, onun yararına olmadıkça el sürmeyin. Ahde vefa gösterin; çünkü ahid sorumluluk doğurur.”*³¹

*“Ey iman edenler! Sözleşmeleri yerine getirin...”*³²

*“Ey iman edenler! Mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin; ancak karşılıklı rızânıza dayanan ticaret böyle değildir...”*³³

Yukarıda anlamları verilen âyetler akdin meşrûluğunu, başkasına ait olan malların ancak karşılıklı rızâyla ve akitle elde edilebileceğini açıkça belirtmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hadislerinde de bu konu açıkça zikredilmektedir. Zaten meşrûiyetini Kur'an ve Sünnetten almayan hiçbir tasarruf geçerli değildir. Bütün tasarruflar mutlaka bu iki temel kaynağa bağlı olmak veya dayandırılmak zorundadır.

1.1.4. Akit Yapma Hürriyeti

Akit yapma hürriyeti kişinin akit yapıp yapmaması, akdin içeriğini, niteliğini, konusunu ve şartlarını istediği şekilde belirleyip bu konuda serbest olmasıdır. Bu hürriyetin gerçekleşebilmesi için öncelikle tarafların akdin kuruluşu esnasında iradelerinin esas alınması gerekmektedir. Aksi halde taraflardan birinin rızâsı gerçekleşmezse akit geçersiz olur. Ayrıca akdin kuruluşu esnasında akitle ilgili olan şekil ile ilgili şartların da en aza indirilmesi gerekmektedir. Yani akdin bütün şekillerden kurtarılıp karşılıklı rızânın -hangi şekilde ifade edilirse edilsin- bu rızânın

²⁹ Orhan Çeker, *İslam Hukukunda Akitler* (Konya: Tekin Kitabevi, 2019), 5.

³⁰ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, Nahl, 19/91.

³¹ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, İsrâ, 17/34.

³² Karaman vd., *Kur'an Yolu*, Mâide, 5/1.

³³ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, Nisâ, 4/29.

akitte tek unsur olarak kabul edilmesidir. Diğer bir husus da herhangi bir akitte taraf olan kişilerin akdin meydana gelmesi, akdin hükümlerini ve sonuçlarını istedikleri gibi düzenleyebilmeleridir.³⁴

Kur'an-ı Kerim ve Sünnette bir şey yasaklanmamışsa burada asıl olan mubâh olması durumudur. Bundan dolayı İslam Hukukçularına göre eşyada asıl olan ibâhadır. Akit hürriyetinin temel dayanağı bu ilkedir. Bu konuyla alakalı farklı görüşlerin ortaya çıktığı görülmektedir.

Fıkıh kitaplarına bakıldığında belli isimlerden bahsedilmekle beraber bazı fakihler naslarda yer almayan herhangi bir akdi akit olarak görüp kabul etmek harâmdır demişlerdir.³⁵ Bu fakihlere göre Kur'an-ı Kerim'den bir Âyet, Sünnetten bir hadis veya bu konuda bir icma' varsa bu çeşit akitler geçerli olur. Aksi durumda bu tür akitler geçersiz olur. Bu görüştekilerin dayanağı:

*“ Her kim Allah'ın koyduğu kuralları çiğnerse işte onlar zalimlerin ta kendileridir.”*³⁶

*“... Bu gün sizin için dininizi kemale erdirdim, size nimetimi tamamladım, sizin için din olarak İslamiyet'i beğendim.”*³⁷ Âyetleridir. Bu görüştekilere göre Şâri' insanların bütün fiillerini tamamlamış, bu fiillere dair kuralların tamamını belirlemiştir. Bundan dolayıdır ki ilerde ortaya çıkacak bütün problemlerin çözümü için âyet, sünnet ve icma' yeterlidir. Bu kaynaklar varken burada ki kuralları ihlal etmenin harâm olduğu ifade edilmiştir. Bu görüştekiler “Akitlerde asıl olan hürmettir.” İlkesini benimsemişlerdir.

Fakat yukarıdaki görüşün aksine bazı fakihlere göre ise akitlerde asıl olan hürmet değil ibâhadır. Bunlara göre Şeriat bir akdi yasaklamamışsa o akit caizdir, gereğini yerine getirmek gerekir. Bundan dolayı üzerinde anlaşılan her sözleşme bir akittir.³⁸

³⁴ Ali Bardakoğlu, “İslam Hukukunda Akit Hürriyeti ve Akdi Şartlar Açısından Bu Hürriyetin Sınırlandırılması” 36 (Ekim 2020), 10-14.

³⁵ Hayreddin Karaman, *Mukayeseli İslam Hukuku* (İstanbul: Nesil Yayınları, 1991), 1/56.

³⁶ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, Bakara, 2/225.

³⁷ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, Mâide, 5/3.

³⁸ Çeker, *İslam Hukukunda Akitler*, 5.

1.1.5. Akdin Unsurları

Akit karşılıklı rızâ esası üzerine kurulduğundan dolayı birtakım unsurları barındırmak zorundadır. Taraflar, İcap ve Kabul, Mahal bir akdin kurulabilmesi için onda bulunması gereken zaruri parçalardır. Bunlar akdin unsurlarıdır.³⁹ Bu unsurlar olmadan akit gerçekleşemez. Çünkü bir akdin meydana gelebilmesi için rükünlerinin tam olması gerekir.

1.1.5.1. İcap ve Kabul

İcap ve kabul akdin rükünlerinden olan unsurlardır. Bir şeyin aslını oluşturan varlığı kendi varlığına bağlı olmakla beraber onun yapısından bir parça barındıran unsura “rükün” denir.⁴⁰ Rükün bir şeyin özünü oluşturan olmazsa olmaz türünden olan unsurdur.⁴¹ Akit en az iki kişinin bir konu üzerinde anlaşmasından oluştuğu için akdin taraflarından birinin teklifine diğerinin rızâsı ile cevap vermesi gerekmektedir. İşte burada birincisi icap, ikincisi ise kabuldür. İcap ve kabul her iki tarafın karşılıklı rızâ beyanında bulunmasıdır. Rızâ beyanı sözle, yazıyla, hareketle, işaretle veya çeşitli haberleşme araçlarıyla farklı şekillerde olabilmektedir. Burada en sağlam olan ifade biçimi sözle gerçekleşen rızâ beyanıdır. İcap ve kabul olmaksızın herhangi bir satım akdi geçerli değildir.⁴²

Akit meclisinde kabulden önce icapta bulunan dönerse, icap diğeri tarafından reddedilirse, örfе göre iki taraftan birinin akit meclisi sona erirse, kabulden önce akit mahalli ortadan kalkarsa ve henüz kabul olmadan cinnet, ölüm ve bayılma gibi sebeplerden dolayı icap yapanın ehliyeti ortadan kalkarsa, bütün sayılan bu durumlarda icap iptal olur.⁴³

1.1.5.2. Akdin Tarafları

Akit konusunda taraflar denildiğinde ister hakiki ister hükmü olsun burada akdi yapan kişiler anlaşılmaktadır. Akit yapan veya adına akit yapılan kimselere taraflar denilmektedir.⁴⁴ Burada ilkin akla gelen tarafların iki kişi olmasıdır. Bu iki taraflardan biri teklifte bulunur diğeri ise yapılan teklifi kabul eder. Ayrıca taraflar

³⁹ Karaman, *İslam Hukuku*, 3/50.

⁴⁰ Şa’ban, *Usulü’l Fıkh*, 389.

⁴¹ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 484.

⁴² Şemsüddin Muhammed b. Ahmed el-Hatib eş-Şirbîni, *Delilleriyle Büyük Şâfiî Fıkıhı Muğni’l-Muhtâc Minhâcû’l-Tâlibîn Şerhi*, ed. Taner Çakıcı, çev. Soner Duman (İstanbul: Miraç Yayınları, 2010), 6/487.

⁴³ Zühayli, *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, 5/90.

⁴⁴ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 545.

daima iki kişiden oluşmayabilir. Bazen sayı ikiden çok olabilir. Bazen de her iki taraf tek bir kişi tarafından temsil edilebilir. Taraflar ister tek kişi isterse çok kişi olsun bu durumda akdin taraflarında herhangi bir değişikliğe sebep olmaz. Tarafların herhangi bir akitte tasarrufta bulunabilmesi ve tasarruflarının geçerli olabilmesi için bu tasarrufa ehil olup, ehliyet şartlarına sahip olması gerekir. Bir kişinin hukuki muamelelerde haklarını kullanabilmesi, sorumluluk yüklenebilmesi haline ehliyet denilir.⁴⁵ Akit yapacak kişinin akıllı, ergenlik çağına girmiş ve malın teslimi için reşit olması gerekir.⁴⁶

1.1.5.3. Akdin Konusu

Akit konusunu oluşturan, akdin üzerinde meydana geldiği eşya, nesne, fiil ve menfaat gibi akdin hükmünün ve sonucunun kendisi üzerinde gerçekleştiği şeye denilir. Herhangi bir şeyin akde konu olabilmesi için bir takım şartları barındırması gerekmektedir.⁴⁷ Bu şartlar:

1. Akde konu olan herhangi bir şeyin İslam Dinine göre meşrû olması gerekmektedir. Domuz ve şarap gibi İslam'ın meşrû görmediği şeyler akde konu olamaz.
2. Akde konu olan şeyin mevcut olması gerekmektedir. Mevcut olmayan, aldanma ve aldatma ihtimali bulunan şeyler akde konu olamaz.
3. Akde konu olan şeyin teslimine güç yetirilebilir olmalıdır. Kişinin mülkünde olmayan veya havadaki kuş, denizdeki balık gibi özellikleri bilinmeyen, teslimi mümkün olmayan şeyler akde konu olamaz.⁴⁸
4. Akde konu olan şeyin İslam'a göre necis olmaması gerekmektedir. Leş, kan gibi şeyler İslam'a göre necis olduğu için bunlar akde konu olamazlar.

1.1.6. Akdin Şartları

Akdin asıl unsurları şer'i şartlar yani İslam'ın belirlediği şartlar ve tarafların akitle beraber ileri sürüp üzerinde anlaştıkları şartlar; calı şartlar olmak üzere iki gruba ayrılır.⁴⁹

⁴⁵ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 115.

⁴⁶ Muhammed Ebu Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi: Fıkıh Usulü* (Ankara: Fecr Yayınları, 2013), 321.

⁴⁷ Karaman, *Borçlar Hukuku*, 1/158-160.

⁴⁸ Abdulkerim Zeydan, *İslam Hukukuna Giriş* (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2012), 415.

⁴⁹ Çeker, *İslam Hukukunda Akitler*, 86.

1.1.6.1. Şer'i Şartlar

İbadetler ve muameleler için âyet ve hadislerle belirlenen şartlardır. Akdin onsuz olamayacağı şartlardır.⁵⁰ Akdi yapanın ehliyetli olması örnek verilebilir.

Ehliyet: Kişinin hukuki olarak haklara sahip olup bunları kullanabilmesi ve sorumluluk yüklenebilmesine denilir.⁵¹ Her fert hak sahibi olmakla beraber tasarrufta bulunamaz. Tasarrufta bulunabilmesi için buna ehil olup, ehliyetle ilgili şartlara sahip olması gerekmektedir. Hakkın kullanılması konusunda ehliyet iki kısma ayrılmaktadır:

a. Haklardan Yararlanma (Vücûb) Ehliyeti: Kişilerin hak sahibi olup borç altına girebilmesidir.⁵² Bütün kişilerde mevcut olan ehliyet türüdür. Bunun için insan yani kişi olmak yeterlidir. Burada kişinin özgür, köle, deli, akıllı, küçük ve büyük olması önemli değildir. Ana karnındaki cenin bile sağ doğması şartıyla bu ehliyete sahip olabilir. Burada hukuki şahsiyet olması yeterlidir. Bu ehliyet tam veya eksik olabilir.

b. Hakları kullanma (Eda) Ehliyeti: Kişinin ister lehinde olsun isterse de aleyhinde olsun haklarını kullanma yetkisi ve başkalarının hakkını ifa etmesidir.⁵³ Burada kişinin sağ olması değil akıllı ve temyiz çağına girmesi esas alınır. Temyiz: İyiye kötünden, doğruyu yanlıştan ayırabilme yeteneğidir.⁵⁴

Tam ve Eksik Ehliyet: kişilerin haklarını kullanması doğumundan ölümüne kadar geçirdiği devrelere göre tam veya eksik olabilmektedir. Devirler dört kısma ayrılmaktadır:

1. Cenin devresi. Ana rahmine ceninin düşmesiyle başlamaktadır. Bu devrede eksik vücûb ehliyeti vardır. Çünkü burada miras veya yararına vasiyet gibi kabule ihtiyaç duyulmayan bazı haklara sahip olma durumu vardır. Kabule ihtiyaç duyulan haklara bu devrede sahip olunamaz. Bu devrede eda ehliyeti kesinlikle yoktur.

2. Doğumdan temyiz çağına kadar olan devir. Doğumla başlayıp temyiz çağına kadar devam eder. Cenin ana rahminden ayrıldıktan sonra sağ olarak doğunca yararına ve zararına olan her çeşit haklardan yararlanma ehliyetine sahip olur. Cenin

⁵⁰ Zühaylî, *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, 5/167.

⁵¹ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 115.

⁵² Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 116.

⁵³ Zeydan, *İslam Hukukuna Giriş*, 419.

⁵⁴ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 566.

sağ olarak dünyaya geldiğinde eksik olan vücûb ehliyeti tam ehliyete dönüşür. Bu devirde hem borçlanma hem de borçlandırmaya ehil olduğu için bu haklara ek olarak vasisinin, kendisi adına yaptığı hukuki muamelelerden malen sorumlu olur. Vasisi onun adına herhangi bir mal alırsa, alınan bu malın ücreti çocuğun malından ödenir. Tasarruf faydalı veya zararlı olsun bu devirdeki bir çocuk eda ehliyetine sahip olmadığından dolayı tasarruf yetkisine sahip değildir. Herhangi bir tasarrufta bulunursa bu durumda geçersiz olur.

3. Temyizden ergenliğe kadar olan dönem. Buna mümeyyiz çocukluk devresi de denilmektedir. Bu devir çocuğun yedi yaşına ulaşmasıyla başlayıp ergenliğe kadar devam etmektedir. Bu devirde çocuğun tamamen kendi faydasına olan hibe edileni kabul etme gibi tasarrufları geçerlidir. Tamamen zararına olan başkasına hediye verme gibi tasarrufları ise geçersizdir. Çocuğun faydasına veya zararına olduğu bilinmeyen tasarruflar ise; vasisinin izni varsa geçerli yoksa geçersiz olur. İmam Şâfiî bu devirdeki bir çocuğun tasarrufunun geçersiz olduğunu nakletmiştir.⁵⁵

4. Rüşd devresi. Kişinin dine ve dünyaya faydalı veya zararlı olan şeyleri bildiği dönemdir. Akli olgunluğun görüldüğü dönemdir. Bedeni olgunluğa ise bulûğ denilir. Rüşdün belli bir yaşı yoktur. Bazen ergenlikle ortaya çıkar, bazen gecikir bazen de yaştan önce gelir.⁵⁶ Rüşd devresinde bulunan bir kimse herhangi bir veliye ihtiyaç duymadan tasarrufta bulunabilme yetkisine sahip olur. Bu tasarrufların geçerliliği başkasının iznine bağlı değildir.

Ehliyet Ârızâları: İnsan rüşte erince tasarruf yetkisine tam olarak sahip olur. Fakat bu tasarruf yetkisini her zaman kullanmayabilir. Bazen kişinin ehliyetine etki eden durumlar ortaya çıkar ve bundan dolayı kişi kısmen veya tamamen ehliyetini yitirebilir. Bu durumlara ehliyet ârızâları denilmektedir. Bu ârızâlar iki kısma ayrılmaktadır:

1. Müktesep (Semavi Olmayan) ârızâlar: Sarhoşluk, cehalet, iflas, ikrah, irtidat, hezl ve sefeh gibi kişinin kendi eksikliğinden kaynaklanan ârızâlardır. Kişinin kendi isteği ve iradesi ile meydana gelen durumlardır. Bunlardan bazıları sarhoşluk

⁵⁵ Çeker, *İslam Hukukunda Akitler*, 16.

⁵⁶ Zeydan, *İslam Hukukuna Giriş*, 424.

gibi bizzat kişinin irade ve isteği ile meydana gelir. Bazıları ise zorlama gibi kişinin iradesi dışında başkaları tarafından meydana getirilir. Bunlarla ilgili hükümler:

Sefeh: Bir kişinin sahip olduğu malı boş yere, faydasız bir şekilde, israf ve savurganlıkla harcamasına denilir.⁵⁷ İnsanın aklını başından alıp Şeri'at'ın aksine hareket etmesi.⁵⁸ Bu özelliklere sahip olan kimselere ise sefih denilir. Bu kişiler akıllı oldukları için şer'i tekliflere muhataptır. Bunun yanında tasarruf ehliyetine sahip değildirler. Bu durum göz önünde tutulduğu için bunların hacr (kısıtlılık) altına alınması esas alınmıştır. Böylece kişi bu durumdan kurtulup rüştüne erinceye kadar malları üzerinde tasarruf yetkisine sahip olamayacak, varisi onun yerine mallarını idare edecektir. Böylece meydana gelecek zarar ortadan kaldırılmış olacaktır. Fakihler sefihin hacr altına alınıp alınmayacağı konusunda farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Mâlikî, Şâfiî, Hanbelî, Ebu Yusuf ve İmam Muhammed'e göre kişide savurganlık hali mevcutsa kişinin hacr altına alınması gerekmektedir.⁵⁹ Ebû Hanîfe'ye göre ise savurganlık dolayısıyla kişi hacr altına alınamaz.⁶⁰

Sarhoşluk durumu (Sekr): Bir kişinin sarhoş edici bir şeyi içmesiyle aklının gitmesi ve ne yaptığını bilememesi halidir.⁶¹ Yasak olmayan bir yolla yani sarhoş ediciliğini bilmeden bir kişinin ilaç alıp içmesi. Bunun hükmü baygın olan kişilerin hükmü gibi yani sözleri geçerli olmamakla beraber hukuki bir sonuç ve hüküm yüklenemezler. Yaptıkları tasarruflar ve sözleşmeler meydana gelmez. Harâm yolla sarhoş olan yani sarhoşluk verici özelliğini bilerek bir kişinin bilerek bir şeyi içmesi. Bu durumda bazı âlimlere göre harâm yollarla sarhoş olan kişinin hiçbir sözü geçerli olmadığı gibi herhangi bir hukuki hüküm ve sonuç meydana getirmez. Ahmet b. Hanbel ve Tahâvî bu görüştedir. Diğer bazı âlimlere göre ise böyle bir yolla sarhoş olan kişinin sözlü işlemleri ve talakı geçerlidir. Bu görüş Hanefî, Şâfiî ve Mâlikîlerin görüşüdür.⁶²

⁵⁷ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 499.

⁵⁸ Cürcânî, *Kitâbü't-Ta'rifât*, 122.

⁵⁹ İbni Kudame el-Makdisi, *el-Muğni* (İstanbul: Polen, 2015), 4/458.

⁶⁰ Ebû'l-Fazl Mecdüddin Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd Mavsîlî, *el-İhtiyâr li-ta'lîl'l-Muhtâr*, ed. Osman Şerifoğlu, çev. Mehmet Keskin (İstanbul: Hikmet Neşriyet, 2012), 2/127.

⁶¹ Cürcânî, *Kitâbü't-Ta'rifât*, 122.

⁶² Zeydan, *İslam Hukukuna Giriş*, 444.

Cehalet (Bilgisizlik): Bazı durumlarda kişiler için özür teşkil etmektedir. Özellikle Müslüman olmayan bir belde yaşayan kişiler için cehalet mutlak manada özür sayılmaktadır. Çünkü toplum İslam'dan uzak bir hayat yaşamaktadır. Bundan dolayı İslam'ın hükümleri tam olarak bilinemez. Böyle bir durumda kişi farkında olmadan İslam'a aykırı tasarruflarda bulunabilir. Bu kişiler bilgisizlikten dolayı yaptığı tasarruflardan sorumlu tutulamazlar.

2. Semavi Ârızâlar: Oluşmasında kişinin iradesinin ve kusurunun olmadığı durumlardır. Bu durumlar kişinin dışındaki sebeplerden meydana gelmektedir.

Cunun (Akıl Hastalığı): Kişinin temyiz gücünün ve aklının yok olmasıdır.⁶³ Akıl hastasının akli, temyiz kudreti olmadığı için eda ehliyeti tamamen ortadan kalkar. Bundan dolayı yapacağı hiçbir tasarrufu geçerli olmaz. Tasarruflarındaki hükmü temyiz çağına girmemiş küçük çocuğun hükmü gibi yani tasarruf faydalı veya zararlı olsun eda ehliyetine sahip olmadığından dolayı tasarruf yetkisine sahip değildir. Herhangi bir tasarrufta bulunursa bu durumda geçersiz olur. Bundan dolayı ehliyeti kısıtlanır yani hacr altına alınır. Bunun için mahkeme kararına ihtiyaç yoktur. Delilik hali geçip akli başına gelirse bu durumda yaptığı muameleler akli başında olan kişinin yaptığı işlemler gibi olup geçerli hale gelir.⁶⁴

Ateh (Bunama): Aklın zayıf olup anlama ve kavrama bakımından eksik olmasıdır.⁶⁵ İki kısma ayrılmaktadır: Birincisi tamamen deli gibi olan, temyiz gücü olamama durumudur. Hüküm bakımından delinin tabi olduğu hükümlerle aynıdır. İkincisi temyiz ve idrak kabiliyetini ortadan kaldırmayan fakat idrak derecesi, reşit olan kimselerin altında olan kişilerin durumudur. Bu durumdaki kişinin vücûb ehliyeti tam olmakla beraber eda ehliyeti eksiktir. Faydalı olan tasarrufları geçerli, zararına olan tasarrufları geçersiz, hem yarar hem de zarar barındıran tasarruflarının geçerliliği velisinin iznine bağlıdır.⁶⁶

Baygınlık ve Uyku: Baygınlık ve uyku halinde kişide temyiz kudreti olmadığı için haklarını kullanma ehliyeti ortadan kalkar. Bu durumda söyledikleri sözler boş ve kıymetsiz olduğu için bütün söz ve fiilleri kesinlikle geçerli değildir.

⁶³ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 80.

⁶⁴ Zeydan, *İslam Hukukuna Giriş*, 425.

⁶⁵ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 36.

⁶⁶ Zühaylî, *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, 5/100.

Ölüm Hastalığı (Maraz-ı Mevt): Kişiyi ev içindeki ve dışındaki işlerini yapmaktan alıkoyan, ölüm korkusu barındıran ve en geç bir sene içinde ölümle sonuçlanan hastalık halidir.⁶⁷ Yerleşik kurala göre böyle bir hastalık durumu kişinin ehliyetine etki etmez. Fakat bu durumdaki bir kişi nasılsa ölecem diyerek kasıtlı ve başkasına zarar verebilecek tasarrufları kayıt altına alınmıştır. Tasarruflarının hükmü: Hastanın tedavi amacıyla yaptığı masraflar, şirket, icara ve iare akitleri ile yapacağı nikâh akdi varislere zarar vermediği için geçerli olur. Başkasına zarar verebilecek tasarruflarının geçerliliği ise zararın dokunabileceği kimselerin onayıyla geçerli olur.⁶⁸ Kendisinin veya bakmakla yükümlü olduğu kimselerin geçimi için yaptığı tasarruflar da geçerlidir.⁶⁹

1.1.6.2. Ca'li Şartlar

Kişiler tarafından öne sürülen şartlar demektir.⁷⁰ İnsanların kendi aralarında belirlediği şartlardır.⁷¹ İnsanlar kendi aralarında akit yaparken bir takım şartlar öne sürebilirler ki bunlara özel şartlar denilir. Bu şartlar İslam'a aykırı olmadığı müddetçe bunlara uyulur. Bu şartlar üçe ayrılır:

1. Sahih Şart: Bunlar geçerli olup taraflarca uyulması gereken şartlardır. Satıcının satış bedelinin tamamının ödeninceye kadar satılan malı hapsedmeyi şart koşması buna örnek verilebilir. Alıcının da onu mülk edinmeyi şart koşması örnek verilebilir.⁷²

2. Fâsid Şart: Akdi yapan taraflardan birine diğerinden daha fazla yarar sağlayan şartlardır. Dinin meşrû görmediği veya örfün kabul etmediği şartlar bu niteliktedir. Fâsid şartı taşıyan satış, kira, taksim, ziraat gibi mali bedelli akitler fâsittir. Bunun delili Hz. Muhammed'in (s.a.v.) şu hadisidir: “ Hz. Peygamber (s.a.v) şartla birlikte satışı yasakladı.”⁷³

⁶⁷ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 344.

⁶⁸ Çeker, *İslam Hukukunda Akitler*, 22,23.

⁶⁹ Zeydan, *İslam Hukukuna Giriş*, 428,429.

⁷⁰ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 66.

⁷¹ Zühaylî, *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, 5/170.

⁷² Nihat Dalgın, “İslam Hukukuna Göre Satım Sözleşmesi Açısından Mal Kavramı”, *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/11 (Mart 1999), 29.

⁷³ Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd* (Daru Risaletül Alemiyye, 2009), “Büyû” 69.

3. Bâtıl Şart: Sahih şartların dışında kalmakla beraber her iki tarafa da yararı olmayan, aksine taraflardan birine zarar getiren şartlardır. Bunlar mülkiyet hakkını engelleyici şartlardır. Araba satan bir kimsenin belli bir şahsı bindirmemesi şartıyla bu satımı gerçekleştirmesi örnek verilebilir. Bu gibi şartlarla yapılan akitler geçerli olmakla beraber ortaya sürülen şartlar geçersiz olur.

1.1.7. Akit Çeşitleri

Akitler ayırt edici özellikleri, vasıfları, konuları, dayandıkları esaslar ve hükümleri bakımından birbirinden ayrılmakta olup farklı isimler almaktadır. Bunun içindir ki isim bakımından farklı sınıflandırmalara tabi tutulmuşlardır. Bakış açılarına ve çeşitli ölçütlere göre akitler şu şekilde bölümlere ayrılmıştır:⁷⁴

1.1.7.1. Sıhhat Bakımından Akitler

Sıhhat bakımından akitler üç kısma ayrılır:⁷⁵

1. Sahih akitler: İcap- kabul, taraflar ve mahal gibi ana unsuru tam olan, hemen sonuçlarını meydana getirir akitlerdir. Sahih akdin çeşitleri şunlardır:⁷⁶

Nâfiz Akitler: Ehliyetli bir kimsenin asli unsur ve şartlarına uyarak yaptığı akitler derhal uygulanabilir. Bununla beraber hemen yürürlük kazanan, taraflardan birisinin, diğer tarafın rızâsı olmadan feshetme hakkının bulunmadığı, ortadan kaldırılması mümkün olmayan bağlayıcı akit⁷⁷ve taraflardan birisinin diğerinin rızâsına bağlı olmaksızın, her iki tarafı da bağlamayan tek taraflı iradeyle feshedebildiği bağlayıcı olmayan akitler olarak iki gruba ayrılır.⁷⁸

Mevkuf Akit: Uygulanabilmesi için başkasının iznine bağlı bulunan, işlerlik kazanması kanuni temsilci ve hak sahibinin onayına bağlı olan akitlerdir.⁷⁹ Bir eksiklik sebebiyle ortaya çıkan akitlerdir.⁸⁰

⁷⁴ Karaman, *İslam Hukuku*, 3/42.

⁷⁵ Zühaylî, *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, 5/175.

⁷⁶ Karaman, *İslam Hukuku*, 3/41.

⁷⁷ Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*, 76.

⁷⁸ Karaman, *İslam Hukuku*, 3/47.

⁷⁹ Ahmet Yaman - Halit Çalış, *İslam Hukuku* (Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 2020), 306.

⁸⁰ Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*, 77.

2. Bâtıl akitler: Meşrû ve necis olan şeylerin satımı veya ehliyetli olmayan bir kişinin satışı gibi temel unsurlarından veya şartlarından birinin bulunmadığı akitlerdir.⁸¹ Şekil olarak var olup hukuki olarak var olmayan akittir. Rükünlarından birinin bulunmayıp hiçbir sonuç doğurmayan akitlerdir.

3. Fâsid akitler: Temel unsurlarında veya şartlarında bir eksiklik bulunmadığı halde, akdin kendisi dışında kalan bir sebepten dolayı yasaklanan akitlerdir.⁸²

1.1.7.2. Meşrûiyeti Bakımından Akitler

Meşrûiyeti bakımından akitler iki kısma ayrılır.⁸³

1. Meşrû akitler: Hibe, rehin ve mütekavvim bir malın satılması gibi İslam hukukunun caiz gördüğü yapılmasına izin verilen akitlerdir.

2. Yasak akitler: Mut'a nikâhı ve fuhuş gibi meşrû olmayan, İslam hukukunda yasaklanan akitlerdir. Bu tür akitler bâtil olduğundan dolayı hukuki bir sonuç doğurmaz.

1.1.7.3. İsim Bakımından Akitler

İsim bakımından akitler iki kısma ayrılır.⁸⁴

1. İsimli akitler: Satış, havale, kefâlet ve kira gibi özel bir isimle adlandırılıp, hukuki hükümlerinin açıklandığı akitlerdir.

2. İsimsiz akitler: Vakıf mallarından yapılan icâreteyn akdi gibi insanların ihtiyaçlarından doğan, özel bir ismi olmayıp, özel bir hüküm konulması gelişme ve ihtiyaçlara göre çoğalan akitlerdir.

1.1.7.4. Aynîlik Bakımından Akitler

Akitler eşyaya bağlı olup olmama bakımından iki kısma ayrılır.⁸⁵

1. Aynî akitler: Kârz, rehin, vedâ, hibe ve âriyet gibi akitlerde akdin konusunun gerçekleşebilmesi ve tamamlanabilmesi için kabz edilme şartının olması gereken akitlerdir.

⁸¹ Karaman, *Borçlar Hukuku*, 1/259, 260.

⁸² Zeydan, *İslam Hukukuna Giriş*, 491-493.

⁸³ Çeker, *İslam Hukukunda Akitler*, 114.

⁸⁴ Karaman, *İslam Hukuku*, 3/43.

⁸⁵ Zühaylî, *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, 5/184.

2. Aynî olmayan akitler: Akitlerde sadece siganın söylenmesiyle gerçekleşen akitlerdir. Bu tür akitlerde malın teslim edilme şartı yoktur. Hibe, vedâ, âriyet, kârz ve rehin dışında kalan diğer bütün akitler bu türdendir.

1.1.7.5. Geçerlilik Bakımından Akitler

Geçerlilik bakımından akitler iki kısma ayrılmaktadır.⁸⁶

1. Nâfiz akitler: Akdin rükün ve şartlarına göre ehliyet açısından tam ve velayet sahibi olan kişilerin yapmış olduğu akitlere denilir. Şart ve rükünleri tam olan, anında yürürlüğe giren akitlerdir.⁸⁷ Bu çeşit akitlerde geçerliliği engelleyecek herhangi bir engel söz konusu olmamaktadır. Küçük çocuğun adına velisinin yaptığı akitler bu türe örnek verilebilir. Bu tür akitlerin geçerli olması için başkasının iznine ihtiyaç olmamakla beraber, gereği neyse hemen yerine getirilmelidir.⁸⁸

2. Mevkuf akitler: Akit yapma yetkisi bulunmayan fakat ehliyeti tam olan kişilerin aralarında yapmış oldukları akitlerdir. Mümeyyiz küçüğün ve fuzulinin yapmış olduğu akitler bu türdendir. Bu tür tasarrufların geçerli olabilmesi için adına akit yapılan kişinin bunu kabul etmesi gerekir. Kabul ederse akit geçerli, aksi durumda ise akit geçersiz olur.⁸⁹

1.1.7.6. Şekil Bakımından Akitler

Şekil bakımından akitler iki kısma ayrılır.⁹⁰

1. Şeklî akitler: Kanunlarda belirlenen şekil şartlarının yerine getirilmesiyle gerçekleşen akitlerdir. Gayr-ı menkul ve nikâh gibi akitlerde akit esnasında kanunlarda belirlenen şekil şartlarını uyulursa akit meydana gelir, aksi halde ise akit meydana gelmez.⁹¹

2. Rızâî akitler: Bir akitte akdi yapan tarafların karşılıklı rızâsıyla meydana gelen ve bu şekilde tamamlanan akitlerdir.

⁸⁶ Karaman, *İslam Hukuku*, 3/44.

⁸⁷ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 444.

⁸⁸ Zeydan, *İslam Hukukuna Giriş*, 494.

⁸⁹ Zeydan, *İslam Hukukuna Giriş*, 494.

⁹⁰ Çeker, *İslam Hukukunda Akitler*, 115.

⁹¹ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 524.

1.1.7.7. Bağlayıcı Olup Olmaması Bakımından Akitler

Bağlayıcı olup olmaması bakımından akitler iki kısma ayrılır:⁹²

1. Lâzımı (Bağlayıcı) Akitler: Kira ve satım akdi gibi akitlerde akdi oluşturan tarafların her ikisi için de bağlayıcı olan, tarafların rızâsı olmadan bir kişinin tek başına feshedemediği akitlerdir. Bu tür akitlerde muhayyerlik hakkı söz konusu olmamaktadır.

2. Caiz (Bağlayıcı) Olmayan Akitler: Vedfa ve âriyet gibi her iki taraf için bağlayıcı olmayan, taraflardan birinin akdi feshedebildiği akitlerdir.

1.1.7.8. Tazmin Bakımından Akitler

Tazmin bakımından akitler üç kısma ayrılır:⁹³

1. Emanet Akitler: Vekâlet, âriyet ve vedfa gibi akitlerde akdin meydana gelmesi esnasında teslimi gerçekleşmiş bir malın, teslim alanın elinde emanet kabul edildiği akitler bu kısma girmektedir. Bu tür akitlerde teslim alınan mal telef olursa ve bunda da teslim alanın kusuru bulunmazsa tazmin edilmez.

2. Çift Vasıflı Akitler: Bir malın karşılıklı menfaati, rehin ve kira gibi bir yönüyle emanet diğer yönüyle tazmin hükmü taşıyan akitlerdir. Bir kira akdinde kiralama karşılığında verilen bedel kiraya verilen şeyin aslı değil, menfaatidir. Bunun teslimi menfaati elde etmenin zorunlu bir sonucudur. Bundan dolayı kiraya konu edilen şeyin aslı kiracıya teslim edilince, menfaati tazmin hükmüne; tazmin edilen şeyin aslı ise emanet hükmüne tabi olur. Kiracı orda oturmasa bile kira hükmü yürürlükte olur. Kiracı her halükârda kirasını ödemek zorundadır.

3. Tazminata Tabi (Zam'an) Akitler: Vekâlet, âriyet ve vedfa gibi akitlerde akdin meydana gelmesi neticesinde, malın tesliminde teslim alanın tazmin yükü altına girdiği akitlerdir. Bundan dolayı bu tür akitlere tazminata tabi akitler denilmektedir.

1.1.7.9. Takas Edilen Şey Bakımından Akitler

Takas edilen şey bakımından akitler üç kısma ayrılır:⁹⁴

1. İvazlı (Bedelli) Akitler: Sulh, kira ve satım gibi karşılıklı borç doğurma üzerine kurulan akitlerdir. Burada karşılıklı olarak tarafların birbirine bir şey verip

⁹² Zeydan, *İslam Hukukuna Giriş*, 494.

⁹³ Karaman, *İslam Hukuku*, 3/48.

⁹⁴ Çeker, *İslam Hukukunda Akitler*, 114.

karşılığında başka bir şey aldığı, yani taraflar arasında menfaat değişiminin söz konusu olması hali mevcuttur. Karşılıklı değiş tokuş söz konusudur.⁹⁵

2. Teberru Akitler: Âriyet ve hibe gibi akitlerde akdi yapan taraflardan birinin diğerine bağışta ve yardımda bulunması yoluyla gerçekleşen akitlerdir.

3. Başlangıç İtibariyle Teberru, Sonuç İtibariyle Bedelli Olan Akitler: İki yönlü durumun olduğu akitlerdir. Borç veren kişinin, borç alan kişiye para vermekle karşılıksız bir ödemede bulunması yönüyle teberru niteliği kazanan ancak borç verme zamanı geldiğinde alacaklının borcunu istediğinde akdin bedelliye dönüşmesidir. Bundan dolayı bu özellikteki akitlere başlangıçta teberru, sonuç itibariyle bedelli akitlerin hükmü uygulanır. Bu çeşit akitler çift taraflı olduğu için akdi yapan tarafların akdi yapmaya elverişli olması gerekmektedir.

1.1.7.10. Amacı Bakımından Akitler

Akitler amacına göre beş kısma ayrılır.⁹⁶

1. Mudârebe, müzâraa ve şirket gibi ortaklık amacı olan akitler.
2. Vasiyet, hibe, kira, âriyet ve satış gibi temlik amacı olan akitler.
3. Kefâlet ve rehin gibi teminat amacı olan akitler.
4. Vedîa gibi koruma amacı olan akitler.
5. Vesâyet ve vekâlet gibi tevkil amacı olan akitler.

1.1.7.11. Zamana Bağlı Olup Olmama Bakımından Akitler

Zamana bağlı olup olmama açısından akitler iki kısma ayrılır.⁹⁷

1. Süreli Akitler: Şirket, ortaklık, kira ve âriyet gibi yerine getirilmesi bir anda olmayıp, zamana yayılarak devam eden akitler.

2. Süreli Olmayan Akitler: Akdi yapan tarafların ihtiyaç halinde istedikleri zamanda yerine getirebildiği kârz, satım, hibe ve sulh gibi akitlerdir.

⁹⁵ Zeydan, *İslam Hukukuna Giriş*, 503.

⁹⁶ Karaman, *İslam Hukuku*, 3/49.

⁹⁷ Çeker, *İslam Hukukunda Akitler*, 116.

1.1.7.12. Bağımsız Olup Olmaması Bakımından Akitler

Bağımsız olup olmaması açısından akitler iki kısma ayrılır:⁹⁸

1. Asli Akitler: Âriyet, satım ve kira gibi varlığı veya yokluğu herhangi bir şeye bağlı olmayıp kendi başlarına meydana gelen akitlerdir.
2. Tebei Akitler: Var olması veya sona ermesi başka bir hakka bağlı olan akitler.

1.1.8. Akitlerin Sona Ermesi

Taraflardan birinin ölümü, fesihle veya başkasının iznine bağlı akde izin verilmemesi yoluyla bireyler arasında yapılan sözleşmeler sona erer. Bunlar:⁹⁹

1.1.8.1. Akdin Fesih Yoluyla Sona Ermesi

Her iki taraf için bağlayıcı olmayan vedâ, âriyet, şirket ve vekâlet gibi sözleşmelerde taraflardan her birisi dilediği zamanda fesih hakkını kullanabilir. Sadece bir taraf için bağlayıcı olan rehin ve kefâlet gibi akitlerde ise fesih hakkını sadece bir taraf kullanabilir.¹⁰⁰

1.1.8.2. Akdin Ölümle Sona Ermesi

Kira sözleşmesi, ipotek ve kefâlet, şirket ve vekâlet, ziraat ve bağ-bahçe ortaklığı gibi sözleşmeler, akdi yapan taraflardan birinin ölümü ile sona erer.¹⁰¹

1.1.8.3. Mevkuf Akdin İzin Verilmeme Nedeninden Dolayı Sona Ermesi

Başkasının iznine bağlı olan akitler izin vermeye yetkili kişiler izin vermeyince sona erer. Bir kimse yetkisi olmadığı halde başkasının adına bir akit yaparsa akde konu olan malın sahibi izin vermezse akit sona erer. İzin verilene kadar akit tek taraflı olarak bağlayıcı olur. Yetkisi olmayan kişi izinden önce ölürse akit sona erer. Yetkisiz kişi izinden önce sorumluluktan kurtulmak için akdi feshedebilir.¹⁰²

⁹⁸ Karaman, *Borçlar Hukuku*, 1/59.

⁹⁹ Döndüren, *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*, 89.

¹⁰⁰ Çeker, *İslam Hukukunda Akitler*, 120-125.

¹⁰¹ Zühaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, 5/209.

¹⁰² Karaman, *İslam Hukuku*, 3/120.

1.2. Satım Akdi

1.2.1. Tanımı

Arapça bey' kelimesiyle ifade edilen satım sözcüğü sözlükte bir malın başka bir mal karşılığında değiştirilmesi anlamına gelir.¹⁰³ Mecellede ise şu şekilde tanımlanmıştır: Malın, mala değişimi demektir.¹⁰⁴ Takas yapılan iki maldan birine satılan (mebi'), diğerine ise bedel (semen) denilir.¹⁰⁵ Şer'i anlamda ise fıkıhçıların ıstılahına göre bu sözcük genel ve özel olmak üzere iki anlamda kullanılır. Özel olarak, bilinen bir malın belirli bir şekilde satmaktır. Genel olarak ise bir malın bilinen belli bir mal karşılığında değiştirilmesi demektir.¹⁰⁶

Şeri'at'a göre bir malın değerinin olabilmesi için kendisinden faydalanma özelliğinin bulunması ve kendisinden faydalanılması dinimize göre mubâh olması gibi iki özelliği barındırması gerekir.

1.2.2. Meşrûiyeti

Uygun şartlara göre yapılan satım akdinin meşrûiyeti Kur'an, Sünnet ve İcma'ya dayanmaktadır.¹⁰⁷

*“ Faiz yiyenler ancak şeytanın çarparak sersemlettiği kimse gibi kalkarlar. Bunun sebebi onların, “ Alım satım da ancak faiz gibidir” demeleridir. Hâlbuki Allah alım satımı helâl, faizi ise harâm kılmıştır... ”*¹⁰⁸ Anlamındaki âyet alışverişin helâl ve meşrû olduğunu, faizin ise alışverişten farklı olup harâm olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'e (s.a.v), hangi kazancın daha temiz olduğu sorulduğunda, şöyle buyurmuştur:

¹⁰³ Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî İsfahânî, *el-Müfredât / Kur'an İstılahları Sözlüğü* (İstanbul: Çıra Yayınları, 2012), 50; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 52.

¹⁰⁴ Ahmed Cevdet Paşa, *Sadeleştirilmiş Mecelle*, sad. İbrahim Ural - Salih Özcan (İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1995), md.105.

¹⁰⁵ Abdurrahmân b. Muhammed b. İvaz Cezîrî, *el-Fıkh 'ale'l-mezâhibi'l-erba'a*, çev. Hasan Ege (Ankara: Bahar Yayınları, 1979), 2527.

¹⁰⁶ Cezîrî, *Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı*, 2530.

¹⁰⁷ Zühaylî, *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, 5/220.

¹⁰⁸ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, Bakara, 2/275.

“Kişinin kendi eliyle, alın teriyle kazandığı” ve “harâmdan uzak olan bütün alışverişler yoluyla elde edilen kazanç” en güzel kazançtır.”¹⁰⁹ Demesi sünnetteki delilidir. Ayrıca bilindiği gibi Hz Muhammed (s.a.v) de ticaret yapmış, ticari kervanlara katılıp yönetmiştir.¹¹⁰ İnsanlarda Hz. Adem’den (a.s) günümüze kadar hep ticaretle meşgul olmuşlardır. Hiçbir dönemde meşrû yollarla yapılan ticaret yasaklanmamış aksine teşvik edilmiştir.¹¹¹

Yukarıdaki âyet ve hadisten de açıkça anlaşılacağı üzere satım akdi meşrûiyetini Kur’an ve Sünnetten almaktadır.

1.2.3. Çeşitleri

Farklı bakış açılarına göre satım akdi üç kısma ayrılmaktadır:

1.2.3.1- Şartları (Yapılan Muamele) Bakımından

Sihhat şartları ve kuruluşu bakımından satım akdinin sahih, fasid, bâtıl, nâfiz, lâzım ve gayri lâzım gibi kısımlara ayrılmasıdır. Bu satım akdi çeşitleri önceki başlıklarda açıklanmıştı.

1.2.3.2- Değişen Nesneler (Bedel) Bakımından

Bu açıdan satım akdi sarf, mutlak, trampa, selem ve istisna’ olmak üzere beş kısma ayrılır:

Sarf: Nakdin nakit karşılığında satılmasıdır.¹¹²

Mutlak Satım Akdi: Herhangi bir malın para veya paranın yerine geçen bir şey karşılığında satılmasıdır.¹¹³

Trampa (Mukâyeda): Herhangi iki malın ikisinin de nakit olmamak kaydıyla değişimidir.¹¹⁴

¹⁰⁹ Ebû İbrâhîm İzzüddîn Muhammed b. el-İmâm el-Mütevekkil-Alellâh İsmâîl es-San‘ânî San‘ânî, *Bulûğu’l-Merâm Tercümesi ve Şerhi*, çev. Ahmed Davudoğlu (İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1967), 3/7.

¹¹⁰ İbrahim Sarıçam, *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2004), 77.

¹¹¹ Şirbînî, *Muğni’l-Muhtâc*, 6/483.

¹¹² Ahmed Cevdet Paşa, *Sadeleştirilmiş Mecelle*, md. 121; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 56.

¹¹³ Karaman, *İslam Hukuku*, 3/281.

¹¹⁴ Ahmed Cevdet Paşa, *Sadeleştirilmiş Mecelle*, md. 122.

Selem: Bir malın bedelinin peşin olarak verilip malın veresiye alınmasıdır.¹¹⁵
İstisna': Bir kişinin herhangi bir şey yapması karşılığında bir zanaatkâr ile anlaşmasıdır.¹¹⁶

1.2.3.3. Fiyatın Söylenmesi (Kârın Belirtilmesi) Bakımından

Bu açıdan satım akdi müsâveme, murâbaha, tevliye ve vedîa olmak üzere dört kısma ayrılır.

Müsâveme: Malın alış fiyatının satıcıya söylenmeyip alıcıya bir fiyat üzerinden satılmasıdır.¹¹⁷

Murâbaha: Malın alış fiyatının söylenilerek alış fiyatı üzerine bir miktar kâr eklenerek satılmasıdır.¹¹⁸

Tevliye: Bir malın alış fiyatının söylenip alış fiyatına satılmasıdır.¹¹⁹

Vedîa: Bir malın bir kişiye emanet olarak bırakılmasıdır.¹²⁰ Bir malın alış fiyatının söylenip alış fiyatının altında bir fiyata satılmasıdır.¹²¹

1.2.4. Rükünleri ve Şartları

Akit karşılıklı rızâ esası üzerine kurulduğundan birtakım unsurları barındırmak zorundadır. Taraflar, İcap ve Kabul, Mahal bir akdin kurulabilmesi için onda bulunması gereken zaruri parçalardır. Bunlar akdin unsurlarıdır.¹²² Bu unsurlar olmadan akit gerçekleşemez. Çünkü bir akdin meydana gelebilmesi için rükünlerinin tam olması gerekir.

Satım akdinde in'ikad, nefâz, sıhhat ve lâzım olmak üzere dört şartın bulunması gerekir. Bu şartlardaki amaç: İnsanlar arasındaki anlaşmazlıkların önüne geçip akdin taraflarının menfaatini korumak, aldatma ve aldanma ihtimalini ortadan kaldırmaktır.¹²³

¹¹⁵ Ahmed Cevdet Paşa, *Sadeleştirilmiş Mecelle*, md. 123; İsfahânî, *el-Müfredât / Kur'an Istılahları Sözlüğü*, 123; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 501.

¹¹⁶ Ahmed Cevdet Paşa, *Sadeleştirilmiş Mecelle*, md. 124.; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 261.

¹¹⁷ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 426.

¹¹⁸ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 399.

¹¹⁹ Karaman, *İslam Hukuku*, 3/284.

¹²⁰ İsfahânî, *el-Müfredât / Kur'an Istılahları Sözlüğü*, 245; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 600.

¹²¹ Karaman, *İslam Hukuku*, 3/284.

¹²² Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 6/487.

¹²³ Zühaylî, *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, 5/228.

1.2.4.1. İcâp- Kabul ve Şartları

İcâp ve kabul akdin rükünlerinden olan unsurlardır.¹²⁴ Bir şeyin aslını oluşturan varlığı kendi varlığına bağlı olmakla beraber onun yapısından bir parça barındıran unsura “ rükün” denir.¹²⁵ Rükün bir şeyin özünü oluşturan olmazsa olmaz türünden olan unsurdur.¹²⁶ Akit en az iki kişinin bir konu üzerinde anlaşmasından oluştuğu için akdin taraflarından birinin teklifine diğerinin rızâsı ile cevap vermesi gerekmektedir. İşte burada birincisi icap, ikincisi ise kabuldür. İcâp ve kabul her iki tarafın karşılıklı rızâ beyanında bulunmasıdır. Rızâ beyanı sözle, yazıyla, hareketle, işaretle veya çeşitli haberleşme araçlarıyla farklı şekillerde olabilmektedir. Burada en sağlam olan ifade biçimi sözle gerçekleşen rızâ beyanıdır. İcâp ve kabul olmaksızın herhangi bir satım akdi geçerli değildir.¹²⁷ İcâp ve kabul olmaksızın karşılıklı alıp verme Şeklînde yapılan satış akdi geçerli olmaz. Çünkü yapılan bu fiil, yapısı gereği karşılıklı rızâyı göstermemektedir. Teâtî yoluyla yapılan alışverişler konusunda âlimler farklı görüşler ortaya atmışlardır. Bir kısım âlimlere göre insanların satım akdi olarak gördükleri her işlemde alıp verme yoluyla satım akdinin kurulabileceğini ifade etmişlerdir. Çünkü onlara göre dinimizde alışverişte belirli bir sözlü ifadenin kullanılması gerektiğiyle alakalı bir delil olmadığı için bu durumda örf'e göre hareket edilir. Burada belirleyici olan örf'tür. Bazılarına göre ise bu yolla yapılan alışverişlerde sadece değeri düşük olan mallarda yapılan muamele geçerli olur. Diğerlerine göre ise sırf bu işle uğraşan tüccar olarak tarif edilen kişilerin böyle bir akdi yapması geçerli, bunun dışında kalan yani alışveriş işini bilmeyenlerin ise sadece sözlü ifadelerle alışveriş yapması caiz olur.¹²⁸

İcâp ve kabulde üç şartın bulunması gerekir. Bunlar: Ehliyet, kabulün icaba uygun olması ve akit meclisinin birliğidir.¹²⁹ İlk iki şart daha önce açıklandığı için burada üçüncü şartın açıklaması yapılacaktır.

Akit Meclisinin Birliği: Tarafların hazır olduğu mecliste icap ve kabulün yapılmasıdır. Hazır olmayan taraf icabı öğrendiği mecliste kabulü yapmak zorundadır. Aksi durumda satım akdi gerçekleşmez.

¹²⁴ Zühaylî, *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, 5/222.

¹²⁵ Şa'ban, *Usulü'l Fıkh*, 389.

¹²⁶ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 484.

¹²⁷ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 6/487.

¹²⁸ Hatîb eş-Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 6/489, 490.

¹²⁹ Zühaylî, *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, 5/234.

Yaya veya binek üzerinde yolculuk yapılırken satış yapılırsa icap ve kabulün arasına herhangi bir fasıla girmeden peş peşe yapılması gerekir. Aksi durumda yani araya fasıla girerse akit gerçekleşmez.

Tren, uçak veya gemide satış yapılacak olursa akit geçerli olur. Bunların yürümeleri ve durmaları arasında fark olmadığı için bu tür araçlarda meclis tek kabul edilir. Çünkü kişilerin bunları durdurması imkân dâhilinde değildir.

Akit esnasından taraflardan biri alım ve satım için icapta bulunursa, diğeri de orada bulunmayıp icap haberi ona ulaştığında kabul ederse satım akdi geçerli olmaz. Çünkü akdin geçerliliği sadece o meclisin çerçevesinde devam eder.

Akdin taraflarından birisinin bir kimseye elçi gönderip akdin diğer tarafına bu malı, gaib olan falanca kişiye şu kadara satıyorum. Onun yanına git ve ona söyle ki: Falanca kişi sana malını sana şu fiyata sattı. Elçi gelip o kişiye söyleneni bildirdikten sonra mesajın iletildiği mecliste müşteri satın aldığını veya kabul ettiğini söylerse satış geçerli olur.

Bir kişinin başka bir kimseye, malımı sana şu fiyata satıyorum diyerek mektup yazması, mektubun sahibine ulaştıktan sonra mektubu aldığı mecliste: satın aldığını veya kabul ettiğini ifade ederse satım akdi gerçekleşmiş olur.¹³⁰

Bir alışveriş akdi sattım, satın aldım veya bu anlama gelen geçmiş zaman ifade eden sözcüklerle kurulur.¹³¹ Ayrıca icap ve kabulün işitilebilecek bir şekilde olması gerekir. Taraflardan birisi veya her ikisi dilsiz ise yapılan işaret konuşma gibi kabul edilir. Bu işaret sıradan ve zeki insanlar tarafından anlaşılabilirse sahih olur. Kabulün icaba uygun olması gerekir.¹³² Kabulün icaba muhatap olan şahıs tarafından yapılması, icapta bulunan kişinin de kabul gerçekleşinceye kadar icabından dönmemesi gerekir.

¹³⁰ Zühaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, 5/240.

¹³¹ Abdullah b. Mahmûd Mevslî, *el-Muhtâr li'l-Fetvâ*, ed. Osman Şerifoğlu, çev. Mehmet Keskin (İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2012), 4/364.

¹³² Zühaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, 5/222.

Bir satım akdinde icap ve kabul arasında uzun bir zamanın bulunmaması şarttır. Çünkü icap ve kabul arasındaki uzun zaman akde zarar verir.

Alıcının sözünün satıcının sözünden önce olması durumunda satım akdi geçerli olur. Alışverişin kinayeli sözlerle yapılması durumunda bazı âlimlere göre böyle bir satım akdi geçerlidir. Diğerlerine göre ise geçerli değildir. Çünkü kinayeli lafızlardan muhatabın satış konusundan bahsedilip, bahsedilmediğinden anlaması mümkün olmaz.¹³³

Satım akdi yazının silinmediği sabit kaldığı herhangi bir şeye yazılırsa akit geçerli olur.

1.2.4.2. Akdin Tarafları ve Şartları

Akit konusunda taraflar denildiğinde ister hakiki ister hükmü olsun burada akdi yapan kişiler anlaşılmaktadır. Akit yapan veya adına akit yapılan kimselere taraflar denilmektedir.¹³⁴ Burada ilkin akla gelen tarafların iki kişi olmasıdır. Bu iki taraflardan biri teklifte bulunur diğeri ise yapılan teklifi kabul eder. Ayrıca taraflar daima iki kişiden oluşmayabilir. Bazen sayı ikiden çok olabilir. Bazen de her iki taraf tek bir kişi tarafından temsil edilebilir. Taraflar ister tek kişi isterse çok kişi olsun bu durumda akdin taraflarında herhangi bir değişikliğe sebep olmaz. Tarafların herhangi bir akitte tasarrufta bulunabilmesi ve tasarruflarının geçerli olabilmesi için bu tasarrufa ehil olup, ehliyet şartlarına sahip olması gerekir. Bir kişinin hukuki muamelelerde haklarını kullanabilmesi, sorumluluk yüklenebilmesi haline ehliyet denilir.¹³⁵

Akit yapacak kişinin akıllı, ergenlik çağına girmiş ve malın teslimi için reşit olması gerekir.¹³⁶ Deneme amacıyla olsa bile ergenlik çağına girmemiş küçük çocuğun alışveriş yapması caiz değildir.

Akit yapacak kişinin zorlama altında olmadan alışverişini yapması gerekir. Çünkü haksız yere zorlama altında kalan kişinin yaptığı fiilin ve söylediği sözün hiçbir geçerliliği yoktur. Bunun delili: “ Ey iman edenler! Karşılıklı gönül rızâsıyla, fakat

¹³³ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 6/486-510.

¹³⁴ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 545.

¹³⁵ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 115.

¹³⁶ Muhammed Ebu Zehra, *İslam Hukuku Metodolojisi: Fıkıh Usulü*, 321.

harâma bulaşmadan ticaret yapın ama sakın haksız yollarla birbirinizin mallarını yemeyin.”¹³⁷ Âyetidir.

1.2.4.3. Akdin Konusu ve Şartları

Akit konusunu oluşturan, akdin üzerinde meydana geldiği eşya, nesne, fiil ve menfaat gibi akdin hükmünün ve sonucunun kendisi üzerinde gerçekleştiği şeye denilir. Herhangi bir şeyin akde konu olabilmesi için bir takım şartları barındırması gerekmektedir.¹³⁸ Bu şartlar:¹³⁹

1. Akde konu olan herhangi bir şeyin İslam Dinine göre meşrû olması gerekmektedir. Yani yapısı itibariyle temiz olması gerekir. Yapısı itibariyle temiz olmayan şeylerin satışı caiz değildir. Domuz ve şarap gibi İslam’ın meşrû görmediği şeyler akde konu olamaz.

2. Akde konu olan şeyin mevcut olması gerekmektedir. Mevcut olmayan, aldanma ve aldatma ihtimali bulunan şeyler akde konu olamaz.

3. Akde konu olan şeyin teslimine güç yetirilebilir olmalıdır. Kişinin mülkünde olmayan veya havadaki kuş, denizdeki balık gibi özellikleri bilinmeyen, teslimi mümkün olmayan şeyler akde konu olamaz.¹⁴⁰

4. Akde konu olan şeyin İslam’a göre necis olmaması gerekmektedir. Leş, kan gibi şeyler İslam’a göre necis olduğu için bunlar akde konu olamazlar.

5. Akde konu olan maldan yararlanmanın mümkün olması gerekir. Kendisinden yararlanmanın mümkün olmadığı şeylerin satımı caiz değildir.

6. Adına akit yapılan şahsın mala sahip olması gerekir.

7. Akde konu olan malın bilinmesi gerekir.

¹³⁷ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, Nisâ, 4/29.

¹³⁸ Karaman, *Borçlar Hukuku*, 1/158-160.

¹³⁹ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 6/530-570.

¹⁴⁰ Zeydan, *İslam Hukukuna Giriş*, 415.

İKİNCİ BÖLÜM

ALİŞVERİŞ HÜKÜMLERİ VEYASAKLANAN ALİŞVERİŞLER

2.1. Alışveriş Hükümleri

2.1.1. Çalışmaya Teşvik

İnsanlar için rehber olan Peygamberlerden her biri yaşadığı dönemin ve yerin şartlarına göre birer meslek sahibiydiler. Terzilikle Hz. İdrîs (a.s), marangozlukla Hz. Nûh (a.s) ve Hz. Zekerîyyâ (a.s), ticaretle Hz. Hûd (a.s), Hz. Sâlih (a.s) ve Hz. İbrahim (a.s), çiftçilikle Hz. Eyyûb (a.s), kısacası her peygamber kendi ve ailesinin geçimini başkasına yük olmadan kendi elleriyle elde ettiği kazançla sağlamıştır. Âlemlere rahmet olarak gönderilen, ümmetine yol gösteren son peygamber Hz. Muhammed (s.a.v.), Allah rızâsı gözetilerek elde edilen bütün emeklerin değerli olduğunu ifade etmiştir.¹⁴¹

Enes b. Mâlik'ten gelen bir rivayete göre sahâbeden birisi defalarca Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gelerek ihtiyaçlarını belirttikten sonra, ihtiyaçlarını alarak evine dönmüştü. Günlerden bir gün başka bir ihtiyacı için yine istemeye geldiğinde Hz. Peygamber (s.a.v.), evinde bir şey olup olmadığını sorup bir örtü ve bardak olduğunu öğrenince onları alıp kendisine getirmesi için adamı evine gönderdi. Eşyalar kendisine getirilince orada bulunanlardan birine iki dirhem karşılığında sattı. Sahâbî bir dirhemle ihtiyacı olan yiyeceği satın almasını kalan bir dirhemle de balta alıp kendisine getirilmesini söyledi. Sahâbî baltayla gelince Hz. Peygamber (s.a.v.) kendi eliyle baltaya sap taktıktan sonra baltayla odun toplayıp satmasını on beş gün sonra da kendisine gelmesini tembihledi. On beş gün sonra sahâbî on dirhemle gelip biriktirdiği paranın bir kısmıyla ihtiyacı olan yiyecek ve giyecekleri satın aldı. Böylece daha önce muhtaç durumda olan sahâbîye Hz. Peygamber (s.a.v.) çalışıp kendi eliyle kazanıp

¹⁴¹ Mehmet Emin Özafşar (ed.), *Hadislerle İslâm: Hadislerin Hadislerle Yorumu*. 5 (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2014), 41.

ihtiyacını karşılamayı öğretmişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.): “*Bu, kıyamet gününde yüzünde dilencilik lekesi ile gelmeden senin için daha hayırlıdır.*”¹⁴²

"عَنْ رِفَاعَةَ بْنِ رَافِعٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - سُئِلَ: أَيُّ الْكَسْبِ أَطْيَبُ؟ قَالَ: عَمَلُ الرَّجُلِ بِيَدِهِ، وَكُلُّ بَيْعٍ مَبْرُورٍ "

Rifâa b. Râfî’den rivayet edildiğine göre -Allah Ondan razı olsun- Hz. Peygamber’e (s.a.v.) soruldu: “En temiz kazanç hangisidir?” Hz. Peygamber (s.a.v.): “*Kişinin kendi eliyle, alın teriyle kazandığı ve harâmdan uzak olan bütün alış-verişler yoluyla elde edilen kazanç en güzel kazançtır*”¹⁴³ buyurmuştur.

Sahâbe hem dini ve dünyevi işlerinde daha iyisine ulaşmaya, daha iyisini yapmaya dikkat ederdi. Bundan dolayıdır ki Hz. Peygamber’e (s.a.v.) “Daha iyisi, en güzeli ve en sevaplısı hangisidir?” diye çok soru sorardı.¹⁴⁴

Hz. Peygamber’e (s.a.v.) soruldu: “Hangi kazanç en temizdir?” Dedi ki: “*Kişinin kendi eliyle kazandığı. (Kadın da aynı hükme tabidir) Bütün temiz olan alışverişler. Yani yalan yere yapılan yeminden halis olan alışveriş. Aldatmadan, yalan yere yapılan yeminden uzak olan alışverişlerdir.*”¹⁴⁵ Bu hadis neye delalet ediyor:

İnsanın tabiatının temiz olan kazanca layık olduğunu ve o fitratta yaratıldığını ifade ediyor. En helâl ve en bereketli olan hangisidir? Diye sorulmuş. Önce el emeğinin alışverişe takdim edilmesi el emeğiyle elde edilen kazancın daha faziletli olduğuna delalet eder. Yani el emeğinde kişi kendisi üretip satıyor, alış-verişte ise başkasından alıp satıyor. Dolayısıyla kişinin kendi el emeğiyle elde ettiği ve sattığı daha önemlidir. Burada Hz. Peygamber (s.a.v.) üretime önem veriyor. Çalışıp kazanmanın faziletini gösteriyor. İster kadın ister erkek olsun, kişinin bizzat çalışarak elde ettiği kazancın en faziletli kazanç olduğuna işaret ediyor. Buhârî’nin rivayet ettiği gelecek hadis de buna delalet ediyor ki el emeğinin alışverişten önce gelmesi onun ticaretten daha faziletli olduğunun göstergesidir.¹⁴⁶

¹⁴² Özafşar, *Hadislerle İslâm*. 37.

¹⁴³ San‘ânî, *Selâmet Yolları*, 3/47.

¹⁴⁴ Nüreddin İtr, *Bulûğu’l-Merâm Şerhi*, çev. Ahmet Efe vd. (İstanbul: Tahlil Yayınları, 2020), 3/9.

¹⁴⁵ San‘ânî, *Selâmet Yolları*, 3/8; Nüreddin İtr, *Bulûğu’l-Merâm Şerhi*, 3/11.

¹⁴⁶ San‘ânî, *Selâmet Yolları*, 3/8.

Alın teriyle yetinen, yaptığı işle değer üreten ve bununla kendine, ailesine ve ülkesine fayda sağlayan kişinin hayatı anlamlı ve değerli olur. Her şeyin ötesinde, insanın bu amacını daha da anlamlı kılan kazançlardan biri de Allah'ın (c.c) çalışan, gayret gösteren insanlara yönelik vaatleridir:

“Rableri, onlara şu karşılığı verdi: Ben, erkek olsun kadın olsun, sizden hiçbir çalışanın amelini zayi etmeyeceğim...”¹⁴⁷

Âlimler hangi kazancın faziletli olduğu konusunda ihtilaf etmişlerdir. Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb el-Basrî el-Mâverî'ye (ö. 450/1058) göre kazancın temelleri ziraat(tarım ve hayvancılık), ticaret ve sanayidir.¹⁴⁸ Şâfiîlere göre en faziletli olan ticarettir. Ebû İbrâhîm İzzüddîn Muhammed b. el-Îmâm el-Mütevekkil-Alellâh İsmâîl es-San'ânî (ö. 1182/1768)'ye göre ise en faziletli olan ziraattır.¹⁴⁹

" عَنْ الْمِقْدَامِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَا أَكَلَ أَحَدٌ طَعَامًا قَطُّ خَيْرًا مِنْ أَنْ يَأْكُلَ مِنْ عَمَلٍ يَدِهِ، وَإِنَّ نَبِيْلَ اللَّهِ دَاوُدَ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ يَأْكُلُ مِنْ عَمَلٍ يَدِهِ "

Mikdâm'dan rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.): *“Hiçbir kimse kendi eliyle kazandığından daha hayırlı bir şey yememiştir. Allah'ın nebisi Dâvûd (a.s) kendi el emeğinden kazandığını yiyordu.”¹⁵⁰*

Bu hadis kişinin el emeği ve alın teriyle elde ettiği kazancın en faziletli kazanç olduğunu ve peygamberlerin de çalışarak geçimlerini kazandıklarına delildir. Devlet başkanı olmasına rağmen, zırh yapıp satarak geçimini sağlayan kişinin el emeğiyle elde ettiği kazançla yaşamının ne kadar faziletli olduğu bize örnek olarak gösterilmektedir.¹⁵¹

Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî (ö. 676/1277)'ye göre kazançların en temiz olanı elle yapılan yani el emeğiyle elde edilendir. Bundan dolayı ziraat en temiz olan kazançtır. Çünkü ziraatın insanlara, hayvanlara, kısacası her varlığa faydası vardır.¹⁵² Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed el-Askalânî (ö. 852/1449)'ye göre en üstün kazanç cihat yoluyla kâfirlerden elde edilen

¹⁴⁷ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, Âl-i İmrân, 3/195.

¹⁴⁸ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/7.

¹⁴⁹ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/8.

¹⁵⁰ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi 'u's-şâhih* (Dımeşk: Daru İbni Kesir, Daru'l Yemame, 1422), “Büyû”, 15.

¹⁵¹ Ebû-Abdillâh-Muhammed-ibn-İsmâîl Buhârî, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, çev. Mehmed Sofuoğlu (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1987), 1600.

¹⁵² San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/8; Nûreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/11.

mallardır. Çünkü Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kazancı bu şekildedir. Bu şekildeki bir kazanç İ'lâ-yi kelimetullah 'a vesiledir. Bu da el emeği kapsamına girer.¹⁵³

Sonuç olarak yukarıdaki hadislerde de ifade edildiği gibi çalışmaya ve insan emeğine çokça önem veren dinimiz, çalışmanın önündeki en büyük engel olan tembelliği hiçbir zaman hoş karşılamamış, Müslümanları çalışmaya ve helâl yollardan kazanmaya teşvik etmiştir. Hangi kazancın daha faziletli olduğuyla alakalı her ne kadar âlimlerin farklı görüşleri olsa da burada el emeği, göz nuru ve alın teri olan helâl kazancın en faziletli kazanç olduğu açıktır.

2.1.2. Alışverişte Yeminin Mekruh Olması

Alışveriş esnasında alıcı veya satıcının karşısındaki kişiyi kendi isteği doğrultusunda ikna edebilmesi için yemin etmesi kişiyi yalana ve hileye sevk edebilecek bir davranıştır. Bundan dolayı alışveriş esnasında gereksiz yere yemin etmekten sakınmak gerekir. Bunun için Hz. Peygamber (s.a.v.) malınızı sattığınızda yemin etmekten sakının. Çünkü yemin malınıza rağbeti artırmasına artırır, ancak onun bereketini yok eder,¹⁵⁴ diyerek bizi bu konuda uyarmaktadır.

" عَنْ قَيْسِ بْنِ أَبِي غَرَزَةَ قَالَ: خَرَجَ عَلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَنَحْنُ نُسَمِّي السَّمَاوَةَ فَقَالَ: يَا مَعْشَرَ التَّجَارِ! إِنَّ الشَّيْطَانَ وَالْإِثْمَ يَحْضُرَانِ الْبَيْعَ، فَتَوَبُّوا بِبَيْعِكُمْ بِالصَّدَقَةِ "

Kays b. Ebi Ğaraze (r.a.) şöyle dedi: Biz Pazar yerinde alışveriş yaparken Resûlullah (s.a.v) yanımıza geldi. Biz o zaman "simsar" olarak adlandırılırdık. O ise bize öyle bir isim verdi ki o isim bize kendi isimlerimizden daha sevimli geldi. Buyurdu ki "Ey tüccarlar topluluğu! Muhakkak alışverişe şeytan, yemin ve yalan bulaşmaktadır, siz de (Rabbin gazabını söndüren) sadaka karıştırın."¹⁵⁵

¹⁵³ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/8.

¹⁵⁴ Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce Kazvînî, *Sünen-i İbn Mâce* (Daru Risaletül Alemiyye, 2009), "Ticârât", 30.

¹⁵⁵ Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî* (Beyrut: Daru İhyait-Turasi'l-Arabi, t.s.), "Büyû", 1215.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Nesâî, ve İbn Mâce bu hadisi şu lafızla rivayet etmiştir:

" يَا مَعْشَرَ النَّجَّارِ، إِنَّ الْبَيْعَ يَحْضُرُهُ الْحَلْفُ وَالْغُورُ، فَتُؤْبَهُ بِالصَّدَقَةِ "

*“Ey tüccarlar topluluğu! Muhakkak satış işine boş söz ve yalan bulaşmaktadır. Siz de satış işine sadaka karıştırın.”*¹⁵⁶

Sonuç olarak bu hadisten çıkarılacak hüküm şudur ki: Hz. Peygamber (s.a.v) satış esnasında yalan yere yemin edilmemesini, yeminin satışa yalan, sahtekârlık ve aldanma katacağından dolayı bundan men ediyor. Satış akdinde yemin edilmişse bundan dolayı sadaka verilmesini buyuruyor. Çünkü sadaka musibeti, belayı def eder. Bela ve musibet ise Allah’ın gazabını gerektirecek bir durumdan dolayı gelir. Bundan dolayı bu hadise göre alışveriş esnasında yemin mekruhtur. Malı satarken edilen yemin bir de yalan olursa, bu yemin sadece kazancın bereketini yok etmekle kalmaz, harâm hale gelmesine neden olur.¹⁵⁷ Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v.) Allah’ın kıyamet gününde konuşmayacağı üç grup insanlardan birinin de malını yalan yeminle pazarlayan kimselerin olduğunu bildirmesi,¹⁵⁸ onların yaptığı işin harâm olduğunun bir göstergesidir.¹⁵⁹

2.2. Yasaklanan Alışverişler

2.2.1. Olgunlaşmamış (Çiçek Halindeki) Meyvenin Satışı

Hz. Peygamber (s.a.v.) ticaret hayatını çok iyi bildiğinden, cahiliye döneminde çokça yaygın olan ve belirsizlik taşıyan alışveriş türlerini, belirsizlikten dolayı taraflardan birinin zarar göreceği endişesiyle uygun görmemektedir.¹⁶⁰

Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında bazı insanlar dalındayken henüz olgunlaşmamış yaş hurmaları alıp satardı. Hasat dönemi geldiği zaman, Ürünleri hastalık vurdu, ürünler kararıp çürüdü, ürün olgunlaşmadan döküldü diyerek alıcıyla anlaşmazlığa düşerdi.¹⁶¹

¹⁵⁶ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, “Büyû’”, 3326.

¹⁵⁷ Ebû'l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî ez-Zebîdî, *İmam-i Âzam'ın Rivayet Ettiği Ahkâm Hadisleri*, çev. İsmail Karagözoğlu - Melikşah Sezen (Sultanahmet, İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2018), 2/18.

¹⁵⁸ Özafşar, *Hadislerle İslâm*, 30.

¹⁵⁹ Buhârî, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, 1930.

¹⁶⁰ Özafşar, *Hadislerle İslâm*, 27.

¹⁶¹ Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/115.

" عَنْ إِبْنِ عُمَرَ قَالَ: رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: تَبَتَّاعُوا التَّمَرَ حَتَّى يَبْدُوَ صَلَاحُهُ وَ تَذْهَبَ عَنْهُ الْأَفَةُ؟ قَالَ: يَبْدُوَ صَلَاحُهُ؛ حُمْرَتُهُ وَ صَفَرَتُهُ :

İbn Ömer' (r.a.) şöyle dedi: "Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Olgunlaşınca kadar ve afetler kendisinden uzaklaşınca kadar ürünün satışını yapmayın."* Meyvenin olgunlaşması nasıl olur? Diye sordular. Resûlullah (s.a.v.) : *"Meyvenin olgunlaşması onun kızarması, sararmasıdır."* buyurdu.¹⁶² Aynı hadis Müslim de şu şekilde geçmektedir:¹⁶³

" لَا تَبَتَّاعُوا التَّمَرَ حَتَّى يَبْدُوَ صَلَاحُهُ وَ تَذْهَبَ عَنْهُ الْأَفَةُ "

Aynı hadis Ebû Dâvûd'ta şu şekilde geçmektedir:¹⁶⁴

" لَا تَبَتَّاعُوا التَّمَرَ حَتَّى يَبْدُوَ صَلَاحُهُ "

Vasıfları belirlenen vadeli malın peşin olarak satılmasına selem denilmektedir.¹⁶⁵ Paranın peşin olarak verilip malın daha sonra teslim alındığı alışveriştir.¹⁶⁶ Peşin para ile veresiye mal almaktır. Yani Müecceli, muaccele satmak demektir.¹⁶⁷

Dalında meyve satmak ya çiçekken, ya ham iken, ya da ortaya çıktıktan sonra olgunken olur.¹⁶⁸

Günümüzde bazı meyveler daha dalında olgunlaşmadan, ağaç başına, bahçenin bütünü için veya ürün ortada yokken kilogram fiyatının önceden belirlenerek satıldığı görülmektedir. Ekinler de daha başağında iken satılmaktadır.

Yukarıda zikrettiğimiz hadise göre dalındayken henüz meydana gelmemiş olan meyvenin(çiçek iken), dalındayken satışı geçerli değildir.¹⁶⁹ Çünkü bu, olmayan bir şeyin satışısıdır.¹⁷⁰ Böyle bir alışveriş Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından yasaklanmıştır.

¹⁶² Buhârî, *el-Câmi 'u 'ş-şahîh*, "Büyû", 83.

¹⁶³ Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Câmi 'u 'ş-şahîh*, nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî (İstanbul: Darul Tabat'at ul 'Amire, 1374-75/1955-56), "Büyû" 51.

¹⁶⁴ Ebu Abdullah Muhammed b. Ebi Bekr b. Salih es-Sundusi, *Tehzîbu Sünen-i Ebû Dâvûd* (Riyad: Darul 'Ataatil İlm, 2019), "Büyû" 51.

¹⁶⁵ Bilal Aybakan, "Selem", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 29 Ağustos 2023), 13.

¹⁶⁶ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 501.

¹⁶⁷ Ahmed Cevdet Paşa, *Sadeleştirilmiş Mecelle*, md. 123.

¹⁶⁸ Nüreddin İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/114.

¹⁶⁹ Zebidî, *İmam-i Âzam'ın Rivayet Ettiği Ahkâm Hadisleri*, 2/23.

¹⁷⁰ Zühaylî, *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, 5/131.

Konunun yanlış anlaşılması için mezheplerin bu konudaki görüşlerini zikretmekte fayda vardır. Mezheplerin bu konuda farklı görüşleri bulunmaktadır. Şimdi bu görüşleri delilleriyle birlikte zikretmek istiyoruz:

1- Mezhepler salahın meyvelerde neyle gerçekleşeceği konusunda ihtilaf etmişlerdir.

İmam Ahmed ve İmam Mâlik'e göre bizzat satılan meyvede salahın görülmesi şart olmamakla beraber, o meyvenin cinsinde aynı veya başka bahçelerde olgunluk alametlerinin görülmeye başlanması yeterlidir. İmam Mâlik olgunlaşmanın devam etmesi şartıyla bu görüşü ifa etmektedir.¹⁷⁸

Şâfiîlere göre ise satılan bu meyvelerde bizzat salahın görülmesi gereklidir.¹⁷⁹ Meyvenin yenilmeye elverişli olması gerekir.¹⁸⁰

Hanefîlere göre ise meyvede olgunluk alameti görülmese de afetlere karşı dayanabilecek hale gelmesi gerekmektedir.¹⁸¹ Ağaçtaki meyvenin yenilmeye elverişli olsun veya olmasın tamamen belirmesi gerekir.¹⁸² Hanefîler burada olgunlaşmadan meyvenin satılmasına sebep olan gerçek illeti esas alarak İbn Ömer'den rivayet edilen

"... وَ تَذْهَبُ عَنْهُ الْأَفَةُ "

"afeti gidene kadar"¹⁸³ Şeklînde açıklanan hadisle amel ettiler.¹⁸⁴

2- Dalında meyve satışının hükmüne gelince:

Yukarıda zikrettiğimiz hadis, salahı ortaya çıkmadan hangi halde olursa olsun, satışın kesinlikle yasak olduğunu ifade etmektedir. *Salah: Fesadın zıddıdır.*¹⁸⁵ Meyve ağaç üzerinde belirdikten sonra onu olgunlaşmadan satması caizdir. Meyveler satılınca, onun hemen toplanması gerekir.¹⁸⁶

¹⁷⁸ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/96, 97; Nûreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/116.

¹⁷⁹ Cezîrî, *Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı*, 3008.

¹⁸⁰ Buhârî, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, 2013.

¹⁸¹ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/98.

¹⁸² Buhârî, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, 2013.

¹⁸³ Müslim, *el-Câmi'u's-şâhih*, "Büyü" 13.

¹⁸⁴ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/96.

¹⁸⁵ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 492.

¹⁸⁶ Mavsîlî, *el-İhtiyâr li-ta'lîl-Muhtâr*, 2/370.

Mezheplerin bu konudaki görüşlerine gelince:

İmam Şâfiî, İmam Ahmed ve İmam Mâlik'in bir görüşüne göre satış esnasında meyvelerin hemen toplanması şart koşulursa satış caiz olur. Burada ki yasağın illeti telef olma korkusudur. Meyve toplanırsa bu illet ortadan kalkar ve böylece satış sahih olur.¹⁸⁷

İmam Mâlik'in bir diğer görüşüne göre Mâlikîler, meyvenin kısa bir müddet kalmasına izin vererek akdin temelden sahih olabilmesi için; meyvenin istifade edilebilir olması, ihtiyaç duyulması ve belde halkının çoğunluğunun böyle bir satışa yönelmemesi şartlarını öne sürdüler.¹⁸⁸

Hanefilere göre, dalında kalması şart koşulmazsa satış caiz olur ve müşteriden derhal toplanması istenir. Sahibinin izni olmadan dalında bırakması caiz değildir.¹⁸⁹

3- Sertleşmeden hububat satışının yasaklanmasına gelince: Bu ifadeye göre olgunlaşmış ve daneleri sertleşmiş başağın satışı caizdir. Mezheplerin bu konudaki görüşleri:

İmam Şâfiî'nin ve İmam Mâlik'in görüşüne göre başak, arpa, mısır gibi daneleri dıştan görülen türlerde satış sahihtir. Buğday gibi daneleri kabuklarla gizlenen türlerde ise sahih değildir. Çünkü böyle bir durumda başak içindeki buğdayın miktarı anlaşılamaz ve böylece satış, ğarar satışlarına girer, böyle bir satışı da dinimiz yasaklamıştır.¹⁹⁰

Hanefilere ve âlimlerin çoğuna göre başağında hububat satışı caizdir. Dane dışardan görülsün veya görülsün.¹⁹¹ Ayrıca buğdayı başağında, baklagilleri kabuğunda susam, badem, pirin, ceviz, fıstık vb. şeyleri kabuğunda satmak da caizdir.¹⁹²

¹⁸⁷ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/98; Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/116,117.

¹⁸⁸ Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/116-117.

¹⁸⁹ Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî el-Mergînânî, *el-Hidâye* (İstanbul: Yasin Yayınları, 2019), 3/20.

¹⁹⁰ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 6/535.

¹⁹¹ Mavsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîl'l-Muhtâr*, 2/371.

¹⁹² Mevsilî, *el-Muhtâr li'l-Fetvâ*, 4/174.

4- Dalında satılan meyveye afet vurmasına gelince:

" عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ بَاعَ تَمْرًا فَأَصَابَتْهُ جَائِحَةٌ فَلَا يَأْخُذُ مِنْ مَالِ أَخِيهِ شَيْئًا، عَلَامَ يَأْخُذُ أَحَدُكُمْ مَالَ أَخِيهِ الْمُسْلِمِ؟ "

Câbir b. Abdillâh'tan (r.a.) rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: *"Din kardeşine meyve satsan, ona bir afet vursa, kardeşinin malından bir şey alma. Haksız olarak Müslüman kardeşinin malını neye karşılık alacaksın?"*¹⁹³

Zikrettiğimiz hadise göre bir kişi meyve satın alırsa ve semavi bir afetten dolayı o mal telef olursa, satıcı telef olan miktarı müşteriden almadan zararı karşılamak zorundadır. Hadis açıkça buna delalet etmektedir.¹⁹⁴

Âlimlerin bu konudaki görüşüne gelince dalında satılan meyve her ne şekilde olursa olsun telef olursa bu zarar satıcıya ait olur. Fakat müşteriye dalında teslim ettikten sonra herhangi bir afetten dolayı oluşan zararda salahı ortaya çıkmadan ve hemen toplanma şartı koşulmamışsa zarar satıcıya ait; salah ortaya çıktıktan sonra satılmışsa afet meydana gelirse:

Ahmet b. Hanbel'e göre zarar az veya çok olsun müşteriden alınmaz, fakat hasat zamanı geldiği halde alıcı toplamamışsa ve bunun neticesinde telef olmuşsa müşteri burada zararı üstlenir. İmam Mâlik'e göre malın üçte biri veya bu miktardan daha fazlası telef olmuşsa satıcı burada zararı üstlenip fiyattan düşmek zorundadır. Ebu Hanife ve İmam Şâfi'ye göre satıcı bu zararı karşılamak zorunda değildir.¹⁹⁵

Sonuç olarak yukarıda zikrettiğimiz hadislerle göre Hz. Peygamber (s.a.v.) taraflardan birinin zarar göreceği endişesinden dolayı olgunlaşmamış sebze, meyve ve tahılların alışverişini yasaklamıştır. Ayrıca satıcının bir ağacın meyvesini satıp bundan bir kısmını istisna edip satması caiz değildir.¹⁹⁶ Çünkü meyveden geri kalan miktar meçhul olur. Yukarıda zikrettiğimiz hadisler, içerisinde ğarar bulunduran bütün alışveriş türlerini yasaklamaktadır. Akitlerde genel olarak kabul edilen kurala göre olmayan bir şeyin satışı caiz değildir. Bir şeyi satmanın caiz olabilmesi için: malum olması, mevcut olması ve ğararın olmaması gerekir. Olmayan bir şeyin satışı,

¹⁹³ Kazvîni, *Sunen-i İbn Mâce*, "Ticârât" 33.

¹⁹⁴ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/98.

¹⁹⁵ Ebü'l-Feth Takıyyüddîn Muhammed b. Alî b. Vehb el-Kuşeyrî el-Kûsî İbn Dakîkul'îd, *İhkâmü'l-Ahkâm Şerhu 'Umdeti'l-Ahkâm*, ed. Hasan Ahmed Isbir (Beyrut: Dar'ül İbn Hazm, 2009), 714.

¹⁹⁶ Mavsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîl'l-Muhtâr*, 2/371.

meçhulün satışı ve teslimine güç yetirilemeyen bir şeyin satımı bunların tamamı aldatmaya dayalı satışlar kapsamına girer. Buradan ğararlı bütün alışverişlerin yasaklı olmasıdır ilkesini çıkarabiliriz.

2.2.2. Tesellümün Gerçekleşmediği Gıdaları Vermenin ve Diğer Yiyeceklerin Hükümü

Hz. Peygamber (s.a.v.) gıda maddesi satın alan bir kişinin ölçme ve tartma işlemi yapmadan satılmasını, gıda maddesinin nakledilmeden satılmasını, kişinin yanında olmayan şeyi satmasını ve ticaret malını satın aldığı gibi doğrudan satılmasını yasaklamıştır.¹⁹⁷

" عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: ابْتِيعْتُ زَيْتًا فِي السُّوقِ، فَأَمَّا اسْتَوْجِبْتَهُ لِقَيْنِي رَجُلٌ، فَأَعْطَانِي بَحْرًا حَسَنًا، فَأَرَدْتُ أَنْ أَضْرِبَ عَلَى يَدِهِ، فَأَخَذَ رَجُلٌ مِنْ خَلْفِي بِذِرَاعِي، فَالْتَفَتُ فَإِذَا زَيْدُ بْنُ ثَابِتٍ، فَقَالَ: لَا تَبِعْهُ حَيْثُ ابْتِيعْتَهُ حَتَّى تُخَوِّرَهُ إِلَى رِضْلِكَ، فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى أَنْ تُبَاعَ السَّلْعُ حَيْثُ تُبْتَاعُ حَتَّى يَخَوِّرَهَا التَّجَارُ إِلَى رَحَالِهِمْ "

İbn Ömer (r.a.) dedi ki: Çarşıdan, yağ satın aldım. Ne zaman ki onu kesin hale getirdim teslim aldım, bir adamla karşılaştım. Bana onun karşılığında iyi bir kâr verdi. Onu adama teslim etmeyi istedim. Bir adam arkamdan kolumdan tuttu döndüm ona baktım ki Zeyd b. Sabit'tir. Dedi ki:

-Onu satın aldığın yerde bineğine yüklemeyen satma. Resûlullah (s.a.v.):
"Ticari malların satın alındığı yerde satılmasını yasakladı. Tüccarlar onu adamlara teslim edinceye kadar (onu mülkiyetine alıncaya kadar)."¹⁹⁸

" عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَنْ ابْتِاعَ طَعَامًا، فَلَا يَبِعُهُ حَتَّى يَسْتَوْفِيَهُ "

İbn Abbâs (r.a.) Resûlullah'ın (s.a.v) şöyle buyurduğunu rivayet etti: "Kim bir yiyecek alırsa teslim almadıkça o yiyeceği satmasın".¹⁹⁹ Hadis Tirmizî'de de aynı şekilde geçmektedir.²⁰⁰

Burada anlaşılan nakledilebilen ticari bir malı elden teslim almadan bir başkasına satışının olamayacağıdır. Özellikle bu hadis çerçevesinde kabz, hükümü ve hakiki kabz kavramlarının açıklanması gerekir.

¹⁹⁷ Buhârî, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, 1960.

¹⁹⁸ Sundusi, *Tehzîbu Sünen-i Ebû Dâvûd*, "Büyü" 67.

¹⁹⁹ Müslim, *el-Câmi'u 'ş-şahîh*, "Büyü" 29.

²⁰⁰ Bkz. Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, 1291.

Kabz: Müşterinin satıcıdan aldığı malı teslim alıp, o mal üzerinde her türlü tasarruf yetkisine sahip olmasıdır.²⁰¹ Nakledilebilen bir malın teslim almaya hakiki kabz denilir. Kabz birkaç yolla gerçekleşir:²⁰²

1. Tahliye yoluyla: Şâfiî ve Mâlikîlere göre gayr-ı menkullerde satılan mal ile müşteri arasında tahliyenin gerçekleşmesi anahtarın müşteriye teslim edildikten sonra tasarruf etme imkânına sahip olmasıyla gerçekleşir. Menkul mallarda ise örfe bakılarak hareket edilir. Hanbelîlere göre ise kabz her şey de kendi türüne göre yani örfe başvurularak yapılır.

2. Telef etme yoluyla: Müşteri malı satıcının elindeyken telef ederse kabz gerçekleşmiş olur. Müşterinin malın ücretini satıcıya ödemesi gerekir.

3. Âriyyet yoluyla: Mal satıcı tarafından alıcıya emanet olarak bırakılırsa veya âriyyet olarak verilirse kabz gerçekleşmiş olur. Âriyyet mali bir karşılık beklemeksizin bir malı ödünç vermek demektir.²⁰³

Nakledilmeyen bir malın satımında satıcının kendisine ait olan malları çıkarıp alıcıyı satın aldığı malla baş başa bırakmasına ise hükmü kabz denilir. Bu hadis delalet ediyor ki müşterinin satın almış olduğu bir şeyi almadan, kendi bineğine yüklemeyen satması sahih değildir, geçerli değildir. Yani akde konu olan malın ücreti satıcıya verildikten sonra müşterinin onu satıcıdan alıp kendi mülkiyetine geçirmesi gerekmektedir. Burada kast edilen teslim almaktır. Çünkü ğaliben nakil ve kabz müşterinin satın almış olduğu malı kendisine ait olan bir mekâna nakletmesiyle gerçekleşir.²⁰⁴ Kendisine ait olmayan bir mekâna nakletmesi durumunda:

Cumhura göre bu kabz sayılır. Şâfiî'ye göre ise eğer elle alınabilecek bir şey ise (para, elbise gibi) onu alırsa onun kabzedilmesi nakledilmesidir.²⁰⁵

Âdeten nakledilen şeyler (tahta, tohum, hayvan gibi), onun kabzedilmesi bir diğer mekâna nakledilmesiyle olur. Nakledilmeyen şeyler ise (arazi, ev, ağaç gibi) onun kabzedilmesi tahliye yoluyla olur.²⁰⁶

²⁰¹ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 282.

²⁰² Zühaylî, *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, 5/255.

²⁰³ Cürçânî, *Kitâbü't-Ta'rifât*, 25.

²⁰⁴ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/35; Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/38-41.

²⁰⁵ İbn Dakîkûl'îd, *İhkâmü'l-Ahkâm Şerhu 'Umdeti'l-Ahkâm*, 715.

²⁰⁶ Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/40.

Tahliye: Müşterinin satıcıdan malı satın aldıktan parasını verdikten sonra satın aldığı mal ile arasında hiçbir engelin kalmaması Şeklînde satıcıya ait olan her şeyin teslim edilmesidir.²⁰⁷ Kabza engel olacak şeylerin ortadan kaldırılmasıdır.²⁰⁸

Ebû Hanîfe'ye göre ise ev arsa gibi nakledilmeyen malların alınmadan önce satılmalarında bir beis yoktur. Çünkü bunlarda değişiklik ve bozulma meydana gelmez ve bunlar bir yerden bir yere taşınmaz. Oysaki yiyecek maddeleri böyle değildir. Çünkü bunlarda bozulma meydana gelir.²⁰⁹

Burada iki husus ön plana çıkmaktadır. Birincisi satın alınan bir mal teslim alınmadan bir başkasına satılamaz. Peki, böyle bir durumda kabz nasıl gerçekleşir?

Nakledilebilen mallarda o malın satıcının elinden, alıcının eline geçmesi ve alıcıya ait bir mekâna bırakılmasıyla söz konusu olur. Nakledilebilen bir malın teslim alınmadan satılması caiz değildir.²¹⁰

Nakledilmeyen mallarda ise alıcıyla taşınmaz arasındaki engelin ortadan kaldırılması, satıcının tahliye etmesi ve alıcıya anahtarı teslim etmesiyle gerçekleşir. Nakledilmeyen malların teslim alınmadan satılması caizdir.²¹¹

Bu hadis çerçevesinde bakıldığında günümüzde insanlar altın, döviz, bitcoin hesabı açmaktadır. Hesaplarında da para var. O parayla sanal olarak altın, döviz ve bitcoin satın almaktadır. Yapılan bu işlem caiz midir?

Bitcoin içerisinde ciddi bir manada aldanma ve aldatma vardır. Teslim alınmak istendiğinde bitcoini fiziki olarak teslim alma imkânı bulunmamaktadır. Kara para aklama yöntemlerinden birisidir. Caiz olması söz konusu olamaz.²¹²

Altın hesabında ise:

1. Fiziki olarak satılacak olan altın bankada var mı? Bankanın altın alan 1000 tane müşterisi var. Acaba satılan altın miktarı o rezervin aynısı kadar fiziki olarak bizzat o bankanın elinde var mıdır ki satıyor?

²⁰⁷ İbn Abdülhâdî, *el-Muḥarrer fi'l-Ḥadîs*, 1/561.

²⁰⁸ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 536.

²⁰⁹ Zebîdî, *İmam-i Âzam'ın Rivayet Ettiği Ahkâm Hadisleri*, 2/41.

²¹⁰ Mavsîlî, *el-İhtiyâr li-ta'lîl'l-Muhtâr*, 2/372.

²¹¹ Mevsîlî, *el-Muhtâr li'l-Fetvâ*, 4/176.

²¹² Bkz. Alpaslan Alkış, "İslam Hukuku Açısından Bitcoin ve Kripto Para", *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 8/2, (Aralık 2018); Hasan Doğan, "İslam Hukuku Açısından Kripto Paralar ve Blockchain Şifreleme Teknolojisi", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (14 Eylül 2018), 225-253.

2. Satın alınıp hesapta bırakılan altın miktarı, istenilen zamanda bankadan teslim alınabilir mi?

Altın satan bankaların İstanbul'da Kapalı Çarşı da bizzat anlaşmalı olduğu kuyumcular var, o kuyumculardan müşteriler adına satın alma gerçekleşmektedir. Müşteri satın almış olduğu altınları istediği zaman da, banka oradan alıp doğrudan müşteriye göndermektedir. Fakat aynı gün değil de bir hafta veya on gün sonra müşterinin eline geçebilmektedir.²¹³ Bu durumda parayı peşin alan banka, altını gecikmiş olarak vermektedir. O altın sanal olarak orada olup fiziki olarak teslim edilemediği için teslimi için belli bir sürenin geçmesi gerekiyor. Fiziki olarak nakil söz konusu olmadığından dolayı vade faizi olur.²¹⁴ Vade faizinin harâm kılınmasının sebebi:

Bir kuyumcunun bin tane ihtiyaç fazlası birikim yapmak isteyen müşterisi var. Her bir müşteri bir miktar para veriyor, kuyumcu da diyor ki şu kadar gram altını falanca kimse adına yazıyorum. Bu şekilde dağıtıyorum. Kuyumcu parayı peşin aldığı halde altınları müşterilere teslim etmeyip dükkânında bırakmaktadır. Bu işlemlerin neticesinde kuyumcunun sermayesi iki katına çıkmaktadır. Dükkânındaki kendi sermayesi olan altınlarla, müşterilerden yatırım amaçlı aldığı para ve yatırım amaçlı bırakılan altınlarla artan sermayeyi, herhangi bir işe yatırıp oradan kâr elde etmektedir.

Bu durum da bütün sermayenin tek elde toplanmasına sebep olmaktadır. Sermaye tekelleştiğinde ciddi manada birileri zenginleşirken, geri kalanlar ise fakirleşmektedir. Sermaye tekelleşince elde edilen zenginlik sonucu kişiler ticari bir baron haline dönüşmektedir. Bunun sonucunda güç sahipleri elindeki bu iktisadi gücü toplumun zararına faiz olarak kullanabilmektedir. Günümüzdeki kuyumculardan bazılarının tefeci haline gelmesinin en büyük sebeplerinden biri de budur. Bundan dolayı Hz. Peygamber (s.a.v.) vade farkını yasaklayıp harâm kılmıştır.

²¹³ Bkz. Mustafa Canbaz - Mustafa Suner, "Bankalarda Altın Karşılığı Açılan Mevduat ve Kredi Hesapları İle Bazı Cari İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi", *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 4/3 (30 Eylül 2019), 309, 310.

²¹⁴ Bkz. Şevket Topal - Önder Arik, "Elektronik Transfer Sistemleri Aracılığıyla Yapılan Altın Alım Satım İşlemleri", *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (10 Aralık 2021), 7.

Eğer müşteri parayı verdikten hemen sonra banka da anında altını teslim edebiliyorsa ve oradaki sanal işlem fiziki bir teslimi de mümkün bir hale getiriyorsa bunda bir sakıncanın olmadığı söylenebilir.

Ancak temel sakıncalardan biri şudur: Hadislerde Hz. Peygamber (s.a.v.) buyuruyor ki: Siz bir şeyi satın aldığınızda onu teslim almadan, mülkiyetinize almadan satmayın.

Burada Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sarf akdinde mali bedellerin peşin olarak teslim edilmesini emretmesinin en büyük sebeplerinden birisi vade faizinin ortadan kaldırılmasıdır. Ve bu yolla elde edilen gelirin iktisadi bir zulüm aracına dönüşmesine engelleme gayesine matuftur.

Sonuç olarak yukarıda zikrettiğimiz hadislerle göre ister yiyecek maddesi olsun ister diğer şeyler olsun bir ticari malı elden teslim almadıkça yani malı teslim alıp kendi malına katmadan başkasına satmak caiz değildir. Ticari mal nakledilen bir mal ise teslim almadan satılamaz ama nakledilmeyen bir mal ise teslim almadan satılabilir. Satıcının satılan malın parasını teslim almadan önce tasarrufta bulunması caizdir.²¹⁵

2.2.3. Şarap, Ölmüş Hayvanın ve Putların Alışverişi

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) alışverişte dikkat çektiği hususlardan birisi de kullanılması harâm olan malların satılması konusudur. Kur'an-ı Kerim'de yüce Rabbimiz, içki, domuz, leş ve kanın tüketilmesini harâm kılarken²¹⁶ Hz. Peygamber (s.a.v.) Mekke'nin fethedildiği sene, içki, domuz, leş ve putların harâm olduğunu belirtmiştir.²¹⁷ Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v.): *"Allah Teâlâ bir topluma bir şeyin yenilmesini harâm kılmışsa, ondan elde edilecek kazancı da harâm kılmıştır"*²¹⁸ buyurdu.

" عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: عَامَ الْفَتْحِ وَهُوَ بِمَكَّةَ: إِنَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ حَرَّمَ بَيْعَ الْخَمْرِ، وَالْمَيْتَةِ، وَالْخِنْزِيرِ، وَالْأَصْنَامِ، فَقِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَرَأَيْتَ شَحْمَ الْمَيْتَةِ، فَإِنَّهُ يُطْلَى بِهَا السُّفُنُ، وَيُذْهَنُ بِهَا الْجُلُودُ، وَيَسْتَصْبَحُ بِهَا النَّاسُ؟ فَقَالَ: لَا، هُوَ حَرَامٌ. ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَ ذَلِكَ: قَاتَلَ اللَّهُ الْيَهُودَ، إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ لَمَّا حَرَّمَ عَلَيْهِمْ شَحْمَهَا أَجْمَلُوهُ ثُمَّ بَاعُوهُ فَأَكَلُوا ثَمَنَهُ "

²¹⁵ Mavsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîl-i-Muhtâr*, 2/372.

²¹⁶ Bkz. Mâide, 5/90; En'âm, 6/145.

²¹⁷ İbn Dakîkul'îd, *İhkâmü'l-Ahkâm Şerhu 'Umdeti'l-Ahkâm*, 715.

²¹⁸ Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019), 480.

Câbir b. Abdillâh Mekke'nin fethedildiği yıl Mekke'deyken Resûlullah'ın şöyle dediğini işittim: “*Şüphesiz Allah (c.c) ve Resûlu içkinin, meytenin, domuzun ve putların satışını yasaklamıştır*”

-Ya Resûlullah! Ölü etin içerisindeki yağın satımı konusunda ne dersin? Bununla gemiler boyanıyor, deriler yağlanıyor ve insanlar bunu yakarak aydınlanıyorlar. Bu konuda ne dersiniz? diye soruldu. Dedi ki:

-“Hayır o da harâmıdır. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu:

-“*Allah Yahudilere lanet eylesin. Allah Teâlâ ölümlerin iç yağın kendilerine yasakladığında onu süslediler, sonra onu sattılar ve onun parasını yediler.*”²¹⁹ Hadis Müslim’de müsâkât bölümünde aynı şekilde geçmektedir.²²⁰

İslam dininde temiz ve helâl olmayan şeylerin kullanılması yasaktır. Bunlar maddi sebeplerden dolayı necis olduğu için yasaklanmıştır. Bu hadis alışverişe konu olan malların mütekavvim, mevcut, mümkün, meşrû olması gerektiğini bize açıklamaktadır. Bu hadiste zikredilen şeylerin harâm olduğuna dair deliller vardır.²²¹ Bu hadiste zikredilenlerden ilk üçünün harâm olmasının sebebi bunların necis olmalarıdır.²²² Ancak içkinin necis olduğuna dair deliller kesinlik arz etmemektedir. Taze üzümünden elde edilen şıranın pişirilmeksizin mayalanma yoluyla sarhoş edecek hale gelmesiyle “hamr” oluşur. Günümüzde buna şarap denilmektedir. Köpürüp veya köpürmemesi arasında hiçbir ayrım yoktur.²²³ Şâfiî, Hanbelî ve Mâlikîlere göre bu böyledir. Hanefîlerden İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed bu görüştedir. Fakat İmam Ebû Hanîfe’ye göre bir şeyin hamr kapsamında değerlendirilebilmesi için köpürmesi şarttır. Çünkü hamr ile ilgili hükümler kesindir.²²⁴ Nitekim bu konuda Şafiler ve Hanefiler arasında fark vardır. Şâfiîlere göre sarhoş edici her türlü madde necistir. Çünkü âyet-i Kerime’de Alah’u Teâlâ şöyle buyurmuştur: “*Ey iman edenler! İçki, kumar, fal okları ve dikili taşlar şeytan işi birer pisliktir...*”²²⁵ Rics kelimesini esas alarak sarhoş edici maddelerin her türlüünün necis olduğunu savunur. Ancak Hanefîlere göre ise sadece hurma ve üzümünden elde edilen içkiler necistir. Onlara göre

²¹⁹ Buhârî, *el-Câmi’u’s-şâhîh*, “Büyû” 34.

²²⁰ Bkz. Müslim, *el-Câmi’u’s-şâhîh*, “müsâkât” 71.

²²¹ Bkz. Bakara, 2/173; Mâide, 5/90.

²²² Buhârî, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, 2061.

²²³ Cezîrî, *Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı*, 2084.

²²⁴ Bkz. Muhammed Emin b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî İbn Âbidîn, *Reddû’l-Muhtâr*, çev. Ahmed Davudoğlu vd. (İstanbul: Şamil Yayınları, 1988), 592.

²²⁵ Mâide, 5/90.

bunun dışındaki meyvelerden elde edilen içkiler necis değildir.²²⁶ Dolayısıyla Şâfîlilere göre kolonyanın içerisindeki alkol de necistir.²²⁷ Ancak Hanefîlere göre bu, içki grubuna girmediğinden dolayı bunun necis olduğu iddia edilemez.²²⁸ Necis olduğundan dolayı bu üç madde yasaklanmışsa dolayısıyla necis olan diğer bütün maddelerin hepsinin satılması yasaklanmış olur. Burada illet necaset olarak kabul edilirse denilebilir ki necis olan her şeyi alıp satmak harâm olur. Ancak necis olan bazı çöpleri satmak caizdir. Köy ortamında tezeğin yakacak olarak kullanılması gibi.²²⁹

Buradaki illet, harâmlığın kendisidir.²³⁰ Resûlullah (s.a.v.) Yahudiler iç yağ harâm kılınca bu illeti harâmlığın yerine koydular ve dediler ki: bunun yenilmesi bize harâm kılınmıştır. O zaman biz bunu yemeyip başkasına satarsak bu durumda bu satış harâm olmaz. Oysa burada harâm kılınma onun sadece yenilmesi değil, onun tamamıdır.²³¹ Hz. Peygamber (s.a.v.) burada illeti, harâm kılınmanın kendisi olarak değerlendirmiştir. Herhangi bir illet zikretmemiştir. Ölüye dâhil olmayan saç kılları, yünü, tüyü, boynuz bunlar necis değildir. Bunlara hayat girmiyor. Bunlar meyte isminin kapsamına girmezler. Bundan dolayı ölü olan bir hayvanın derisinin satılması, yününün alınması vb. şeyler helâl kapsamındadır.²³²

Putların harâm kılınmasının illeti ise bunda bir menfaatin olmamasıdır.²³³ Bunu satmak caiz değildir.²³⁴ O puttur. Kırılma bile alınıp satılması caiz değildir. Ancak kırığının satılması caizdir. Çünkü artık put ismini almaz. Kırıkların satılmasıyla ilgili bir delil yoktur.²³⁵

Hz. Peygamber (s.a.v.) ölünün satılmasını harâm kıldığında ve bunu da mutlak bir şekilde zikrettiğinde bu haberi işiten, umumi olarak ifade edilen bazı lafızlardan bazı şeyler tahsis edebilir. Buradan bazı kısımlarının hayata tekabül etmeyen kılları, yünleri ve diğer tüylerin satılmasının caiz olabileceğini ve bunu bu şekilde tahsis edilebileceğini düşünerek ya Resûlullah (s.a.v.) siz mutlak bir şekilde ölünün satılması

²²⁶ İbni Kudame el-Makdisi, *el-Muğni*, 4/255.

²²⁷ Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-Nevevî, *el-Minhâc* (İstanbul: Kahraman Yayınları, 2016), 215.

²²⁸ Cezîrî, *Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı*, 2087.

²²⁹ Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/12.

²³⁰ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/9.

²³¹ Buhârî, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, 2060.

²³² San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/10; Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/13.

²³³ Buhârî, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, 2061.

²³⁴ Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 6/539.

²³⁵ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/10; Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/14.

yasaktır dediniz. Hadiste zikredilen üç menfaati saydıktan sonra bana iç yağından haber ver. Faydalı olduğundan dolayı bu harâmlıktan tahsis edilebilir, kalabilir mi, kalamaz mı? Hz. Peygamber şöyle cevap verdi: Bunu alıp satmak harâmdır deyip açıkladıktan sonra iç yağın da o hükme tabi olduğunu ifade etti.²³⁶

Leşin hiçbir şeyinden faydalanılamaz,²³⁷ sadece dabalıanmış derisinden faydalanılır.²³⁸ Bunun delili Hz. Peygamber (s.a.v.) ölen bir koyunu gördükten sonra onun yenilmesi harâmdır siz onun derisini yüzüp de değerdendirseydiniz olmaz mıydı? demesidir.²³⁹ Zikredilen hadis bu umumu tahsis ediyor. Dolayısıyla necis olan bir maddeyi alıp-satmak harâmdır, ancak farklı bir şekilde ondan faydalanılabilir. Bunu destekleyen Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Yahudilerle alakalı hadisidir.²⁴⁰

Necis olan yağları satmak caiz değildir fakat onlarla onu yemek ve bedene boya olarak sürmek dışında her konuda faydalanmak caizdir. Necis bir şeyle vücudu nemlendirmek de caiz değildir. Ancak iç yağın köpeklere yedirmek caizdir. Necis olan bir balı arılara ve hayvanlara yedirmek caizdir. Harâm kılınan bunu yemek vücuda sürmek ve satmaktır, bunun dışındaki faydalanma türleri harâm kılınmamıştır. Bundan faydalanmanın caiz olduğunun delili: Hz. Peygamber (s.a.v.) yağın içersine düşmüş bir fare kendisine sorulduğunda eğer o yağ katıysa onu içersinden alıp atın ve etrafını da temizleyin. Sıvıysa onu aydınlatma için kullanın ve ondan faydalanın.²⁴¹

Hanefilere göre necaset bulaşmış bir şeyin satışı ve ondan yemenin dışındaki yollarla yağlamak, mescidin dışında aydınlatma için kullanmak ve faydalanmak caizdir. Fakat leşin yağı bunun dışındadır. Çünkü ondan faydalanılamaz.²⁴²

Sonuç olarak yukarıdaki hadise göre alışverişin rüknü olan mala karşılık malın takas edilmesi yerine gelmediği için domuz, leş, kan ve şarap satımı bâtıldır.²⁴³ İslam hukukunda bir malın satışının yapılabilmesi için o malın şeran temiz olması gerekir. Necis olan bir şeyin temizlenmesi mümkün ise onu satmak caizdir. Temizlenmesi mümkün değilse satılması harâm olur. Bir şeyin satılmasının harâm kılınması o şeyin

²³⁶ İbn Dakîkul'îd, *İhkâmü'l-Ahkâm Şerhu 'Umdeti'l-Ahkâm*, 716.

²³⁷ Mavsîlî, *el-İhtiyâr li-ta'lîlî'l-Muhtâr*, 2/401.

²³⁸ Bkz. İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, 592.

²³⁹ Buhârî, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, 2060.

²⁴⁰ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/10.

²⁴¹ Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 6/534.

²⁴² Zühaylî, *İslam Fıkı Ansiklopedisi*, 5/307.

²⁴³ Zebîdî, *İmam-i Âzam'ın Rivayet Ettiği Ahkâm Hadisleri*, 2/255.

parasını da harâm kılar. Kesin hükümlerle harâmlığı sabit olan şeyleri gayrimüslimlere dahi satılmasına dinimiz cevaz vermemiştir.²⁴⁴ Harâmı helâl kılmak için yapılan bütün hilelerin tamamının bâtil olduğunu gösterir.

Bu hadis ayrıca şarap yapacak fabrikaya, kişilere üzüm satılması veya düşmana silah vb. şeylerin satılması, harâm üzerinde yardımlaşma ve Allah’a (c.c) isyan için bir şey üzerine akit yapma anlamına geldiği için sahih olamayacağını ifade etmektedir.²⁴⁵ Günümüzde bu kapsama giren alışverişlerin tamamı bu şekilde değerlendirilir.

2.2.4. Köpek Satışının, Fahişenin ve Kâhinin Geliri

Köpek satışının ve bu satıştan elde edilen kazancın harâm olduğuna dair Hz. Peygamber’den (s.a.v.) oldukça fazla hadis rivayet edilmiştir.²⁴⁶ Özellikle bu tür satıştan elde edilen kazancın zina yapan kadın ve kâhinin büyücülük yoluyla elde ettiği kazançla beraber zikredilmesi konunun ne derece önemli olduğunu göstermektedir.²⁴⁷

" عَنْ أَبِي مَسْعُودٍ الْأَنْصَارِيِّ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ ثَمَنِ الْكَلْبِ، وَ مَهْرِ الْبَغِيِّ، وَ حُلْوَانِ الْكَاهِنِ "

Ebû Mes‘ûd el Ensari’den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.): “*Köpeği satıp da parasını almayı, fahişenin mührini ve kâhinlik/medyumluk ücretini yasakladı.*”²⁴⁸ Bu hadis aynı şekilde İmam Mâlik’in el-Muvatta’ adlı eserinde de geçmektedir.²⁴⁹

Hadis üç türlü kazancı yasaklamıştır:

1. Hadis köpeğin parasını yemeği harâm kılmıştır. Bu harâm kılmak onu satmanın harâm olduğuna delalet eder. Bütün köpeklerin hepsini içine alır.²⁵⁰ Buradaki yasak umumdur. Köpeğin satışından elde edilecek para konusunda âlimlerin görüş ayrılıkları bulunmaktadır. Âlimlerin çoğunluğuna göre hangi tür ve özelliklere sahip olursa olsun her çeşit köpeğin satışından elde edilen para harâmdır. Şâfiîlere göre köpek av için eğitilmiş olsa bile alınıp satılması caiz değildir.²⁵¹ Hanefîlere göre ise her

²⁴⁴ Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar, 480.

²⁴⁵ Zühaylî, *İslam Fıkhu Ansiklopedisi*, 5/140.

²⁴⁶ Bkz. Buhârî, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, 2070.

²⁴⁷ San‘ânî, *Selâmet Yolları*, 3/17.

²⁴⁸ Müslim, *el-Câmi‘u’s-şâhîh*, “Büyü” 39.

²⁴⁹ Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî İmam Mâlik, *el-Muvatta’* (Beyrut: Daru İhyait-Turasi’l-Arabi, 1985), “Büyü” 68.

²⁵⁰ İbn Dakîkûl‘îd, *İhkâmü’l-Ahkâm Şerhu ‘Umdeti’l-Ahkâm*, 708.

²⁵¹ Şîrbînî, *Muğni’l-Muhtâc*, 6/532.

çeşit köpeğin, parsın ve yırtıcı hayvanın satışı ve bunun karşılığında ücret alınması caizdir. Eğitimli olup olmaması bu hükmü değiştirmez.²⁵²

Rivayetlere göre köpek satmak harâmdır, fakat av köpeği bunun dışındadır. Bunun delili: “Ancak av köpeği hariç.”²⁵³ Bunu satmak caizdir.

“ *Resûlullah (s.a.v.) av köpeği veya çoban köpeği dışındaki köpeğin parasını yasakladı ancak av köpeği hariç*”²⁵⁴

" إِلَّا كَلْبَ صَيْدٍ أَوْ كَلْبَ غَنَمٍ أَوْ مَاشِيَّةٍ "

Başka bir hadiste ise çoban veya bekçi köpeği edinmenin, edenin ecrinden hiçbir şey kaybettirmeden caiz olduğu belirtilmiştir. Bununla ilgili Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur:

" مَنْ أَقْنَيْ كَلْبًا إِلَّا كَلْبَ مَاشِيَّةٍ أَوْ ضَرْبٍ نَقَصَ مِنْ عَمَلِهِ كُلَّ يَوْمٍ قِيرَاطَانِ "

“ *Bir kimse çoban veya bekçi hariç, bir köpek edinirse her gün için iki kırat ecrinden azalır.*”²⁵⁵

Kırat: Altın ve mücevher gibi değerli madenlerin tartılmasında kuyumcular tarafından kullanılan, Osmanlılarda dirhem on altıda biri ağırlığına denk gelen ağırlık ölçü birimidir.²⁵⁶

Hadis değerlendirmesindeki bütünlük

Burada sadece birinci hadis esas alınsaydı denilecekti ki bütün köpeklerin satılması harâmdır. Fakat diğer hadisler araştırdığında, iki hadis bir bütün halinde değerlendirildiğinde, birinci hadisin umumi bir şekilde bütün köpeklerin satılmasını harâm kıldığı, ikinci hadiste ise av köpeğini bunun dışında tuttuğu görülür.²⁵⁷ Câbir (r.a.) demiştir ki: “Köpek ve kedi satışından elde edilen kazanç yasaklandı. Av köpeği müstesnadır.”²⁵⁸ Bu durumda ikinci hadisin, birinci hadisi tahsisi ettiği açıkça görülmektedir.

²⁵² Mevsilî, *el-Muhtâr li'l-Fetvâ*, 4/176.

²⁵³ Müslim, *el-Câmi'u's-şahîh*, “Büyû” 51.

²⁵⁴ Müslim, *el-Câmi'u's-şahîh*, “Büyû” 46.

²⁵⁵ Müslim, *el-Câmi'u's-şahîh*, “Büyû” 50.

²⁵⁶ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 311.

²⁵⁷ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/17; Nûreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/17.

²⁵⁸ Müslim, *el-Câmi'u's-şahîh*, “müsâkât” 41.

Fıkıh kaynaklarında av için eğitilmiş köpeklerin satımı caizdir. Buna kıyasla normal sürüyü ve ekini koruyan hayvanların da bu harâmlığın dışına çıkması gerekir.²⁵⁹

2. Zina yapan kimsenin mihrinin harâm kılınması. Burada mehirden kastedilen zina karşılığında alınmış olan ücrettir. Hz. Peygamber (s.a.v.) insan ticaretini yasaklamıştır. Burada harâm bir mal veya fiil vardır. Bu durumda harâm bir işin karşılığında alınan ücret de harâmdır. Zina çirkin bir fiildir. Bunu yapan cezayı hak eder. Buradaki ücret zina için verildiğinden, harâm olduğundan dolayı ücret, verene iade edilmez sadaka olarak verilir.²⁶⁰

3. Kâhin herhangi bir zorluğa katlanmadan kolay yoldan, zahmet çekmeden gelir elde eder.

Kâhinin elde etmiş olduğu para harâmdır.²⁶¹ Cinleri kullanarak gelecekte haber aldığını dile getiren kişiye kâhin denilmektedir.²⁶² Kâhin, gaybı bildiğini iddia eden, insanlara olacak şeylerden haber veren kimsedir. Bu amaçla kâhine gitmek, söylediklerine inanmak harâmdır. Delili şudur:

“Göklerde ve yerde gaybı Allah’tan başka kimse bilemez.”²⁶³ Ayrıca Hz. Muhammed (s.a.v.): “Kim müneccim veya kâhine gider, söylediğine inanırsa Muhammed’e indirilen dini inkâr etmiştir.”²⁶⁴ buyurmuştur. O bunu iddia eden herkesi kapsar. Falcılar da bu kapsamdadır. Onların da elde ettiği kazanç harâmdır. Müneccimler vb. bunların hepsi bu hadis kapsamına dâhildir. Ona verilen bu şeyler helâl değildir. Kâhini vermiş olduğu bilgiler karşısında tasdik etmek de helâl değildir. Ayrıca günümüzde değişik şekillerle icra edilen falcılık da bu kapsamda değerlendirilmektedir.²⁶⁵

Sonuç olarak yukarıda zikredilen hadislerden çıkan sonuç kâhinin elde etmiş olduğu para, zina yapmış kimsenin mehri ve av köpeği hariç köpek satışından elde edilen para harâmdır. Ancak Hanefilere göre “ister eğitilmiş olsun ister olmasın yırtıcı

²⁵⁹ İbn Dakîkûl’id, *İhkâmü’l-Ahkâm Şerhu ‘Umdeti’l-Ahkâm*, 708.

²⁶⁰ Nüreddîn İtr, *Bulûğu’l-Merâm Şerhi*, 3/18.

²⁶¹ Buhârî, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, 2071.

²⁶² Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 285.

²⁶³ Karaman vd., *Kur’an Yolu*, Neml, 27/65.

²⁶⁴ Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, *el-Müsned*, nşr. Ebû Hâcir Muhammed Saîd Besyûnî (Beyrut: Müessesetü’l-Risale, 1405/1985), 7293.

²⁶⁵ İbn Abdülhâdî, *el-Muharrer fi’l-Hadîs*, 1/560.

hayvan, pars, aslan, kurt, kaplan ve köpeklerin satılması caizdir.”²⁶⁶ Çünkü bunlar maldır. Bunlardan avcılıkta ve bekçilikte yararlanılabilir.²⁶⁷ İhtiyaç halinde tüm gayretlerine rağmen ihtiyacı için köpek bulamayan kişi satın alma yoluyla ihtiyacını giderebilir. Ayrıca günümüzde arama-kurtarma, narkotik ve buna benzer konularda da özel olarak eğitilip yetiştirilmiş köpeklere ihtiyaç duyulmaktadır. Bundan dolayı burada Hanefilerin görüşünün esas alınıp aramakurtarma, narkotik veya buna benzer konularda ihtiyacın giderilmesi için ücret karşılığında bunların alınıp satılmasının caiz olduğu görüşü taklit edilebilir.

2.2.5. Necis Olmuş Şeylerin Satımı

Hiz. Peygamber (s.a.v.) yağın içerisinde düşüp ölen fare için; yağ eğer katıysa fare ve çevresinin alınıp geri kalanın yenilmesini, eğer yağ erimişse tamamının dökülmesini bildirdi.

" عَنْ مَيْمُونَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سُئِلَ عَنْ فَاَرَةٍ سَقَطَتْ فِي سَمْنٍ، فَقَالَ: " أَلْقُوهَا وَمَا حَوْلَهَا فَاطْرَحُوهُ، وَكُلُّوا سَمْنَكُمْ "

Meymûne'den rivayet edildiğine göre bir yağın içerisinde girip ve orada ölen fare hakkında Hiz. Peygamber'e (s.a.v.) soruldu. Dedi ki: "Onu alin çıkarın etrafını da çıkarın atın geri kalanını yiyin," dedi.²⁶⁸

Hiz. Meymûne'den (r.a.) rivayet edilen hadise göre murdar olan yağdan faydalanmak kesinlikle caiz değildir. Burada dikkat edilmesi gereken husus israfa girilmemesi hususudur. Hiz. Peygamber'in (s.a.v.) emri buna delalet etmektedir. O, yağa temas edilen kısmının alınıp atılmasını emretmektedir. Amaç hem onu mefsedetten temizleyip ondan faydalanmaktır. Ebû Hüreyre'den (r.a.) gelen rivayete göre ise Hiz. Peygamber (s.a.v.): "Fare yağın içine düştüğünde, yağ donmuş ise fareyi ve etrafını atın. Sıvı ise artık ona yaklaşmayın."²⁶⁹ Eğer o yağ sıvı olsaydı hepsi necis olurdu. Çünkü ayırt edilemezdi. Sıvı olan maddelerin etrafı diye bir şeyden bahsedilemez.²⁷⁰ Bu hadiste geçen "Eğer sıvıysa ona yaklaşmayın." İfadesinden

²⁶⁶ Mevsilî, *el-Muhtâr li'l-Fetvâ*, 4/176.

²⁶⁷ Zühaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, 5/307.

²⁶⁸ Buhârî, *el-Câmi'u's-şahîh*, "Vuđû" 67.

²⁶⁹ Sundusi, *Tehzîbu Sünen-i Ebû Dâvûd*, "Et'ime" 41.

²⁷⁰ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/16; Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/24.

anlaşıyor ki bundan her ne şekilde olursa olsun yararlanılmaz. Şâfiîlere göre de yeme dışında herhangi bir amaçla kullanılmasında sıkıntı yoktur.²⁷¹

Fakat Hanefilere göre aydınlatma da veya herhangi bir şekilde bundan yararlanılabilir.²⁷² Hanefilere göre pisliğin karışmış olduğu zeytinyağı gibi başka şeyle karışmış olan şeyin satışı caiz olarak görülmüştür.²⁷³

Sonuç olarak yukarıda zikredilen hadise göre fare rengi, kokusu ve tadı gibi bir özelliği değişmemiş sıvı bir maddenin içine düşmüşse ya da katı bir maddenin içine düşüp sağ çıkmışsa, girdiği yeri necis yapmaz ve bundan dolayı bu gıda maddesi kullanılabilir. Fakat düştüğü yerde ölmüşse katı veya sıvı olmasına göre durum değişmektedir. Bu hadis bize şöyle bir bakış açısı kazandırıyor. Bir bütünün sadece bir kısmında hata ve problem varsa, o hatalı ve problemli kısım düzeltildikten sonra geri kalanın kullanılması gerekir.

2.2.6. Alışverişte Şartlar

Şartlı satışlar üç kısma ayrılmaktadır.²⁷⁴

1. Hem satımın hem de şartın caiz olması: Bir satış akdinde olması gereken, bu akde uygun olan şartlarla yapılan alışveriş çeşididir.

2. Satış akdinin ve şartın fâsid olması. Bir satış akdinde gerekli olmayan, satış akdine uygun olmayan şartlarla yapılan alışveriş çeşididir. Bu tür satışlarda iki taraftan birinin menfaati olduğu için hem satış akdi hem de şart fâsid olur.

3. Satış akdinin caiz, şartın bâtil olduğu alışverişler. Bir satış akdinde gerekli olmayan, iki taraftan biri için fayda sağlamayan, zarar içermeyen her çeşit şartı barındıran alışverişlerdir. Satılan malın müşterinin de başkasına satmasının şart koşulması. Bu durumda alışveriş geçerli öne sürülen şart ise geçersizdir.²⁷⁵

²⁷¹ Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 6/533.

²⁷² Nûreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/24.

²⁷³ Zühaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, 5/307.

²⁷⁴ Mavsılî, *el-İhtiyâr li-ta'lîl'l-Muhtâr*, 2/403.

²⁷⁵ Mavsılî, *el-İhtiyâr li-ta'lîl'l-Muhtâr*, 2/404.

2.2.6.1. Fâsid Olan Şartlar

Satış akdinin gereği olmayan fâsid olan bir şartın öne sürülmesiyle yapılan satışlar fâsid satışlardır. Bu şartlarla ilgili mezheplerin görüşleri şu şekildedir:

Hanefilere göre şartlı satışlarda öne sürülen şartlar alışverişe bitişik olursa bu durumda bu tür satım fâsid olur. Bir şartın fâsid olabilmesi için:²⁷⁶

1. Öne sürülen şartın, akdin gerektirmediği bir şart olması.
2. Öne sürülen şartın, satın akdine uygun olmaması.
3. Öne sürülen şartın, akdin taraflarından birine bir menfaat sağlaması.

Şâfiîlere göre ise:²⁷⁷

1. Öne sürülen şartın, akdin gerektirdiği bir şart olursa sahih, aksi durumda fâsid olur.
2. Öne sürülen şart, anlamsız ve geçersiz olursa satış akdine zarar vermediği için sahih, aksi durumda fâsid olur.
3. Öne sürülen şart, akdin yararına olmayan, akdin gerektirmediği bir şart olursa fâsid olur.

" عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعَثَ عَتَّابُ بْنُ أَسْعِدٍ إِلَى أَهْلِ مَكَّةَ، فَقَالَ: " إِنَّهُمْ عَنْ شَرْطَيْنِ فِي بَيْعٍ، وَ عَنْ بَيْعٍ وَ سَلَفٍ، وَ عَنْ رِبْحٍ مَا لَمْ يَضْمَنْ، وَ عَنْ بَيْعٍ مَا لَمْ يُقْبَضْ "

Abdullah b. Amr (r.a.) şöyle rivayet etti: Resûlullah (s.a.v.) Attâb b. Esîd'i Mekkelilere idareci olarak gönderdiğinde şöyle dedi: "Mekkelilerin; bir alışverişin içerisinde iki akit yapmalarını; müşteriye malı veresiye satıp, peşin olarak ondan geri almalarını; aldığı malın parasını geri ödmeden, onu bir başkasına kârla satmalarını; başkasından satın aldığı mal henüz eline geçmeden onu bir başkasına satmalarını yasakladı"²⁷⁸

²⁷⁶ Cezîrî, Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı, 2776-2782.

²⁷⁷ Cezîrî, Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı, 2782-2786.

²⁷⁸ Zebîdî, İmam-i Âzam'ın Rivayet Ettiği Ahkâm Hadisleri, 2/68-69.

Bu hadise göre Hz. Peygamber (s.a.v.):

Satış ve borç vermeyi bir akitte birleştirmeyi yani bana bu kadar borç verersen sana bu malı şu fiyata satarım demesi. Anlaşma bunun üzerine yapılırsa böyle bir satış caiz olmaz.²⁷⁹ Bir satış içinde iki şartı birleştirmeyi yani bu malı sana peşin elli bine, veresiye altmış bine satıyorum demesi. Anlaşma bu şekilde yapılırsa bu durumda bu satış caiz olmaz. Çünkü burada müşteri ikisinden birini seçmiş olabilir. Kişinin sorumlu olmadığı bir maldan kâr etmesini yani satın alınan mal henüz teslim alınmadan üzerine kâr koyularak başkasına satılması. Böyle bir satış caiz olmaz. Böylece Hz. Peygamber (s.a.v.) türe giren şartlı alışverişleri yasaklamıştır.²⁸⁰

Şartlı alışverişlerde bazı âlimlere göre şart ve satış her ikisi de bâtil, bazılarına göre şart ve satış her ikisi de caiz, bazılarına göre de şart bâtil, satış ise caizdir. Şartın bâtil, alışverişin ise caiz olduğunu kabul edenler Berîre'nin şu hadisini delil olarak göstermişlerdir:²⁸¹

" عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ: جَاءَنِي بَرِيرَةُ، فَقَالَتْ: إِنِّي كَاتِبْتُ أَهْلِي عَلَى تِسْعِ أَوَاقٍ، فِي كُلِّ عَامٍ أَوْقِيَّةً، فَأَعِينَنِي، فَقَالَتْ عَائِشَةُ: إِنَّا حَبَّ أَهْلِكَ أَنْ أَعْدَهَا لَهُمْ، عَدَدَتُهَا لَهُمْ، وَيَكُونُ لِي وَلَوْ كُفٍّ، فَذَهَبْتُ بِرَبِيرَةَ إِلَى أَهْلِهَا، فَقَالَتْ لَهُمْ ذَلِكَ، فَأَبَوْا عَلَيْهَا، فَجَاءَتْ مِنْ عِنْدِ أَهْلِهَا وَرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَالِسٌ فَقَالَتْ: " إِنِّي قَدْ عَرَضْتُ عَلَيْهِمْ ذَلِكَ، فَأَبَوْا إِلَّا أَنْ يَكُونَ لَوْلَاءُ لَهُمْ، فَسَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلَهَا، فَأَخْبَرْتُهُ عَائِشَةَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: : خُذِيهَا وَاشْتَرِطِي لَهُمْ لَوْلَاءً، فَإِنَّمَا وَلَاءٌ لِمَنْ أَعْتَقَ " فَقَالَتْ عَائِشَةُ: ثُمَّ قَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي النَّاسِ، فَحَمِدَ اللَّهَ، وَأَثْنَى عَلَيْهِ ثُمَّ قَالَ: " أَمَّا بَعْدُ، مَا بَلَ رَجَالٍ يَشْتَرِطُونَ شُرُوطًا لَيْسَتْ فِي كِتَابِ اللَّهِ، مَا كَانَ مِنْ شَرْطٍ لِيَمَنْ فِي كِتَابِ اللَّهِ، فَهُوَ بَاطِلٌ، وَإِنْ كَانَ مِائَةَ شَرْطٍ، فَضَاءَ اللَّهُ أَحَقُّ، وَشَرَطَ اللَّهُ أَوْتَقُ، وَإِنَّمَا وَلَاءٌ لِمَنْ أَعْتَقَ "

Hz. Âişe (r.a.) dedi ki : “Berîre bana geldi dedi ki:

-Ben sahiplerimle dokuz uvak (deste para) üzerine sözleşme yaptım. Her sene bir ukiyye verecem onlara. Ya Âişe sen bu konuda bana yardım et. Dedim ki:

- Eğer sahiplerin isterse ben bunu sana vereyim fakat şu şartla: Senin velayetin de bana ait olacak. Eğer onlar bunu isterlerse yaparım. Berîre sahiplerine gitti. Bu durumu onlara anlattı. Onlar da bunu kabul etmedi. Berîre onların yanından tekrar yanıma geldi. Hz. Peygamber (s.a.v.) o esnada oturuyordu. Berîre dedi ki: “ Bunu onlara teklif ettim ancak kabul etmediler. Ancak velayetin de onlar üzerinde kalmak

²⁷⁹ Bkz. Buhârî, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, 1993.

²⁸⁰ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/19.

²⁸¹ Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/24.

üzere kabul edeceklerini söylediler.” Hz. Peygamber (s.a.v.) işitti. Hz. Âişe (r.a.) Hz. Peygamber’e (s.a.v.) bu durumu haber verdi. Dedi ki: “ Onu al, şart koş, velayeti de onların üzerinde olsun. Zira velayet azat eden kimseye aittir.” Hz. Âişe bunu yaptı. Sonra Hz. Peygamber insanlar içinden kalktı hutbe için. Allah’a (c.c) hamd etti, Allah (c.c)’ı övdü. Sonra dedi ki:

- “*Bu insanlara ne oluyor da Allah’ın kitabında olmayan bazı şartları ileri sürüyorlar. Allah’ın kitabında bulunmayan bir şart bâtıldır. Yüz tane şart bile olsa. Allah’ın vermiş olduğu hüküm daha haktır, daha güvenilirdir. Velayet ancak onu azat eden kimseye aittir.*”²⁸²

Bu hadis Buhârî ve Ebû Dâvûd’ta da aynı şekilde geçmektedir.²⁸³

Bu konu sözleşmelerin gereği olan sahih şartlar, sözleşmeyi fâsid veya bâtil kılan şartlar çerçevesinde değerlendirilir. Yani bazı şartlar sözleşmenin gereği olduğundan dolayı ileri sürülebilir. Bir de bâtil veya fâsid şartlar vardır. Akdın muktezasına uygun olmayan şartlar varsa Hanefilere göre akit sahih, şart bâtıldır, yani geçersizdir. Ancak diğer üç mezhebe göre genellikle fâsid olan şart o akdi de fâsid hale getirir.²⁸⁴

Vela: Kölenin azat edilmesi sonucu ortaya çıkan bir akrabalık çeşididir.²⁸⁵

Berîre: Hz. Âişe’nin (r.a.) azatlı kölesinin adıdır.²⁸⁶

Ukıyye: Altın ve gümüş dışında kırk dirhem olup yöreden yöreye farklılık gösteren ağırlık birimidir.²⁸⁷

Mükâtebe: Efendi ve kölesi arasında belli bir ücret karşılığında yapılan anlaşma demektir.²⁸⁸

Âlimler alışveriş ve azat etme konusunda çok hüküm taşıdığından dolayı bu konuya çok önem vermişler. Hadis kitabet sözleşmesinin meşrû olduğuna delildir. O

²⁸² Müslim, *el-Câmi’u’s-şâhih*, “İtk” 8.

²⁸³ Bkz. Buhârî, *el-Câmi’u’s-şâhih*, “Mükâtebe” 3; Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, “İtak” 2.

²⁸⁴ San’ânî, *Selâmet Yolları*, 3/19.

²⁸⁵ Cürçânî, *Kitâbü’t-Ta’rîfât*, 247.

²⁸⁶ Ebû’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed İbn Hacer Askalânî, *Bulûğu’l-Merâm Ahkâm Hadisleri*, çev. Mehmet Alioğlu - Betül Bozali (İstanbul: Karınca ve Polen Yayınları, 2017), 319.

²⁸⁷ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 584.

²⁸⁸ Askalânî, *Bulûğu’l-Merâm*, 319.

efendi ve köle arasındaki bir akittir. Kölelerin azat edilmesi için mükâtebe akdi yapmak menduptur, yani teşvik edilmiştir.²⁸⁹

“Eğer o kölelerde hayır görüyorsanız onlarla mükâtebe yapın.”²⁹⁰ Âyeti buna delildir.

“Bir hayır görüyorsanız” ifadesiyle eğer meslek sahibi olacağını ve kendi ayakları üzerinde durabileceklerini düşünüyorsanız o zaman onlarla mükâtebe sözleşmesi yapmanız vacip olur.²⁹¹

Mükâtebe yapan köle taksitle özgürlüğünü satın alabilir. “Her yıl bir ukiyye” sözünü Hz. Peygamber’in (s.a.v.) onaylaması buna delalet eder.²⁹²

Akitlerde şart koşma hürriyeti konusunda fakihler iki görüş ileri sürmüşlerdir:²⁹³

1. Zahirilerin görüşüdür. Onlara göre akitlerde şart koşma hürriyeti caiz değildir. Çünkü onlara göre Kur’an ve Sünnetin ikrar etmediği şartların tamamı geçersizdir. Hükmü yoktur.

2. Zahirilerin dışında kalanların görüşüdür. Bunlara göre akitlerde ve şartlarda asıl olan mubâh şart koşma hürriyetidir. İkiye ayrılır:²⁹⁴

Cumhura göre: Akdin şartlarında asıl olan akdin bir şartla kayıtlandırılmasıdır. Dine muhalif olan ve akdin gereği olmayan her şartın dışındaki şartlar sahihtir, geçerlidir.

Hanbelîlere göre: Dinin harâm kılmadığı her şart caizdir. Onlara göre akde ait olan şartlarda asıl olan şartların mutlak olmasıdır.

“Allah’ın kitabında bulunmayan bir şart bâtıldır.” Sözü İslam Dininin esaslarına uymayan her şartın geçersiz olduğunun delilidir.²⁹⁵ İbni Huzeyme “Allah’ın kitabında bulunmayan” ifadesinin caiz olması veya vacip olmasının Allah’ın hükmünde olmayan anlamına geldiğini, Kur’an’da bildirilmeyen her şartın geçersiz

²⁸⁹ San’ânî, *Selâmet Yolları*, 3/20; Nüreddîn İtr, *Bulûğu’l-Merâm Şerhi*, 3/27.

²⁹⁰ Karaman vd., *Kur’an Yolu*, Nûr, 24/33.

²⁹¹ San’ânî, *Selâmet Yolları*, 3/20; Nüreddîn İtr, *Bulûğu’l-Merâm Şerhi*, 3/26.

²⁹² Askâlânî, *Bulûğu’l-Merâm*, 319.

²⁹³ Zühaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, 5/150.

²⁹⁴ Zühaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, 5/153.

²⁹⁵ Nüreddîn İtr, *Bulûğu’l-Merâm Şerhi*, 3/28.

olduğu anlamına gelmediğini söyler. Çünkü alışverişlerde kefil şart koşulabilir ve böyle bir durumda şartın bâtıl olmadığını ifade eder.²⁹⁶

Sonuç olarak yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere bu hadis mükâtebe yapmanın ve taksitli ödemenin caiz olduğunu ifade eder. Ayrıca Allah'ın kitabında olmayan her şartın bâtıl olduğuna delalet etmektedir.

2.2.6.2 Caiz Olan Şartlar

Hiz. Peygamber (s.a.v.) ile Câbir (r.a.) arasında geçen aşğıdaki kıssa Zatü'r-rika gazvesinin dönüşünde olmuştur. Câbir Uhut Savaşında babasını kaybettiğinden dolayı Hiz. Peygamber(s.a.v.) ona ikramda bulunmuştur.²⁹⁷

" عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ " أَنَّهُ كَانَ يَسِيرُ عَلَى جَمَلٍ لَهُ قَدْ أَغْيَا، فَأَرَادَ أَنْ يُسَيِّبَهُ، قَالَ: فَلَحِيقَتِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَدَعَا لِي، وَضَرَبَهُ فَسَارَ سَيْرًا مِثْلَهُ، قَالَ: بِعْنِيهِ بِوَقِيَّةٍ. قُلْتُ: لَا، ثُمَّ قَالَ: بِعْنِيهِ بِوَقِيَّةٍ. وَسَمِعْتُ عَلَيْهِ حُمْلَانَهُ إِلَى أَهْلِي، فَلَمَّا بَلَغْتُ أَتَيْتُهُ بِالْجَمَلِ، فَتَقَدَّنِي ثَمَنَهُ، ثُمَّ رَجَعْتُ فَأَرْسَلَ فِي أَثَرِي، فَقَالَ: أَتَرَانِي مَكْسُوكٌ؟ خُذْ جَمْلَكَ وَدَرَاهِمَكَ فَهُوَ لَكَ "

Câbir b. Abdillâh'tan rivayet edildiğine göre kendisine ait bir deveye binmişken deve biraz zorlanmıştı. Deveyi salı vermeyi istedi. Hiz. Peygamber (s.a.v.) bana ulaştı ve dua etti. Duadan sonra deveme bir tane vurdu. Deve öyle hızlı bir şekilde yürüdü ki daha önce hiçbir zaman böyle hızlı olmamıştı. Deveyi bir okka karşılığında bana sat dedi. Ben de hayır satmam dedim. Sonra dedi ki onu bana sat. Bunun üzerine bir okkaya sattım. Ancak şunu şart olarak koştum. Aileme varıncaya kadar binmek şartıyla. Aileme varınca deveyi O'na getirdim. Parasını nakit olarak verdi, sonra döndüm. Deveyi peşimden gönderdi. Dedi ki: *"Zannediyor musun deveni almam için benim böyle bir ticarete gireceğimi, deven de para da senin olsun."*²⁹⁸

Bu hadise bakıldığında içerisinde çeşitli hikmet ve hükümler barındırdığı görülür. Câbir'in eve dönebilmek için deveye, Hiz. Peygamber' de (s.a.v.) deveyi şehre götürecek birine ihtiyaç duymuştu. Burada hem satış hem de şart vardır. Bundan dolayı şart koşmanın iki taraf içinde sakınca oluşturmuyordu. Bunda kolaylık ve fayda olduğu için hadis, her iki tarafın menfaatine uygun olan şart koşmanın caiz olduğuna delalet etmektedir.²⁹⁹ Demek ki koşulan şartlar akdin muktezasına uygun olursa alışveriş

²⁹⁶ Zebidî, *İmam-i Âzam'ın Rivayet Ettiği Ahkâm Hadisleri*, 2/69.

²⁹⁷ Nüreddin İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/20.

²⁹⁸ Müslim, *el-Câmi'u's-şâhih*, "Musakkat" 109.

²⁹⁹ Askalânî, *Bulûğu'l-Merâm*, 316.

yapılabilir. Hadisten örf tarafından açıklanmış belirsiz bir şey vermek üzere vekâlet vermenin caiz olduğu anlaşılır. Kişinin üzerinde olan borcu daha iyisiyle ödemenin müstehap olduğudur. Kişinin kardeşine iyilik yapmak amacıyla harcama yapmasının doğru olduğudur. Pazarlık yapmada da bir sakınca yoktur. Bir hayvanı binmek şartıyla satmanın caiz olduğudur. Mezheplerin bu konuda ihtilaf etmesi sonucu üç görüş ortaya atılmıştır:³⁰⁰

1. İmam Ahmed'in görüşü: Böyle bir şey sahihtir. Çünkü bilinen bir şey şart altına alınmıştır.

2. İmam Mâlik'in görüşü: Eğer mesafe yakınsa bunda sorun yoktur. Bunun sınırı da üç gündür.

3. Cumhurun görüşü: Cumhur'a göre alışveriş artı şart mutlak manada caiz değildir. Çünkü faiz şüphesi vardır. O hadis(Câbir hadisi) te'vil edilmiştir. Çünkü mevkuf bir kıssadır. Birçok ihtimal olup burada âriyet söz konusudur.

Âriyet: Bir malın belli bir süre kullanılmak üzere karşılıksız olarak bir kimseye verilmesidir.³⁰¹

Hiz. Peygamber O'na para vermek istemiştir. Muhtemeldir ki buradaki şart akdin kendisinde gerçekleşen bir şart değildir. Artık onun akde bir tesiri yoktur. Hiz. Peygamber (s.a.v.) teberruda bulundu.³⁰²

Teberru: Bir şeyi karşılıksız olarak başkasına vermektir.³⁰³

Sonuç olarak bu hadisten anladığımız belli bir miktar binmek şartıyla hayvanın satışı, miktarı belli olan bir şeyi vermek üzere vekâlet vermek veya hibe caizdir. Borcun alandan daha iyisiyle verilmesinin müstehap olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca kişinin kardeşine iyilikte bulunup harcama da bulunması da anlaşılmaktadır.

2.2.7. Alışverişte Aldatma

Ticaret yapılırken satıcının dürüst davranmayıp malın kusurunun gizlenmesi alışverişin bereketini götürmekle beraber haksız kazanç elde edilmesine neden olur. Bu manada Hiz. Peygamber (s.a.v.):

³⁰⁰ Zebidî, *İmam-i Âzam'ın Rivayet Ettiği Ahkâm Hadisleri*, 2/77.

³⁰¹ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 31.

³⁰² San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/21.

³⁰³ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 553.

“Müslüman, Müslüman’ın kardeşidir. Kusurlu bir malı kusurunu açıklamadan din kardeşine satması helâl olmaz”³⁰⁴ buyurmuştur. Harâm kazanç aynı zamanda kişinin bütün hayatına etki ederek duasının kabul edilmemesine bile engel olur. Dahası bu tür kazançlar Allah’ın hoşnutsuzluğuna sebep olur. Hz. Peygamber’in (s.a.v.) pazardaki satıcıya uyarısı bize bu gerçeği hatırlatmaktadır.³⁰⁵

" عَنْ ابْنِ عُمَرَ، قَالَ: رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " مَنْ عَشَّ فَلَيْسَ مِنَّا "

İbn Ömer’den (ra) rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Alım satımda aldatan bizden değildir.”³⁰⁶ Bu hadisin bir kıssası da vardır.³⁰⁷

" عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ عَلَى صُبْرَةٍ مِنْ طَعَامٍ فَأَدْخَلَ يَدَهُ فِيهَا، فَتَأَلَّتْ أَصَابِعُهُ بَلَلًا، فَقَالَ: " يَا صَاحِبَ الطَّعَامِ، مَا هَذَا؟ قَالَ: أَصَابَتْهُ السَّمَاءُ يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَفَلَا جَعَلْتَهُ فَوْقَ الطَّعَامِ حَيَّ يَرَهُ النَّاسُ؟ ثُمَّ قَالَ: " مَنْ عَشَّ فَلَيْسَ مِنَّا "

Ebû Hüreyre’nin (r.a.) rivayetine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) çarşıda buğday yığınının rastlayınca elini yığının içerisine daldırıp çıkardı. Parmaklarında ıslaklık hissedince satıcıya sordu: “ Ey satıcı nedir bu?” diye çıkıştı. Satıcı: “ Ey Allah’ın Resulü, yağmur ıslattı deyince: “Bu yaşlılığı üste getirip herkesin görmesini sağlayamaz mıydın? Kim bizi aldatırsa o bizden değildir” buyurdu.³⁰⁸

“Bizden değildir.” Bu ifade aldatanın kâfir olacağını müslüman olamayacağını ifade ediyor. Bazıları bu konuda demişler ki eğer aldatmayı helâl sayarsa kâfir olur ama eğer helâl saymazsa bu söz “ bizim yolumuzda değildir.” manasına gelir.³⁰⁹ Sadece caydırıcı olsun diye Hz. Peygamber (s.a.v.) bu şekilde ifade etmiştir.³¹⁰

Satılan bir maldaki bir kusurun gizlenmesi, müşterinin dikkatini başka yönlere çekerek malın satılması ilk başta kişiye kazanç sağlasa da meşrû yolla elde edilmeyen kazancın hırsızlık ve yolsuzluk gibi haksız kazançlardan farkı olmadığı açıktır. Hz. Peygamber (s.a.v.): “Sözü ve muamelesi doğru, dürüst tüccar; (kıyamet gününde) peygamberler, peygamberleri tasdik eden doğru kimseler ve şehitlerle beraber

³⁰⁴ Özafşar, *Hadislerle İslâm*, 29.

³⁰⁵ Bkz. Buhârî, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, 1956.

³⁰⁶ Müslim, *el-Câmi’u’s-şâhih*, “İman” 164; Tirmizî, *Sünenü’t-Tirmizî*, “Büyü” 74.

³⁰⁷ Zebidî, *İmam-i Âzam’ın Rivayet Ettiği Ahkâm Hadisleri*, 2/89.

³⁰⁸ Zebidî, *İmam-i Âzam’ın Rivayet Ettiği Ahkâm Hadisleri*, 2/88.

³⁰⁹ Askalânî, *Bulûğu’l-Merâm*, 332.

³¹⁰ Nüreddîn İtr, *Bulûğu’l-Merâm Şerhi*, 3/69.

olacaktır.”³¹¹ “Allah’tan sakınan, iyilik yapan ve dürüst davrananlar hariç, tüccarlar kıyamet günü günahkârlar olarak diriltileceklerdir.”³¹² Sözleri doğru olan ticaret ehlinin Allah katındaki göreceği mükâfatı açıklamaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.v.), “Kusurunu açıklamadığı bir malı satan kimse, daima Allah’ın gazabı altındadır ve melekler ona sürekli lanet eder.”³¹³

Sonuç olarak Hadis her ne şekilde olursa olsun alışverişte aldatmanın yasak olduğuna açıkça delalet etmektedir. İçerisinde aldatmanın olduğu her türlü satım bu kapsama girmektedir. Aldatan ister müslüman, isterse gayrimüslim olsun fark etmiyor. Her konuda aldatmak harâmdır.

Özellikle bu hadis günümüzde araç, ev ve yiyecek maddelerinin satışında kusurlarının gizlenip söylenmemesi, ayarlarıyla oynanması ve gramajın düşürülmesi vb. gibi müşterinin kandırılmasına yönelik olarak yapılan fiillerin tamamının yasak olduğuna delalettir. Bu yollarla elde edilen kazancın da hırsızlık ve yolsuzluk gibi haksız kazançtan farkı yoktur.

2.2.8. Suyun Fazlasının Satışı ve Hayvanın Çiftleştirme Ücreti

*Satılacak malın herhangi birinin mülkiyetinde bulunması şartını getirmekle din, kimsenin mülkü olmayan yerlerde kendiliğinden olan su aynı şekilde odun, otlak, tuz gibi doğal zenginliklerden yararlanma yolunu herkese açmıştır.*³¹⁴

" عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ بَيْعِ فَضْلِ الْمَاءِ. رَوَاهُ مُسْلِمٌ، وَزَادَ فِي رِوَايَةٍ " وَعَنْ بَيْعِ ضِرَابِ الْجَمَلِ "

Câbir b. Abdillâh dedi ki: Hz. Peygamber (s.a.v.): “Suyun arta kalan kısmını satmayı yasakladı.” Müslim’in rivayetinde fazladan olarak devenin döllenmesini yasakladı.”³¹⁵

³¹¹ Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, “Büyû” 4.

³¹² Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, “Büyû” 4.

³¹³ Özafşar, *Hadislerle İslâm*, 29.

³¹⁴ Nüreddin İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/33.

³¹⁵ Müslim, *el-Câmi'u's-Şaîh*, “Büyû” 34.

Hadis aynı zamanda İbn-i Mâce ve Ebû Dâvûd'ta da geçmektedir.³¹⁶

Hiz. Peygamber (s.a.v.): Temizlik, sulama ve içme ihtiyacı giderildikten sonra fazla kalan suyun satılmasını, erkek hayvanın dışısını döllendirme karşılığında sahibinin ücret almasını men etmiştir.

Bu hadis iki türlü satışı yasaklamaktadır:

1. Bu hadis delildir ki sahibinin ihtiyacından arta kalan suyu satması caiz değildir. Bu suyun sahipli veya sahihsiz olması durumu değiştirmemektedir. Çünkü zikredilen hadis bu konuda hiçbir ayrıma gitmemiştir.

Sular dört kısma ayrılmaktadır.³¹⁷

1. Deniz Suyu: Güneş, ay ve havadan yararlanma gibi bütün insanlar tarafından ortak kullanılan, kişinin istediği gibi ondan yararlanma hakkının bulunduğu sulardır.

2. Büyük Nehir Suları: Fırat, Nil ve Dicle gibi toplumun menfaatine zarar gelmediği sürece kişilerin istediği gibi yararlanabildiği sulardır. Yani içme, değirmen kurma, hayvanları ve arazileri sulama da ortak haklara sahiptir.³¹⁸

3. Küçük Akarsu, Pınar ve Kuyu Suları: Kanal açılmak suretiyle sahip olunmuş, ortak nehirlerden alınan sulardır. Bu gruba giren sularda sadece şefeh hakkı vardır.

Şefeh: Özel mülk altına alınmamış sularda insanların ve hayvanların içecek için su ihtiyacını gidermesidir.³¹⁹

4. Depolanmış Sular: Depolayan kişilerin mülkiyetinde olan sahipli sulardır. Sahibinden başkasının hakkı yoktur. İzin verilmediği sürece başkası tarafından kullanılamayan sulardır.

Âlimlere göre bir su, kaynağından çıktıktan sonra tarlası diğerlerine göre yukarıda olan kişi tarlasını suladıktan sonra su fazla kalıyorsa fazla kalan bu suyu engelleyemez. Suyun birikmesi için bir kuyu veya havuz yapılmışsa su orada biriktikten sonra, biriken bu suyla ihtiyacını oradan giderip toprağını da suladıktan sonra, arta kalan suyu başkasına yasaklayamaz. Burada yasak kapsamına giren su

³¹⁶ Bkz. Kazvîni, *Sünen-i İbn Mâce*, "Ruhun" 18; Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, "Büyü" 94.

³¹⁷ Zühaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, 5/311.

³¹⁸ Mavsilî, *el-İhtiyâr li-ta'îli'l-Muhtâr*, 2/467.

³¹⁹ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 173.

kimsenin mülkünde olmayan veya başkasının mülkünde olup da depolanmamış olandır. Bir kaynak başkasının mülkünde olup da depolanmamışsa o bölgede yaşayan insanların içme, temizlik veya hayvanların sulanması için ondan yararlanma hakkı vardır. Çünkü zaruri ihtiyaçlar ondan yararlanmayı helâl hale getirir. Depolanmış sular ise sahibine ait olduğundan dolayı hayati tehlike gibi zaruri haller dışında başkasına verilmez. Büyük nehir ve deniz suları gibi sular herkesin ortak malı olduğu için herkesin bunlardan yararlanma hakkı vardır. Kimse bundan engellenemez. Diğerlerine zarar vermemek kaydıyla ihtiyacı kadar kullanabilir.³²⁰

Kişi başka su kaynakları olduğu halde kendi mülkü içinde yer alan su kaynaklarında yararlanmak isteyenlere engel olabilir. Buna hakkı vardır. Fakat başka yerde su kaynağı yoksa kaynağına zarar verilmemesi kaydıyla su alınmasına izin verir.³²¹

İbnul Kayyım'a göre su almak, ot almak için başkasının mülkiyetindeki toprağa girmek caizdir. Onun bu konuda hakkı vardır. Çünkü su, ot, odun ümmetin ortak mallarındandır. Başkasının mülkü olması onun oraya girmesine engel değildir. Buradaki yasak kimsenin mülkünde olmayan veya mülkünde olduğu halde depoya alınmamış sudur.³²²

İmam Ahmed'e göre ise suyu alabilir ama başkasına ait olan koruluk alana girmeye, hayvanlarını orada otlatmaya hakkı yoktur. Merada otlatılabilir. Fakat başkasına ait alanda hayvanlarını otlatamaz. Orda bir mesken varsa izin istemek vacip olur.³²³

" لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَاعٌ لَكُمْ ... "

" İçinde kimsenin oturmadığı ve kendinize ait eşya bulunan evlere girmenizde sizin için bir sakınca yoktur. . . "³²⁴

³²⁰ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/24; Nüreddîn Itr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/32.

³²¹ Mavsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîl-i-Muhtâr*, 2/469.

³²² Nüreddîn Itr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/32.

³²³ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/24.

³²⁴ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, Nûr, 24/29.

Su ortaklar arasında paylaşılabılır. Sulama hakkının satılması, bağışlanması ve sadaka olarak verilmesi caiz değildir.³²⁵

Birisi tarafından ekilmeden, kendiliğinden çıkan hayvanlara yiyecek olan otlar sahipli arazide olsa bile kimse bunun sahibi değildir. Herkes için mubâh olur. Bundan dolayı herkesin hayvanını orada otlatma hakkı vardır. Arazi sahibinin bunu yasaklama hakkı yoktur. Delili.³²⁶

" يَا نَبِيَّ اللَّهِ مَا الشَّيْءُ الَّذِي لَا يَحِلُّ مَنْعُهُ قَالَ الْمَاءُ قَالَ يَا نَبِيَّ اللَّهِ مَا الشَّيْءُ الَّذِي لَا يَحِلُّ مَنْعُهُ قَالَ الْمَاءُ قَالَ الْمِلْحُ وَ أَفَادَ أَنَّ فِي حُكْمِ الْمَاءِ الْمِلْحُ "

Ey Allah'ın resûlü insanlardan alıkonulması yasak olan şey nedir? Deyince dedi ki: "Sudur." Yine men edilmesi yasak olan şey nedir? Dedi ki: " Tuzdur. Su da tuzun hükmündedir." ³²⁷ Hadisidir. Bu otları satmak ve kiraya vermek sahih değildir. Fakat sulama ve bakımı yapılmış otları satmak caizdir. Çünkü bakımını ve sulamasını yapmakla kişi bunların sahibi olur. Bazı fakihlere göre bakımını ve sulamasını yapsa dahi bunların sahibi olamayacağını ve bundan dolayı satamayacağını da ifade etmişlerdir. ³²⁸

Kim önce hayvanlarını herkese mubâh olan bir toprağa salmışsa öncelik hakkı onundur. Buna evleviyet hakkı denilir. Hayvanları oradan çıktığı zaman burası benimdir ben o otu satıyorum diyemez. Ancak ikraz yani bir malın sahibinden izin alındıktan sonra mislini geri ödemek için işgal yapan kimse ³²⁹ onlar kıyas yoluyla bunun dışındadır. ³³⁰ Hz. Peygamber (s.a.v.) :

" لَأَنْ يَأْخُذَ أَحَدُكُمْ حَبْلًا فَيَأْخُذَ حُرْمَةً مِنْ حَطَبٍ فَيَبِيعَ ذَلِكَ فَيَكْفِ بِهَا وَجْهَهُ خَيْرٌ مِنْ أَنْ يَسْأَلَ النَّاسَ أَنْعُطِي أَوْ مَنَعَ "

"Sizden birinizin bir ip alması, bir yük odunu sırtıyla taşıması, bunu satması dilencilik yapmasından daha hayırlıdır." ³³¹

³²⁵ Mavsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîl-i-Muhtâr*, 2/466.

³²⁶ Zühaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, 5/61.

³²⁷ Ebû İbrâhîm İzzüddîn Muhammed b. el-İmâm el-Mütevekkil-Alellâh İsmâîl es-San'ânî, *Sübülü's-selâm fî şerhi Bulûği'l-merâm* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2003), "Büyü" 15.

³²⁸ Cezîrî, *Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı*, 2820.

³²⁹ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 266.

³³⁰ Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/33.

³³¹ San'ânî, *Sübülü's-selâm fî şerhi Bulûği'l-merâm*, "Büyü" 16.

Bir kuyunun bir pınarın satılması caizdir. Hz. Peygamber (s.a.v.) buyurmuş ki: “ Rume kuyusunu kim satın alır, ta ki Müslümanlara kolaylık sağlasın. Onun için bir cennet vardır.” Hz. Osman (r.a.) onu satın aldı.

" عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: نَهَى الْأَنْبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ عَسْبِ الْفَح :

İbn-i Ömer (r.a.) dedi ki: Hz. Peygamber (s.a.v.): “Döllendirme karşılığında para vermeyi, almayı yasakladı.”³³²

Suyolunun satılması konusuna gelince buradan su aktığı için, uzunluk ve genişliği bilinmeyeceği için bunun satımı caiz değildir.³³³

2. Bu tür hadisler erkek hayvanın suyunun satılmasını veya bu amaçla kiralanmasını yasaklamaktadır.³³⁴ Çünkü “yasak” ifadesi harâm olduğunu, bir akitte harâmlık varsa bu akdin geçersiz olduğunu ifade eder. Cumhura göre burada satılan mal dinen bir kıymet ifade etmediği, miktarı bilinemediği ve teslimine güç yetirilemediği için geçersizdir. İmam Mâlik’e göre bir erkek hayvanın-süresinin belirtilmesi şartıyla- çiftleştirmesi amacıyla kiralaması caizdir. Buna delili ise hurma ağaçlarını döllendirme ve bunun karşılığında ücret almaya kıyas yapılmasıdır.³³⁵

Hanefilere göre hayvanın karnındaki yavruyu, doğacak yavrunun yavrusunu³³⁶ ve hayvanın menisini satmak bâtıldır. Çünkü bunlar mal kapsamında değerlendirilmemektedir.³³⁷ Hanbelî ve Şâfiîlere göre ise bunların satımı fâsid ve harâmdır.³³⁸

Erkek hayvanın döl suyunun satılması, kendi dişisinin üzerine çektiirmek isteyene de kiraya verilmesi caiz değildir. Fakat kendi cinsinin çoğalması buna bağlıysa, sahibinin iğreti vermesi gerekir. İğreti: emaneten, geçici olarak verilen şey demektir.³³⁹ Sahibi buna yanaşmıyorsa başka bir işte belli bir müddet çalıştırılmak üzere kiralanır. Kiraladıktan sonra bu amaçla kullanabilir.³⁴⁰ Erkek hayvanın çiftleştirilmek üzere dişi hayvanın sahibine ödünç verilmesi müstehaptır.³⁴¹

³³² Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, “Büyû” 42.

³³³ Mavsılî, *el-İhtiyâr li-ta’lîl-i-Muhtâr*, 2/371.

³³⁴ Şîrbînî, *Muğni’l-Muhtâc*, 6/58.

³³⁵ Nûreddîn İtr, *Bulûğu’l-Merâm Şerhi*, 3/34.

³³⁶ Bkz. Buhârî, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, 1978.

³³⁷ Bkz. İbn Âbidîn, *Reddû’l-Muhtâr*, 591.

³³⁸ San’ânî, *Selâmet Yolları*, 3/25.

³³⁹ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 233.

³⁴⁰ Cezîrî, *Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı*, 2774.

³⁴¹ Şîrbînî, *Muğni’l-Muhtâc*, 6/56.

Çiftleştirme sonucunda dişi hayvanın hamile kaldığı anlaşılırsa sahibi, ücreti hak etmiş olur. Hayvanın kaldığı süreye ve çiftleşme sayısına göre belirlenir.³⁴²

Sonuç olarak yukarıda açıklanan hadislerin değerlendirilmesi sonucunda kimsenin mülkünde olmayan veya mülkünde olup da depolanmamış suyun satılması yasaklanmıştır. Deniz veya büyük nehirler gibi herkesin ortak malı olan sulara herkesin yararlanma hakkı vardır. Bunların suyunu satmak caiz değildir. Özel bir mülkte olup da depolanmamış sulardan zaruri ihtiyaçlar için alınması helâldir. Su mülkiyet altına alınmış olsa bile ücretsiz olarak verilmesi müstehaptır. Ama suyun sahibi zaruret halleri dışında bunun için zorlanamaz. Ölüm tehlikesi varsa zorlanabilir. Kuyu ve pınar suları satılabilir. Hz. Osman'nın (r.a.) Medine de Rume Kuyusunu bir Yahudi'den satın alıp Müslümanların hizmetine sunması buna delildir. Ayrıca erkek hayvanın suyunun satılması veya kiralanması Cumhura göre caiz değildir. İğreti yoluyla kişi bu işi yapabilir. Günümüzde ise şırınga ile döllendirme işlemi yapılmaktadır. Bu işlem bu hadisin yasakladığı yasak kapsamına girmemektedir. Çünkü bu işlem döllendirme işi değil, döllenmeyi koruma işlemidir. Yani ilaç satımıdır.³⁴³

2.2.9. Hayvanın Karnındaki Yavruların Satılması

Cahiliye döneminde uygulanmakta olan satışlardan biri de insanların dişi doğacak yavrusunun doğurmasına bağlı olarak bir deveyi satmalarıydı.³⁴⁴ Bu tür bir satış taraflardan birinin zarara uğramasına sebep olabilirdi. Çünkü böyle bir satışta doğacak yavrunun canlı olup olamayacağı, erkek mi dişi mi olacağı veya doğacak dişi yavrunun doğurup doğurmayacağı gibi konularda belirsizlikler barındırır. Belirsizlik içerdiğinden ve aldatılma ihtimalinden dolayı Hz. Peygamber (s.a.v.) cahiliye döneminde yaygın olan bu satış çeşitlerini yasaklamıştır.³⁴⁵

" عَنْ ابْنِ عُمَرَ قَالَ: كُنْ أَهْلُ الْجَاهِلِيَّةِ يَتَّبِعُونَ لَحْمَ الْجَزُورِ أَلْيَ جَبَلِ الْحَبَلَةِ، وَحَبْلُ الْحَبَلَةِ: تُنْتَجُ النَّاقَةُ، ثُمَّ تَحْمِلُ الَّتِي نَتَجَتْ، فَتَهَاهُمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ ذَلِكَ "

³⁴² Cezîrî, *Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı*, 2776.

³⁴³ Nüreddin İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/34.

³⁴⁴ Bkz. Buhârî, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, 1980.

³⁴⁵ Özafşar, *Hadislerle İslâm*, 74.

İbn Ömer'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.): “Yavruların yavrularını satmayı yasakladı.” Cahiliye dönemindeki insanların yaptığı alışveriş türüydü. Adam develeri develer doğuruncaya kadar sonra devenin karnındaki de doğuruncaya kadar satın alıyordu.³⁴⁶ Bu hadis Müslim’de de geçmektedir.³⁴⁷

“Ceninin, ceninin cenininin satılması yasaklandı.”³⁴⁸

Hadis bu alışverişin harâm olduğuna delalet etmektedir. Çünkü yasak harâmlığı ifade etmektedir.³⁴⁹ Burada asıl olan bu hadisteki harâmlığın illetini tespit edip onu, o illetin bulunduğu bütün alışveriş türlerinin hepsinin aynı yasak kapsamına girdiğini belirtmektir. Peki, bu hadisteki yasaklığın illeti nedir?

İllet: “Hükümün konulmasını münasip gösteren durumu genellikle ihtiva eden açık ve munzabıt (istikrarlı) vasıf demektir.”³⁵⁰

Burada yasaklanan husus konusunda âlimler ihtilaf etmişlerdir. Konuyla ilgili rivayetler farklı olduğu için. Buradaki yasaklık satın alınan develerin doğum yapıncaya kadar paralarının ertelenmesinden dolayı mıdır? Buradaki yasaklık malın fiyatının ve ödeme tarihinin belirsizliğinden dolayıdır. Çünkü deve ölebilir, doğum yapmayabilir veya doğmayabilir. Bu durum taraflar arasında ciddi anlaşmazlığa sebep olabilir. Böyle muameleler yaygınlaştığında taraflar arasındaki birlik beraberlik namına hiçbir şey kalmayacaktır.³⁵¹ Yok olanın veya yok olma tehlikesi taşıyan şeyin satışı olamaz. Çünkü burada var olma tehlikesi vardır.³⁵² Burada iki görüş vardır:

1. Bazılarına göre develer satın alındıktan sonra doğum gerçekleşiyor Doğan yavrular da satıldıktan sonra para satıcıya ödenecektir.³⁵³ Bundan dolayı İmam Şâfiî, İmam Mâlik ve bir grup âlime göre buradaki yasaklanan husus devenin satın alındıktan sonra ücretinin deve doğuruncaya kadar ertelenmesidir. Burada yasaklanmanın illeti süredeki belirsizliktir. Eğer illet suredeki belirsizlik olarak kabul edilirse bu durumda

³⁴⁶ Buhârî, *el-Câmi ‘u’s-şâhih*, “Büyû” 61.

³⁴⁷ Bkz. Müslim, *el-Câmi ‘u’s-şâhih*, “Büyû” 6.

³⁴⁸ Şirbînî, *Muğni ‘l-Muhtâc*, 6/7/56.

³⁴⁹ San‘ânî, *Selâmet Yolları*, 3/26; Nûreddîn İtr, *Bulûğu ‘l-Merâm Şerhi*, 3/37.

³⁵⁰ Şa‘ban, *Usulü ‘l-Fıkh*, 148.

³⁵¹ Askalânî, *Bulûğu ‘l-Merâm*, 321.

³⁵² Zühaylî, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, 5/250.

³⁵³ İbn Dakîkûl‘îd, *İhkâmü ‘l-Ahkâm Şerhu ‘Umdeti ‘l-Ahkâm*, 702.

ödeme süresinin belirlenmediği, kesinleştirilmediği her türlü alışveriş bu yasağın kapsamına girer.³⁵⁴

2. Ahmed b. Hanbel'e göre burada yasaklanan husus tam olarak devenin satın alınıp doğuruncaya kadar parasının verilmesi değil; aksine o devenin henüz meydana da olmayan yavrularının satılmasıdır. Yasağın illeti burada ortada olmayan bir şeyin satımıdır. Dolayısıyla ortada olmayan şeylerin satışı kapsamında gerçekleşen bütün ticari muamelelerin hepsinin harâm, bâtıl ve geçersiz olduğu ortaya çıkar.³⁵⁵

Sonuç olarak yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere bu hadis hamile bir hayvanın karnındaki yavrunun satışının yasak olduğunu gösterir. Çünkü gelecekte varlığı kesin olmayan bir durum söz konusudur. Hayvanın karnındaki yavru hayvanın sıfatı konumunda olduğundan dolayı henüz mütekavvim bir mal olarak kabul edilmez. İlerde canlı olarak doğması muhtemel olmakla beraber yaşayıp yaşamayacağı şüphelidir. Hz. Peygamber (s.a.v.) akıbeti belli olmadığı için cahiliye döneminde uygulanan bu tür alışverişleri yasaklamıştır. Olmayan bir şeyin ve teslimine güç yetirilemeyen bir şeyin satışı bâtıldır.

2.2.10. Ğarar Satışı

Ğararlı satışların yasaklanması, İslam Dininin temel esaslarından biridir. Çünkü bu tür satışlarda hem iyi hem de kötü olmak üzere iki ihtimal söz konusudur. Taraflardan her biri, iyi olan kısmını istediği için karşılıklı rızâ tam manasıyla oluşmadığından dolayı anlaşmazlığa neden olur. Bundan dolayı bu tür alışverişler harâm kılınmıştır.³⁵⁶

" عَنْ أَبِي حُرَيْرَةَ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ بَيْعِ الْحَصَاةِ, وَعَنْ بَيْعِ الْغَرَرِ "

Ebû Hüreyre'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.): “*Taş satımını ve içinde aldanma ve aldatma bulunan alışverişleri yasakladı.*”³⁵⁷ Bu hadis Buhârî hariç Kutub-u Sitte’de geçmektedir.³⁵⁸

³⁵⁴ San‘ânî, *Selâmet Yolları*, 3/26.

³⁵⁵ San‘ânî, *Selâmet Yolları*, 3/27; Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/37.

³⁵⁶ Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/35.

³⁵⁷ Müslim, *el-Câmi‘u’s-şâhih*, “Büyû” 4.

³⁵⁸ Bkz. Müslim, *el-Câmi‘u’s-şâhih*, “Büyû” 4; Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, “Büyû” 24; Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, *Sünen-i Nesâî* (İstanbul: Ocak, 2011), “Büyû” 27; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, “Büyû” 17.

Ğarar: Sonucu belli olmayıp olup olmayacağı bilinmeyen demektir.³⁵⁹

Bu hadis alışverişin iki türünü yasaklamaktadır.³⁶⁰

1. Taş atıp satın almak (Bey'i hasat): Satılan malın taş atılarak belirlenmesiyle yapılan Cahiliye dönemi satışlarıdır.³⁶¹ Taş atıp almanın yorumuyla alakalı ihtilaf vardır. Bu taşı at hangi elbiseye düşerse o senindir. Şu taşı eline al atatabildiğin kadar nereye kadar giderse oraya kadar sana satmışım. Yine denilmiş ki avucunun içerisinde taşları tuttuktan sonra avucumun içerisinde kaç tane taş çıkarsa o kadar satın almış olurum demesi veya ticari bir malı satarken eline de bir avuç taş alıp her bir taş karşılığında bir dirhem demesidir. Bu tür alışverişlerin hepsi ğarar içeriyor. Cahiliye âdeti olduğu için parada, satılan malda ğarar ve bilinmezlik olduğundan dolayı Hz. Peygamber (s.a.v.) bunların tamamını yasakladı.³⁶² Bu akdin bâtil olma sebebi: İcap ve kabulün bulunmayıp satılan malın bilinmemesi ve muhayyerlik süresi hakkında bilinmezliğin olmasıdır.³⁶³

2. Bey'ul ğararı yasakladı. Çünkü akdin konusunun meydana gelip gelmeyeceği belirsizdir.³⁶⁴ Birkaç şekilde gerçekleşir. Teslimine güç yetirilmeyen kaçak köle, sudaki balık, havadaki kuş gibi satışlar. Aldatmadan ve gerçekleşmesinde rızânın olmamasından dolayı bâtil kapsamına girer.³⁶⁵ Ğarar üç kısma ayrılır.³⁶⁶

1. Havadaki kuş ve sudaki balık gibi, icma ile yasaklanan çok olan ğarar.

2. Evin temeli ve cübbedeki pamuk gibi, icma ile caiz olan az olan ğarar. Hanefîler badem, fıstık, ceviz, susam, pirinç, nar vb. gibi yesir (az miktardaki) ğararı caiz görmüşlerdir. Mâlikî ve Hanbelî'ler yesir (az miktardaki) ğararı veya zaruret halinde ortaya çıkan yesir ğarara mutlak manada cevaz vermişlerdir. Şâfîîler ise bunların alt kabukları içinde satılmasına cevaz vermişlerdir.

³⁵⁹ Cürcânî, *Kitâbü't-Ta'rîfât*, 166.

³⁶⁰ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/28.

³⁶¹ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 54.

³⁶² Zebîdî, *İmam-i Âzam'ın Rivayet Ettiği Ahkâm Hadisleri*, 2/60.

³⁶³ Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 6/62.

³⁶⁴ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 154.

³⁶⁵ Askalânî, *Bulûğu'l-Merâm*, 334.

³⁶⁶ Zühaylî, *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, 5/303.

3. Orta miktar olup üzerinde ihtilaf edilen ğarar.

İmam Nevevi'ye göre şeriatın esaslarından birisi de ğarar satışının nehy edilmesidir. Bu satış türünde iki şey istisna edilmiştir.³⁶⁷

1. Hayvana bağlı olarak memesindeki sütün satılması gibi, tek başına bırakıldığında satışı caiz olmayan ve satılan şeye bağlı olup onun kapsamına girendir.

2. Ücret karşılığında hamamda yıkanma, hayvanı bir aylığına kiraya verme gibi, önemsiz olmasından veya ayırt edilmesinin zorluğundan dolayı örfe göre izin verilen durumlardır.

Şâfiî, Hanbelî, Mâlikî ve Zahirilere göre ihtiyaç halinde bey' u'l-arâyâ'ya ruhsat vermişlerdir. Şâfiîlere göre dalındaki taze hurmanın tahmini olarak, yerdeki kuru hurmayla ölçekli olarak satmaya bey' u'l-arâyâ denilir. Hanefîler de zaruret halinde bu tür satışa cevaz vermişlerdir.³⁶⁸ Arâyâ'nın geçerli olabilmesi için bir takım şartları bulundurması gerekir. Bunlar:³⁶⁹

1. Kuru hurmanın en az beş vesk olması. Vesk: 62400 dirhem veya bir deve yükü olan ölçü birimi.³⁷⁰

2. Ağaçtaki taze hurmanın tahmini, kuru hurmanın ise ölçekle belirlenmesi.

3. Alışverişin hurma ve üzüm üzerinde yapılmış olması.

4. Peşin bir satış olması.

5. Şâfiîler hariç taze hurma almak isteyeninin fakir olması. Kuru hurmadan başka malının olmaması.

Sonuç olarak yukarıda zikredilen hadis anlaşmazlığa sebep olduğundan ğararlı satışların harâm olduğunu ifade etmektedir. Yukarıdaki açıklamalarda da görüleceği üzere ğarar olup da âlimlerin izin verdiği akitlerin geçerliliği bazı kurallara bağlıdır. Fakat ne olursa olsun ğarardan sakınılması gerekir. Çünkü anlaşmazlığa, bazı uyanıkların ve gözü açık kişilerin başkasının mallarını haksız yollarla götürmesine sebep olur. Müslümanların bu konuda akıllı ve uyanık davranmaları gerekir.

³⁶⁷ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/30; Zühaylî, *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, 5/300.

³⁶⁸ Zühaylî, *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, 5/302.

³⁶⁹ Halit Ünal, "Arâyâ", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 05 Kasım 2023).

³⁷⁰ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 605.

2.2.11. Bir Akitte İki Alışveriş

İslam dinine göre gündelik hayatta bir kimsenin başkasının sıkıntılı anından faydalanarak aldatması, anlaşmazlığa götüren muamelelerden uzak durması esastır. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) “ Bir akitte iki satışı” yasaklaması bu amaca yöneliktir.³⁷¹

" عَنْ أَبِي حُرَيْرَةَ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ يَبْعَتَيْنِ فِي بَيْعَةٍ "

Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.): “*Bir alıveriş sözleşmesi içinde iki alış-veriş sözleşmesini yasakladı.*”³⁷²

Aynı hadis Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde de geçmektedir.³⁷³

" وَلَا يَبِي دَوْدَ مَنْ بَاعَ يَبْعَتَيْنِ فِي بَيْعَةٍ فَلَهُ أَوْكُسُهُمَا أَوْ الرَّبَا "

Ebû Dâvûd'un rivayetinde Hz. Peygamber (s.a.v.): “*Kim bir satış sözleşmesinde iki tane satım sözleşmesini yaparsa ona ya iki fiyatın az olanı veya faiz vardır.*”³⁷⁴

Bir akitte iki satışın İmam Şâfiî'ye göre iki anlamı vardır.³⁷⁵

1. Bu malı sana peşin beş bine, veresiye sekiz bine satıyorum. Bu ikisinden dilediğini seç derse alıcı ikisinden birine karar vermeden ayrılırsa bu bir akitte iki satıştır. Burada alıcı ikisinden birini seçmiş olabilir.³⁷⁶ Böyle bir alışverişte belirsizlik olduğu için geçersiz olur.³⁷⁷ Bu durumda Mâlikîlere göre muhayyerlik şartı olarak görüldüğü için caiz, Hanefîlere göre iki şarttan dolayı fâsid, Hanbelî ve Şâfiîlere göre ise belirsizlikten dolayı bâtıldır.³⁷⁸

2. Bu tarlamı sana şu fiyata, köleni bana şu kadara satman şartıyla satıyorum denilerek yapılan alışveriş. Böyle bir satımda bir akitte iki satıştır. Böyle bir alışveriş gelecekte olması veya olmaması ihtimal dâhilinde olan bir şarta bağlı olduğundan dolayı akitte istikrarsız bir hal alır.³⁷⁹

³⁷¹ İbn Abdülhâdî, *el-Muḥarrer fi'l-Ḥadîs*, 1/566.

³⁷² Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, “Büyü” 18.

³⁷³ Mervezî, *el-Müsned*, 9584.

³⁷⁴ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, “Büyü” 55.

³⁷⁵ Askalânî, *Bulûğu'l-Merâm*, 323.

³⁷⁶ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/31; Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/41.

³⁷⁷ İbn Abdülhâdî, *el-Muḥarrer fi'l-Ḥadîs*, 1/566.

³⁷⁸ Zühaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, 5/329.

³⁷⁹ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/31; Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/42.

Bir akitte satıcı dese ki peşin fiyata şu kadara, vadeli fiyata bu kadara hangisini almak istersen al. Bu durumda taraflar birbirinden ayrılmadan önce peşin fiyat üzerine anlaşılırsa alışveriş geçerlidir. Vadeli fiyat üzerine anlaşılırsa alışveriş yine geçerlidir. Fakat satıcı peşin şu kadara, vadeli şu kadara sattım dedikten sonra alıcı da aldım derse bu durumda peşin mi alındı, vadeli mi alındı belli değil. Bunun manası şudur: Alıcı şunu taahhüt etmiş oluyor. Ben sana bunu peşin verirsem, peşin fiyatı neyse onu veririm. Fakat geciktirecek olursan bu geciktirmeden dolayı kaç ay geciktirirsem o zaman vadeli fiyatını sana veririm. Fazla öderim demektir. İşte bu faizdir. Ancak böyle bir durum söz konusu olmazsa ve kendi aralarında peşin fiyat üzerine anlaşılırsa ve o şekilde ayrılırlarsa caizdir.³⁸⁰ Vadeli fiyat üzerinden anlaşılma kesinleştirdikten sonra alışveriş yapılırsa bu durumda, bir alışverişte iki alışveriş olmaz, tek alışveriş olur. Böyle bir alışveriş caiz olur. Böyle bir durumda akdin sahih olma şartı yerine getirilmiş olur.³⁸¹ Ebû Süleymân Hamd (Ahmed) b. Muhammed b. İbrâhîm b. Hattâb el- Hattâbî el-Büstî (ö. 388/998) bu hadisi “îne satışı” çeşitlerinden biri olarak görmüştür.³⁸² Bir malın bir kimseye veresiye olarak satılıp peşinden daha düşük bir bedelle peşin alınmasına ‘îne denilir.³⁸³

Sonuç olarak yukarıda açıklanan hadislerden de anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber (s.a.v.) bir satışta iki alışverişini bazı belirsizliklerden, faiz şüphesinden dolayı yasaklamıştır. Günümüzde de belirsizlik taşıyan ve faiz şüphesi bulunan alışveriş türleri bu kapsamda değerlendirilebilir.

2.2.12. Urban (Kapar) Satışı

İslam dinine göre Kur'an ve Sünnete aykırı olmayan örf ve uygulamalar helâli harâm, harâmı da helâl kılmadığı müddetçe caiz olarak görülmüştür. Kaparolu alışverişler özellikle günümüzde bazı ticari faaliyetlerde esnafın örfü ve ticari hayatın gereği olarak görülmektedir.³⁸⁴

³⁸⁰ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 6/63.

³⁸¹ İbn Abdülhâdî, *el-Muḥarrer fi'l-Ḥadîṣ*, 1/567.

³⁸² Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/42.

³⁸³ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 216.

³⁸⁴ *Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar*, 497.

" نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ بَيْعِ الْعُرْبَانِ. رَوَاهُ مَالِكٌ قَالَ: بَلَّغْنِي عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ "

Hiz. Peygamber (s.a.v.): “*Bey’ul urban alışverişini yasakladı.*” Mâlik de bunu rivayet etmiş ve demiş ki Amr b. Şu’ayb dan da bana aynı hadis ulaştı.”³⁸⁵

Hadis aynı şekilde Ebû Dâvûd’da da geçmektedir.³⁸⁶

Urba (kaparo): Alıcının alışverişte satıcıya alacağı malı aldığı zaman fiyatından düşmesi, alamadığında ise satıcıya kalmak üzere önceden verdiği paradır.³⁸⁷ Bir malı satın alacak veya kiralayacak kişinin malın sahibine bir miktar para vererek eğer alamazsam veya kiralayamazsam bu para senindir satın alırsam veya kiralarsam kalanını öderim demesidir. Dilimizde buna kaparolu (peyli) satış denilir.

Bir kimse ticari bir malı satın alma veya kiralama niyetinden sonra satın alacağı kimseye veya kiralayacağı kimseye malı satın aldığımda fiyattan düşmen kaydıyla vazgeçtiğimde ise senin olması şartıyla bir miktar önceden ödeme yapması. İmam Mâlik ve Şâfiî hadisteki yasak ifadedden dolayı bunun bâtıl olduğunu söylemiştir. Çünkü burada fâsid bir şart, aldanma vardır. Böyle bir durum bir malı bâtıl bir şekilde yeme kapsamına girmektedir.³⁸⁸

Fakihler alıcının alışverişten cayması halinde kaparo olarak alınan miktarın alıcıya iadesinde fikir birliği etmişlerdir. Cumhur’a göre böyle bir alışveriş caiz değildir. Çünkü böyle bir işlem yasak ve sahih olmayan bir alışveriş türüdür.³⁸⁹ Ahmed b. Hanbel’e göre eğer süre belliyse akit caiz olur ve şart da geçerli olur.³⁹⁰ Bunun delili ise Resûlullah ’a satışta urban soruldu, o da helâl kıldı. Hadisidir.³⁹¹

Cumhur’un görüşü daha kuvvetli bir görüştür. Çünkü burada caiz olmamasının sebebi müşteri bundan vazgeçerse verdiği kaparo hiçbir karşılık olmadan satıcının olmaktadır. Çünkü böyle bir şart koşulmaktadır. Rızâ olunmaması halinde hibe ve vazgeçme olmak üzere iki şart vardır.³⁹² Ayrıca ğarar satışdır. Karşılıksız olarak bir malın elde edilip yenilmesine sebebiyet vardır. Bir meselede hem helâl hem de harâm

³⁸⁵ San‘ânî, *Sübülü’s-selâm fî şerhi Bulûğı’l-merâm*, “Büyû” 754.

³⁸⁶ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, “Büyû” 69.

³⁸⁷ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 588.

³⁸⁸ Nüreddîn İtr, *Bulûğı’l-Merâm Şerhi*, 3/47.

³⁸⁹ Zühaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, 5/310.

³⁹⁰ Zühaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, 5/309.

³⁹¹ Ebu Abdillâh. Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-Şevkânî, *Neylû’l-evîâr* (Beyrut: Darul-Kutubi’l-İlmiyye, 2011), 5/153.

³⁹² Şirbînî, *Muğni’l-Muhtâc*, 6/7/109.

varsa burada harâm öne alınıp tercih edilir. Yani fâsid bir şart, aldanma vardır. Bir malı bâtil bir şekilde yeme kapsamına girmektedir. Bundan dolayı hadis bu kapsama giren alışverişleri yasaklamaktadır.³⁹³

Sonuç olarak yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı üzere her ne kadar bu konuda Cumhurun görüşü daha kuvvetli olsa da sarf ve selem haricindeki kaparolu alışverişler konusunda Fıkıh Akademisinin caiz olduğu görüşü benimsenebilir.³⁹⁴ Günümüz şartlarında kötü niyet olmadan örfe göre hareket edilip caiz olması görüşü benimsenebilir.³⁹⁵

2.2.13. Malın Bedelinin Başka Bir Para Cinsinden Ödenmesi

" عَنْ إِبْنِ عُمَرَ قَالَ: كُنْتُ أبيعُ الْإِبِلَ بِالْبَيْعِ، فَأبيعُ بِالدَّنَانِيرِ فَأأخذُ مَكْنَهَا الْوَرِقَ، وَأبيعُ بِالْوَرِقِ فَأأخذُ مَكْنَهَا الدَّنَانِيرَ، فَأَتَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَوَجَدْتُهُ خَارِجًا مِنْ بَيْتٍ حَفَسَةً، فَسَأَلْتُهُ عَنْ ذَلِكَ فَقَالَ: لَا بَأْسَ بِهِ بِالْقِيمَةِ "

İbn Ömer (r.a.) diyor ki: Ben deveyi Beki’ denilen mevkide satıyordum. Ben onu dinarla satıyordum, dirhem alıyordum. Dirhemle satıyordum dinarla alıyorum. Resûlullah’a (s.a.v) geldim. Onu Hz. Hafsa’nın evinden çıkarken buldum. Ona bu konu hakkında sordum. Dedi ki: “Bunda kıymet açısından bir sıkıntı olmaz.”³⁹⁶

Yani kısaca TL borcunuz var. Bunun yerine dövizde verebilirsiniz ya da döviz borcunuz var bunun yerine TL verebilirsiniz. İbn Ömer dinarla satıyordu. Müşterinin zimmetinde de dinar borcu sabit oluyordu. Sonra müşteri ödemeyi dinarla değil de dirhemle yapıyordu. Böyle bir durum kişinin zimmetindeki borcu başka bir para cinsinden değiştirmesinin caiz olduğuna delildir. İki nakit para ikisi de o esnada mevcut değildir veya birisi hazır diğeri hazır değildir. Hz. Peygamber (s.a.v.) böyle bir işlem yapıldığı zaman lâzım olan bedeli kabz edinceye kadar ayrılmamalarının hak olduğu hükmünü beyan etmiştir. Kısmi ödeme burada caiz değildir. Ayrılnca aralarında tamamen hesabın kapanması şarttır. Cinsler farklı olduğunda sarf akdinde peşin olmak şartıyla, satım akdinin yapılması gerekmektedir. Aksi halde faizli bir işlem meydana gelir.³⁹⁷

³⁹³ Nüreddîn İtr, *Bulûğu’l-Merâm Şerhi*, 3/47.

³⁹⁴ Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar, 497.

³⁹⁵ Bkz. Zühaylî, *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, 5/310.

³⁹⁶ Tirmizî, *Sünenü’l-Tirmizî*, “Büyü” 12.

³⁹⁷ San‘ânî, *Selâmet Yolları*, 3/35; Nüreddîn İtr, *Bulûğu’l-Merâm Şerhi*, 3/48.

“O günün fiyatı” ifadesi aynı günün değeri üzerinden değişimin olmasının şart olduğunu gösterir. Fakat Cumhur bu konuda ya aynı günün fiyatından ya daha yüksek bir değerden ya da daha düşük değerden yapılmasının caiz olduğunu ifade etmiştir. Onlar cinsler farklı olsa da peşin olmak kaydıyla istediği gibi satılabileceğini ifade etmişlerdir.³⁹⁸

Sonuç olarak yukarıda zikredilen hadis kişinin borcunu başka bir para cinsinden değiştirmesinin caiz olduğunu ifade etmektedir. Yalnız bunu yaparken faize gidecek yolların tamamen kapatılacak, faize kapı aralamayacak şekilde yapılması gerekir. Özellikle altın ve gümüş gibi ödeme araçlarında daha dikkatli olunması gerekir.

2.2.14. Neceş (Alışverişi Kızıştırma) Satışı

Başkalarına zarar verme olduğundan dolayı neceş satışı yasaklanmıştır.³⁹⁹

" عَنْ ابْنِ عُمَرَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: نَهَى عَنِ النَّجَشِ "

İbn. Ömer'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.): “*Neceşi yasakladı.*”⁴⁰⁰

Hadis aynı şekilde Müslim ve Ebû Dâvûd'da da geçmektedir.⁴⁰¹

Neceş: Kişinin bir malı alma niyeti olmadan alıcı gibi görünerek fiyatı yükseltmesidir.⁴⁰² Sanal ve spekülatif artış yapmaktır. Kişinin alıcı olmadığı halde sırf pazarlığı kızıştırmak için hileli fiyat artırması.⁴⁰³ Örneğin alıcının ihtiyacı olan bir bilgisayarı yüz liraya alacakken başkasının alıcı olmadığı halde fiyatı yükseltmek amacıyla iki yüz liraya alıyorum diyerek asıl alıcının ihtiyacı olan malı iki yüz liraya almak zorunda bırakılmasıdır. İşte buna neceş denilir. Burada amaç satın almak değil de alıcıları bu konuda aldatarak alışverişe arz edilen mali bir bedelin parasını artırmaktır. Talep neticesinde bu durum da fiyat artar. Neceş yapan bir kimse bu yaptığı fiilde günahkâr olur.⁴⁰⁴ Bu şekilde yapılan bir alışveriş geçerli midir?

³⁹⁸ Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/49.

³⁹⁹ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 6/7/98.

⁴⁰⁰ Buhârî, *el-Câmi'u's-şâhih*, “Hiyel” 94.

⁴⁰¹ Bkz. Müslim, *el-Câmi'u's-şâhih*, “Büyû” 13; Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, “Büyû” 46.

⁴⁰² Cürçânî, *Kitâbü't-Ta'rifât*, 237.

⁴⁰³ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 449.

⁴⁰⁴ Zebîdî, *İmam-i Âzam'ın Rivayet Ettiği Ahkâm Hadisleri*, 2/63.

Hanbelîlere göre neceş yoluyla yapılan satışta bayi satıcı bu konuda bir oyun yapmışsa bu durumda satış fâsittir, geçersizdir. Mâlikîlere göre de böyle bir satış fâsiddir, alıcı bunu öğrendikten sonra muhayyerdir. İster iptal eder, isterse malı verir parasını geri alır. Musarrât hadisine kıyasla alışveriş onlara göre sahihtir fakat muhayyerliği vardır.⁴⁰⁵

Musarrât: Bir hayvanın satışında ona rağbetin artırılması amacıyla memesindeki sütün sağılmayıp sütünün çok gösterilmesidir.⁴⁰⁶ Süt hayvanının satışında alıcıyı aldatmak amacıyla memesindeki sütün belli bir süre sağılmayıp çok gösterilmesidir.⁴⁰⁷

Şâfiî ve Hanefîlere⁴⁰⁸ göre böyle bir satış işlemi günah olsa da akit yapısı bakımından sahih olmakla beraber geçerlidir.⁴⁰⁹ Buradaki yasak, alışverişte olmayan, ondan ayrı olan aldatmadan dolayı yasaktır.⁴¹⁰

Bir kimse satıcının bir malı piyasa fiyatından düşük sattığını görüp fiyatını artırmak amacıyla değerinden satılmasını sağlaması durumunda böyle bir işlem neceş olmaz. Hatta böyle bir kişi iyi niyetinden dolayı sevap alır.⁴¹¹

" إِنَّ الَّذِينَ يَشْتَرُونَ بِعَهْدِ اللَّهِ وَأَيْمَانِهِمْ ثَمَنًا قَلِيلًا ... "

"Şüphesiz ki Allah (c.c)'ya verdikleri yemini ve sözü az bir değer karşılığında satanlar var ya..."⁴¹²

Bu âyetin nuzül sebebi Buhârî de şöyle rivayet edilmiştir:⁴¹³ Adam kendisine ait bir malı ortaya koydu. Allah'a yemin etti. Kendisine mal olmayan bir fiyatla mal olduğunu ortaya koymasındır.⁴¹⁴ Burada satıcının, alıcının mala rağbetini artırmak amacıyla malını olması gerekenden daha yükseğe satması söz konusudur. Bu da neceştir.⁴¹⁵

⁴⁰⁵ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/36; Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/50.

⁴⁰⁶ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 401.

⁴⁰⁷ Şükrü Özen, "Musarrât", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 29 Ağustos 2023).

⁴⁰⁸ Bkz. İbn Âbidîn, *Reddî'l-Muhtâr*, 594.

⁴⁰⁹ Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/50.

⁴¹⁰ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/37.

⁴¹¹ Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/50.

⁴¹² Karaman vd., *Kur'an Yolu*, Âl-i İmrân, 3/77.

⁴¹³ Bkz. Buhârî, *Sahih-i Buhârî ve Tercemesi*, 1976.

⁴¹⁴ San'ânî, *Sübülü's-selâm fî şerhi Bulûği'l-merâm*, "Büyû'" 24.

⁴¹⁵ Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/51.

Bazı âlimlere göre ise neceş yapan bir kimse faiz yiyen kimse gibidir. Haindir. Malın değerini piyasa fiyatının üzerine çıkarmak için bu işe girişen de naciş ve günahkâr olur. Onlara göre buradaki amaç satın almak değil de başkasına zarar vermektir. Bundan dolayı faiz yiyen ve yediren kimseyle neceş yapan kimse aynı hükme tabidir. Çünkü ikisi de iktisadi bir gücü başkasına zarar vermek için kullanıyor. Özellikle satıcı fiyatı artıran kimseye bunun karşılığında bir şey veriyorsa bu tamamen faiz yemektir.⁴¹⁶ Ayrıca günümüzde alıcının satın alma arzusunu artırmak için üründe olmayan özelliklerin zikredilmesi ve bu ürünlerin reklamında tesettüre uygun olmayan kadınların da kullanılması da ayrı bir günaha sebep olmaktadır. Akıllı başında olan Müslümanların da bunlardan kaçınması gerekir.

Sonuç olarak “alma niyeti olmadığı halde başkasını satılacak mala rağbetini artırmak için fiyatta artış yapmak, yani neceş caiz değildir” hükmü bu hadislerden çıkmaktadır. Özellikle günümüzde açık artırma usulü satışlarda kişiler aralarında anlaşarak alma niyeti olmadığı halde alıcı gibi ihalelere girip anlaştığı kişinin malı ucuza almalarını sağlamaktadır. Ayrıca alıcı olmadığı halde alıcı gibi görünerek başka alıcılarla belli bir ücret karşılığında açık artırmadan çekilme için anlaşmaktadırlar. Bu durumda bireyin çıkarı kamu yararına öncelemiş olmaktadır. Yani toplumun kazanması gereken miktar haksız yollarla bir kişiye gitmektedir. Özellikle tefeci diye adlandırılan kişiler bu şekilde yapıp piyasayı ele geçirip haksız kazanç elde etmektedirler. Bu tür nedenlerden dolayı özellikle neceşin caiz olmadığı görüşünün günümüzde uygulanması Müslümanların menfaatine olacaktır.

2.2.15. Mûzâbene ve Muhâkale

Yasaklanan alışveriş türlerinden biri de kârşî tarafın zararına sebep olabilecek satışlardır. Üreticilerin korunması, paraya olan ihtiyaçlarının istismar edilerek kandırılmalarını engellemek amacıyla mûzâbene ve muhâkale türü satışlar yasaklanmıştır.⁴¹⁷

" عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ " نَهَى عَنِ الْمُخَابَرَةِ وَالْمُحَاقَلَةِ وَالْمُزَابَنَةِ "

Câbir b. Abdillâh'tan (r.a.) rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.):
“*Muhâbere, muhâkale ve mûzâbeneyi yasaklamıştır.*”⁴¹⁸

⁴¹⁶ San‘ânî, *Selâmet Yolları*, 3/37.

⁴¹⁷ Bkz. Buhârî, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, 2043, 2044.

⁴¹⁸ Müslim, *el-Câmi‘u’s-şâhih*, “Büyü” 82.

Bu hadis aynı zamanda Ebû Dâvûd'da da yer almaktadır.⁴¹⁹

Burada hadis dört çeşit alışverişi yasaklamıştır:

1. Muhâkale: Başağındaki buğday karşılığında, buğdayın tahmini olarak satılmasıdır.⁴²⁰ Bağ bahçe ortaklığıdır. Birisinden tarla diğerinden emek olmak üzere elde edilen ürünün paylaşılmasıdır. Ya da on teneke buğdayı on teneke başağındaki buğday karşılığında satmaktır. Ya da tarladaki ekinin yüz kilo buğday karşılığında satılmasıdır.⁴²¹

2. Müzâbene: Kuru üzümün verilir karşılığında yaş üzümün alınmasıdır. Ya da ağaçtaki taze hurmanın kuru hurma karşılığında tahmini bir ölçüyle satılmasıdır. Yaş hurmanın kuru hurmayla veya yaş üzümün kuru üzümle kilo ile satılmasıdır.⁴²²

Müzâbene ve muhâkalenin yasaklanmasının sebebi burada söz konusu olan her iki malın da aynı miktarda olup olmadığının bilinmeyiştir. Çünkü bu çeşit malların takas edilirken faiz şüphesinden dolayı miktarının aynı olması gerekmektedir.⁴²³

3. Muhâbere: Bir arazinin elde edilecek belli bir ürün karşılığında kiraya verilmesi ya da tarladan elde edilecek ürünün bir kısmına karşılık tarlayı kiraya verilmesi demektir.⁴²⁴ Üçte bir, dörtte bir gibi bir oran karşılığında yapılan ekin ortaklığıdır.⁴²⁵ Şâfîlilere göre tohum tarla sahibinden olursa ortaklığa müzâraa, emek sahibinden olursa muhâbere denir.⁴²⁶ Muhâbere ile müzâraa arasındaki fark şu şekildedir: Muhâberede arazi sahibi, elde edilecek üründen belli bir pay karşılığında araziye ekilmek üzere kiraya vermesidir. Bunun için gerekli olan çalışma ve tohum kiralayan kişiye aittir. Müzâraa da ise tohum arazi sahibine, yapılacak iş de kiracıya aittir.⁴²⁷ Bu işlemin caiz olabilmesi için:

⁴¹⁹ Bkz. Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, “Büyü” 12.

⁴²⁰ San‘ânî, *Selâmet Yolları*, 3/38; Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/51.

⁴²¹ Zebîdî, *İmam-i Âzam'ın Rivayet Ettiği Ahkâm Hadisleri*, 2/58.

⁴²² Cürcânî, *Kitâbü't-Ta'rîfât*, 209.

⁴²³ Askalânî, *Bulûğu'l-Merâm*, 326.

⁴²⁴ İbn Abdülhâdî, *el-Muharrer fi'l-Hadîs*, 1/569.

⁴²⁵ Bkz. Buhârî, *Sahih-i Buhârî ve Tercemesi*, 2042.

⁴²⁶ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 388.

⁴²⁷ San‘ânî, *Selâmet Yolları*, 3/40.

1. Arazinin tarıma elverişli olmasının yanında, yapılacak akdin süresinin de belli olması gerekir.

2. Tohumun cinsinin ve miktarının belli olması gerekir.

3. Ortakların üründen alacakları pay belirlendikten sonra arazinin çalışacak ortağa teslim edilmesi gerekir. Aksi halde böyle bir işlem caiz olmaz.⁴²⁸

4. Suneya (İstisnalı Satış)'dır. Bu da yasaklanmıştır. Bu şu şekilde gerçekleşir. Kişinin bir şeyi satarken bir kısmını istisna etmesidir. Bu durumda istisna edilen kısım biliniyorsa satış sahih olur. Örneğin bütün bu meyveli ağaçların hepsinin meyvesini bir tanesi hariç sattım. Onu da kendime ayırdım derse burada kendisine ayırdığını belirlemediği sürece bu alışveriş yasak olur. Fakat kendisine ayrılan bilinse bu durumda dese ki bu hariç o zaman bu alışveriş sahih olur. Üçte birinden fazlasını istisna etmesi de caiz değildir. Buradaki harâmlığın sebebi bilinmezliktir, cehalettir.⁴²⁹

Muhâkale ve müzâbene ğarardan dolayı caiz olmayan satış çeşitlerindendir. Burada satılan şeyin miktarı belli olmadığı için faiz söz konusu olur. Hâlbuki ribevi malların alışverişinde misli olmaları şartının olması gerekir. Ancak ihtiyaç olması halinde Hanbelîlerin, Zahirilerin, Şâfiîlerin ve Mâlikîlerin tercih edilen görüşüne göre bey' u'l-arâyâ'ya cevaz verilmiştir.⁴³⁰

Sonuç olarak faiz şüphesinden dolayı muhâkale, müzâbene; olmayan bir şeyin satılması veya satılan mahsulün ne kadarının teslim edileceğinin bilinmemesi ve istisna edilen miktarının bilinmemesi ile gerçekleşen istisnalı satış yasak kılınan alışveriş türleridir. Yukarıda zikredilen hadis de kardeşler arasında anlaşmazlığa sebep olacağı için bu tür satış şekillerinin yasak olduğunu açıklamaktadır.

2.2.16. Şehirlinin Köylü Adına Satımı

Köylünün zarara uğramaması için şehirlinin köylü adına satış yapması yasaklanmıştır.⁴³¹ Talha b. Ubeydullah ile bir bedevi arasında geçen bir olaya göre bir bedevi Talha b. Ubeydullah'ın (r.a.) satılacak olan süt veren devesini kendisinin almasını veya bu konuda kendisine aracılık yapmasını istiyordu. Bu nedenle Medine de misafir olarak bulunuyordu. Talha b. Ubeydullah, misafirinin böyle bir

⁴²⁸ Mavsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîl-l-Muhtâr*, 2/477.

⁴²⁹ Nüreddin İtr, *Bulûġu'l-Merâm Şerhi*, 3/52.

⁴³⁰ Zühaylî, *İslam Fıkhu Ansiklopedisi*, 5/301.

⁴³¹ Bkz. Buhârî, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, 1992.

beklentisinin olduğunu duyunca bedeviye şöyle dedi: Hz. Peygamber (s.a.v.), şehirlilerin bedevilerin mallarına aracılık edip mallarını satın almayı bize yasakladı. Fakat sen çarşıya git piyasayı öğren. Malını almak isteyen çıkarsa bana danış. Sana malını satmanı veya satmamanı söyleyeyim.”⁴³² Bu olay şehir hayatının ticari ortamından haberdar olmayanların istismar edilmeyip zarara uğratılmamaları hususuna dikkat çekmektedir.

" عَنْ ابْنِ طَاوُسٍ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَنْ تُلْقَى الرُّكْبَانُ، وَأَنْ يَبْعَ حَاضِرٌ لِبَادٍ قَالَ: فَقُلْتُ لِابْنِ عَبَّاسٍ: مَا قَوْلُهُ حَاضِرٌ لِبَادٍ؟ قَالَ: لَا يَكُنْ لَهُ سِمْسَارًا "

Tâvûs'tan o da İbn Abbâs'tan rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.): *"Binittlileri karşılamayı ve telakki'r-rukban'ı yasakladı."* İbn Abbâs'a sordum bu şehirli olan köylü için satmasından maksat nedir? Dedi ki: Onun simsarı olmasın.⁴³³

Bu hadis aynı zamanda Müslim ve Ebû Dâvûd'da da yer almaktadır.⁴³⁴

Simsar: Bir alışverişte alıcı ile satıcı arasında aracılık yapan kimsedir.⁴³⁵

Telakki'r-rukban: Satmak üzere bir pazara mal getirenleri pazara varmadan önce onlardan bu malları satın almak üzere karşılamak demektir.⁴³⁶ Başka bir ifadeyle pazardaki fiyatlar görülmeden beldeye gelen köylülerin ellerindeki malın satın alınmasıdır.⁴³⁷ Yasak olmasına rağmen bu yasağın alışveriş akdini bâtıl kılmadığı bir satım çeşididir.⁴³⁸

Ticari kafileleri şehre ulaşmadan karşılayıp onların malını satın alıp onları zarar uğratacak şekilde götürüp çarşıda satmaktır. Bu şu şekilde olmaktadır: Ticari kafileler gelip henüz piyasaya (pazara) ulaşmadan malların fiyatını, rayıç bedelini öğrenmeden birilerinin bunu fırsata dönüştürüp onlardan mallarını ucuza satın alarak çarşıda pahalıya satıp fazlasıyla kâr elde etmeleri ve onları zarara uğratmalarınıdır.⁴³⁹

⁴³² Özafşar, *Hadislerle İslâm*, 75.

⁴³³ Buhârî, *el-Câmi 'u's-şâhîh*, "Büyû" 64.

⁴³⁴ Bkz. Müslim, *el-Câmi 'u's-şâhîh*, "Büyû" 12; Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, "Büyû" 46.

⁴³⁵ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 509.

⁴³⁶ Nazîh. Hammâd - Recep Ulusoy, *İktisadî Fıkıh Terimleri* (Mecidiyeköy, İstanbul: İz, 1996), "Telakki'r-Rukban", 128.

⁴³⁷ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 561.

⁴³⁸ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 6/89.

⁴³⁹ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/41; Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/55.

Telekki'r-rukbanın başka bir sebebi de ihtikârın yasaklanmasıdır.

İhtikâr: Yiyecek mallarının alınıp piyasadan çekilerek pahalılık oluşmasını sağlayarak değerinden fazlasına satmaktır.⁴⁴⁰ Malların henüz pazara getirilmeden satın alınıp stokladıktan sonra çarşıda o malın miktarının azalması ve fiyatının artması bu çerçevede değerlendirilebilir. İşte İbn Abbâs'a sordum bu şehirli olan köylü için satmasından maksat nedir? Dedi ki: "Yani onun simsarı olmasın simsarlık yapmasın." İnsanların ihtiyaç duyduğu malları satmak için beldele sevk eden nakliyecilerdir. Bunların binitli olup olmaması veya tek ve toplu halde gelmesi fark etmez.⁴⁴¹ Böyle bir alışveriş neden yasaklanmıştır? Çünkü: Satıcının kendi adına kazanç elde edip toplum adına zarara dönüştürme sebebiyle bir tür fırsatçılık olduğu için yasaklanmıştır. Genel bir zarara sebep olduğundan dolayı.⁴⁴²

Şeriat hiçbir hakkın başkasının zararına kullanılmasına müsaade etmez. Diyelim ki bir kişi kendi evinde tadilat yapma, Kur'an okuma hakkına sahiptir. Ancak bunu bir alt veya üst tarafa zarar verecek şekilde yapma hakkına sahip değildir.

Biz şehre mal getirenleri henüz şehre girmeden karşılıyorduk, onlardan ticari malı satın alıyorduk. Hz. Peygamber (s.a.v.), bize onu pazara getirinceye kadar satmayı yasakladı. Bir diğer lafızda da bu karşılama çarşıda olmaz. Çarşı sınırlarının dışında olur.⁴⁴³

" قَالَ إِبْنُ عُمَرَ: كَانُوا يَتَأَعُونَ الطَّعَامَ فِي أَعْلَى السُّوقِ فَيَبِيعُونَ فِي مَكَانِهِ فَتَهَاهُمُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَبِيعُوهُ فِي مَكَانِهِ حَتَّى يَنْقُؤَهُ "

İbn Ömer dedi ki: Onlar pazarın başında ve bulunduğu yerde yemek ve ticari malları alıp satıyorlardı. Hz. Peygamber (s.a.v.): "Onu nakledinceye kadar bulundukları bir yerde satmalarını kendilerine yasakladı."⁴⁴⁴

Bu hadis pazarın başında almalarının telakki olmadığına delildir.⁴⁴⁵

Şâfiî'ye göre belde dışında olur. Yani Pazar yerinin dışında şehrin içinde karşılayabilir⁴⁴⁶ Beldeye geldiğinde o fiyatı öğrenme imkânı bulur. Bu yasağın sebebi

⁴⁴⁰ Cürçânî, *Kitâbü't-Ta'rîfât*, 13; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 237.

⁴⁴¹ Askalânî, *Bulûğu'l-Merâm*, 328.

⁴⁴² San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/43; Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/55.

⁴⁴³ Zebidî, *İmam-i Âzam'ın Rivayet Ettiği Ahkâm Hadisleri*, 2/65.

⁴⁴⁴ San'ânî, *Sübülü's-selâm fî şerhi Bulûğu'l-merâm*, "Büyü" 27.

⁴⁴⁵ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 6/91.

⁴⁴⁶ Bkz. Buhârî, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, 1992.

telakki ancak beldenin dışında gerçekleşiyor yoksa beldeye girdikten sonra pazara henüz girmeden önce satın alma telakki'r-rukbân kapsamına girmez. Sadece şehir sınırlarının dışında gerçekleşir. Buradaki yasaklama malı getiren adamların aldatılmasıdır. Beldeye geldiğinde gerçek fiyatı öğrenebilir. Kendisi için de kâr payı talep edebilir. Eğer bunu yapmazsa o kendi kusurundandır. Şehre girmesine rağmen rayıç fiyatını sormamışsa o kendi kusurundandır. Bir başkası gelip rayıç bedelinden düşük alırsa satıcının kendi kusurundandır.⁴⁴⁷

Şâfiîlere ve Hanbelîlere göre ücretli veya ücretsiz olarak dışardan gelenlere şehirli birinin simsarlık yapması harâmdır.⁴⁴⁸

Mâlikîler, hadisin zahiriyle amel etmek için mutlak manada pazarı itibara almışlardır. Onlara göre buradaki nehiy harâmlık konusunda zahirdir. Yani yasak olduğunu bildiği halde bizzat henüz satıcılar şehre girmeden önce onları karşılama maksadıyla şehir sınırına gitme söz konusudur. Burada yasaklanan budur. Yoksa şehre girdikten sonra henüz pazara girmeden önce onlarda satın alabilir ve bu telakki'r-rukbân yasağının kapsamına girmez.⁴⁴⁹

Ebu Hanife'den rivayet edildiğine göre telakki insanlara zarar vermezse caizdir. Mal piyasadaki rayış bedeli üzerinden satın alınıyor ve bu da insanlara zarar vermiyorsa yasak değildir. Eğer zarar verirse mekruhtur. Mal rayıç değeri üzerinden alınırsa böyle bir harâmlık söz konusu olmaz.⁴⁵⁰

Şâfiî'ye göre eğer onu karşılayıp satın alırsa böyle bir alışveriş sahihtir. Ancak böyle bir durumda malın sahibi muhayyerdir. Pazara geldiğinde isterse alışverişini iptal edebilir. Bu konuda muhayyerdir.⁴⁵¹

" قَالَ الْبُخَارِيُّ: بَابُ لَا يَشْتَرِي حَاضِرٌ لِإِبَادٍ بِالسَّمْسَرَةِ "

Buhârî, şehirli bedevi için simsarlık yoluyla satın alması. Bu konuda bab başlığı açmıştır.⁴⁵²

⁴⁴⁷ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/43.

⁴⁴⁸ Askalânî, *Bulûğu'l-Merâm*, 321.

⁴⁴⁹ San'ânî, *Sübü'lü's-selâm fî şerhi Bulûgi'l-merâm*, "Büyü'" 27.

⁴⁵⁰ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/41; Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/56.

⁴⁵¹ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 6/792.

⁴⁵² San'ânî, *Sübü'lü's-selâm fî şerhi Bulûgi'l-merâm*, "Büyü'" 28.

" عَنْ ابْنِ سِيرِينَ قَالَ: لَقِيتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ فَقُلْتُ لَا بَيْعَ حَاضِرٍ لِبَادٍ أَمَّا نُهَيْتُمْ أَنْ تَبِيعُوا أَوْ تَبْتَاعُوا لَهُمْ قَالَ: نَعَمْ لَا بَيْعَ حَاضِرٍ لِبَادٍ "

İbn Sîrîn dedi ki: Enes b. Mâlik ile karşılaştı. Onlara satmayı ve onlardan satın almayı siz yasaklamadınız mı? Evet dedi. Hiçbir hazır badiye bir şey satmasın.⁴⁵³

Telakki'r-rukban yasaklanmasının sebebi köylünün aldanmasının önüne geçmektir. Yasağın illeti budur. Şehirlinin köylü adına satmasının yasaklanmasında ise bu yasağın sebebi orada belde halkına şefkat, merhamet gösterme vardır. Şâri‘ insanların maslahatını mülâhaza ediyor. Bir cemaatin maslahatını ferdin maslahatına önceliyor. Bireyin menfaatini toplumun menfaatine öncelemez. Köylü kendisi satarsa bütün pazar halkı ondan faydalanır ve ucuza satın alırlar. Şâri‘ burada belde halkının menfaatini dikkate alıp şehirlinin menfaatine tercih etmiştir.⁴⁵⁴

Sonuç olarak yukarıda açıklanan hadislerden anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber (s.a.v.), ticaretle uğraşan kimseleri uygun olmayan davranışlara karşı uyarmıştır. Bununla beraber çoğu zaman çeşitli nedenlerden dolayı üretici ile tüketicinin doğrudan iletişime geçmesi zor olabilir. Bundan dolayı aracılarda günümüzde devreye girmesinde sakınca olmamakla beraber, aracılarda üreticileri ve tüketicilerin çıkarlarını gözeterek hareket ettikleri sürece böyle bir aracılığın helâl kazanç sağlayan bir ticaret Şekli olduğu şüphesizdir. Hz. Peygamber’in (s.a.v.) yasakladığı aracılık üreticiyi ve tüketiciyi zarara sokan nitelikte olanıdır. Özellikle günümüzde araçlar üreticiyi bu konuda zarara uğratmaktadır. Üreticinin bin bir zahmetle elde ettiği ürünü aracı, cüz’i bir fiyata alıp fahiş bir fiyata satıp üreticiden daha fazla kazanç elde etmektedir. Hatta bazı durumlarda üretici elde ettiği ürünü, aracıya, fiyatı aracının takdirine bırakarak göndermektedir. Aracı ürünü sattıktan sonra dilediği fiyattan üreticinin ücretini vermektedir. Bu durumun kişilerin vicdanına bırakılmadan belli kurallara bağlanması gerekmektedir. Çünkü aracı piyasayı eline geçirip tekelleşmesine sebep olmaktadır. Bu durum hem üreticinin hem de tüketicinin zararına olmaktadır. Hatta ekonomik krizlere sebep olup hükümetlerin zor durumda kalmasına sebep olmaktadır. Bireyin menfaati toplumun menfaatinin önüne geçemeyeceğinden bunun kurallara bağlanması

⁴⁵³ San‘ânî, *Sübülü’s-selâm fî şerhi Bulûğı’l-merâm*, “Büyû” 29.

⁴⁵⁴ Nüreddîn İtr, *Bulûğı’l-Merâm Şerhi*, 3/56.

gerekir. İnsanların iyilik ve takvada yardımlaşmaları Yüce Rabbimizin emridir.⁴⁵⁵ Bu emir alıcı, satıcı, aracı kısacası bütün iman sahiplerine hitap etmektedir.

2.2.17. Akitlerde Zarar Verme

Hız. Peygamber (s.a.v.), taraflar bir fiyat üzerinde anlaşmak üzereyken üçüncü bir kişinin aynı mala talip olmasını veya satıcının daha yüksek fiyat veren bir müşterinin çıkması üzerine aynı malı farklı kişiye satmasını veya kişinin alıcı olmadığı halde kendisini alıcı gibi göstererek, satıcı ile alıcı arasına girerek müşteriye kandırmaya yönelik yapılan fiyat yükseltme işini kesin bir şekilde yasaklamıştır.

" عَنْ أَبِي حُرَيْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " لَا يَتَلَقَّى الرُّكْبَانُ لِبَيْعٍ، وَلَا يَبْعُ بَعْضُكُمْ عَلَى بَيْعِ بَعْضٍ، وَلَا تَتَاَجَّشُوا، وَلَا يَبْعُ حَاضِرٌ لِبَادٍ. "

Ebû Hüreyre'den rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.): “Şehirlinin köylü adına satmasını, neceşi, kişinin kardeşinin alışverişi üzerine alışveriş yapmasını, kardeşinin evlilik teklifi dururken onun üzerine evlilik teklifi yapmayı yasakladı.”⁴⁵⁶

Bunların ortak noktası zarara zararlar karşılık vermek yoktur. Simsarlık ve neceş konuları ayrı bir başlık altında işlendiği için burada geriye kalan konuların açıklaması yapılacaktır.

Satım üzerine satım müşterinin satıcıya yaptığı satımı bozup kendisine daha yüksek bir fiyatla satmasını istemesidir.⁴⁵⁷ Müşterinin ve satıcının aldanmasından dolayı harâmıdır.⁴⁵⁸ Hadis buna delalet etmektedir. “Pazarlık üzerine pazarlık” tan kastedilen alıcı ve satıcı ücret üzerinde anlaştıktan sonra akdin bitmeden, başkasının gelip daha yüksek bir fiyat teklifinde bulunmasıdır.⁴⁵⁹ Bu durumda satış üzerine satış veya alım üzerine alım caiz olmaz.⁴⁶⁰ Fakat ikisinin anlaşmasından önce üçüncü bir kişinin fazla fiyat vererek malı satın alması sahihtir. Çünkü insanlar arasında alışılmış olan bir haldir.⁴⁶¹ Müzayede yoluyla yapılan satışlar bu hadisin kapsamına girmeyip yasaklanmamıştır.⁴⁶² Açık artırma veya kapalı zarf yöntemiyle daha fazla fiyat verene

⁴⁵⁵ Bkz. Karaman vd., *Kur'an Yolu*, Mâide, 5/2.

⁴⁵⁶ Müslim, *el-Câmi'u's-şâhih*, “Büyû” 11.

⁴⁵⁷ İbn Dakîkûl'id, *İhkâmü'l-Ahkâm Şerhu 'Umdeti'l-Ahkâm*, 691.

⁴⁵⁸ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 6/7196.

⁴⁵⁹ Zebidî, *İmam-i Âzam'ın Rivayet Ettiği Ahkâm Hadisleri*, 2/64.

⁴⁶⁰ Askalânî, *Bulûğu'l-Merâm*, 329.

⁴⁶¹ Mavsilî, *el-İhtiyâr li-ta'lîl'l-Muhtâr*, 2/407.

⁴⁶² Bkz. Buhârî, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, 1975.

malın satılmasına müzayede denilir.⁴⁶³ Caizdir. Çünkü bunda fiyatı artıran, mala sahip olmaktadır.⁴⁶⁴

Yabancı bir kadın bir adamdan onda olan imkânları elde etmek için hanımını boşamasını ve kendisini nikâhlamasını istemesin. Böyle bir şeyi talep etmesin. Yani bir kadın başka bir kadının dengi olmak için(onun yerine geçmek için) onu boşamaya zorlamasın.⁴⁶⁵ Hiçbir kadın başka bir kadının yuvasını yıkarak onun yerini almasın. İflah olmaz. Mutlu olmaz.

Bir bayana evlilik teklifi yapıldığında o bayan eğer olumlu veya olumsuz bir şey dememişse ikinci bir kişinin aynı şekilde teklifte bulunma hakkı vardır. Ama o bayan olumlu bir cevap vermişse bunun üzerine teklif götürmek ilk teklifte bulunan kişiye zarar vereceğinden dolayı yasaklanmıştır. Hiçbir kadın kendi kız kardeşinin ya da mümin bir kadının yerini almak için boşanmasına sebep olmasın. Hz. Peygamber (s.a.v.) bu tür hususları yasaklamıştır.⁴⁶⁶ Burada mutluluğuna veya huzuruna göz dikilen kadının Müslüman veya gayrimüslim olması arasında hiçbir ayırım bulunmamaktadır. İkisi de aynı hükme tabidir.⁴⁶⁷

Âlimler bu hadiste bahse konu olanların tamamının harâm olduğunu ve bunları yapanların ise günahkâr olduklarını ifade etmişlerdir.⁴⁶⁸

Ayrıca özellikle günümüzde bu tür davranışlar artarak devam etmektedir. Kadın veya erkeğin başkalarının sahip olduğu maddi durumları, kendisi elde etmek istemesi. Bunun için de her türlü yola başvurulmaktadır. Hatta meşrû olmayan yollara başvurulmaktadır. Yerine geçilmek istenen kişiye iftira dahi atılmaktadır. Bunu sonucunda ailelerin dağılır, ahlaki olarak bozulmalar meydana gelir. Kardeşlik ve sevgi bağlarının yerini kin ve nefret alır. Toplumda huzur kalmaz. Onun için Müslümanların dikkatli olmaları gerekir. Bireylerin ve toplumun kardeşliğini ve huzurunu bozan davranışlardan uzak durması gerekir. Bu kapsama giren tüm alışverişler yasak kapsamına girmektedir.

⁴⁶³ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 441.

⁴⁶⁴ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/46; Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/57.

⁴⁶⁵ Bkz. Buhârî, *Sahih-i Buhârî ve Tercemesi*, 1974.

⁴⁶⁶ Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/58.

⁴⁶⁷ İbn Abdülhâdî, *el-Muharrer fi'l-Hadîs*, 1/571.

⁴⁶⁸ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/48.

Sonuç olarak biz bu hadiste dini bir tasarrufun dini, ahlaki ve hukuki kayıtlarla sınırlandırıldığını görüyoruz. Buradaki yasak bu muamelelerin özünden kaynaklanmamaktadır. Burada yasaklanan alışverişin kendisi, pazarlığın kendisi, teklif götürmenin kendisi veya bir bayanın başkasıyla evlenmesinin kendisi değildir. Buradaki yasağın sebebi bu muameleye eşlik eden ve ondan ayrılması mümkün olmayan harici bir sebeptir. Dolayısıyla bunların çoğu fâsid hükmündedir. Yasaklanmıştır. Bunları bu çerçevede değerlendirmemiz gerekiyor.

2.2.18. Alışverişte Kötü Niyet

" عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ بُرَيْدَةَ عَنْ أَبِيهِ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ حَبَسَ الْعَنْبَ أَيَّامَ الْقِطَافِ الْأَيَّامُ الَّتِي يُقْطَفُ فِيهَا حَتَّى يَبِيعَهُ مِمَّنْ يَتَّخِذُهُ حَمْرًا فَقَدْ تَقَحَّمَ النَّارَ عَلَى بَصِيرَةٍ. "

Abdullah b. Büreyde o da babasından rivayet ettiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Kim üzümü hasat günü stoklarsa (hapsederse) onu içkiye dönüştürecek kişiye satarsa kendisini bile bile ateşe atmış olur."*⁴⁶⁹

Bu hadis içki yapacak kişiye üzüm satmanın harâm olduğuna delildir. Harâm olduğunu nereden biliyoruz. Bunun harâmlığını satıcının ateş ile tehdit edilmesinden biliyoruz. Çünkü ateş ile tehdit edilmek ancak harâm işler için söz konusudur. Yani kasti olarak biliniyorsa ki satılacak üzüm içki imalatında kullanılmaktır, bu durumda üzümü satmak harâm olur.⁴⁷⁰ Ancak kasıt yoksa yani birileri gelip üzüm satın almak istiyor, ne yapacağını bilmiyorsun böyle bir durumda alışveriş mekruh olmakla birlikte caizdir. Bilse ki alıcı onu içki imalatında kullanacak böyle bir satış harâmdır. Bu bir asıldır. Burada Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hadisi asıldır. Asıl şarap imalatçısına üzüm satmaktır. Hükmü harâmdır. Harâmlığın illeti: tarafların kötülük ve günah konusunda yardımlaşmalarıdır. Bu illetin bulunduğu her yerde aynı harâmlık hükmü geçerlidir. Günah ve isyan konusunda bütün yardımlaşmalar hadisteki bu duruma kıyas edilir. Böyle bir şeyin satılması, alınması icmayla da caiz değildir.⁴⁷¹

Ebû Hanîfe'ye göre üzüm şirasının içki üretimi yapan kişiye satılması caizdir. Çünkü üzümün kendisi helâl, harâm olan ise üzümün şirasından içki elde edilmesidir. Harâm olan budur. Ona göre Allah (c.c) amacından dolayı insanı sorumlu tutar.⁴⁷²

⁴⁶⁹ Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* (İstanbul: Mutlu Yayınları, 2003), 448.

⁴⁷⁰ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 6/7/100.

⁴⁷¹ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/55; Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/70.

⁴⁷² Zühaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, 5/327.

Hanefîlere göre bir işletme harâm bir faaliyette bulunuyorsa bunlara ürün satmak her ne kadar caiz olsa da “...İyilik ve takvâda yardımlaşın, günah ve haksızlık yolunda yardımlaşmayın. Allah’tan korkun, çünkü Allah’ın cezası çetindir.”⁴⁷³ âyeti esas alınarak herhangi bir fitne, tehlike veya savaş esnasında Müslümanlara zarar veren kişilere silah satılmasının mekruh olduğu sonucu çıkarılabilir.⁴⁷⁴

Hanbelî ve Mâlikîlere göre şarap üreticisine üzüm şırası satmak bâtıldır. Bu kapsamda yol kesene, fitne zamanında ve savaş esnasında düşmana silah satmak sedd-i zerâi ilkesine göre bâtıldır.⁴⁷⁵

Sedd-i Zerâi: Harâm veya mekruh kapsamına giren, şer’i olarak yasaklanmış olan fiillere götüren araçların yasaklanmasıdır.⁴⁷⁶

Sonuç olarak yukarıda açıklanan hadis ister Müslüman isterse de gayrimüslim olsun şarap imalatçısına bunu bildiği halde bilerek üzüm satmanın harâm olduğunu açıklamaktadır. Bu hadis ayrıca günümüzde Müslümanlara zarar verecek kişilere silah satılmasını, yiyecek maddesinin satılmasını, onların ürünlerini satın alarak kazanç elde etmelerine yardımcı olacak her türlü alışverişin caiz olmadığına delildir. Müslümanların zararına olacak her türlü alışverişten kaçınılması gerektiğini açıkça ifade etmektedir. Ayrıca alışveriş esnasında alım ve satımda niyete dikkat edilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Yine bir ürün, harâmdan başka bir yerde kullanılamıyorsa onun üretilmesinin ve satışa konu edilmesinin caiz olmadığı açıkça anlaşılmaktadır.

2.2.19. Haracın Daman Karşılığı Olması

Bir adam Efendimizin zamanında bir köle satın aldı. Bir süre köle onun yanında kaldıktan sonra bir ayıp sebebiyle efendisine geri verdi. Hz. Peygamber (s.a.v.) de ayıp sebebiyle onu sahibine verilmesine hükmetti. Aleyhine hüküm verilen kimse dedi ki: “ Ya Resûlullah bunu belli bir süre çalıştırmış şimdi nasıl geri verilmesine hükmedersiniz?” Resûlullah dedi ki:“Sorumluluk aldığınız riske göredir” buyurdu.⁴⁷⁷

⁴⁷³ Karaman vd., *Kur’an Yolu*, Mâide, 5/2.

⁴⁷⁴ Cemil Liv, “Maksadın Akde Tesiri Bağlamında Outsourcing (Dış Kaynak Temini) Uygulamalarının Fıkıhî Açidan Değerlendirilmesi”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 19/1 (30 Haziran 2019), 141-158.

⁴⁷⁵ Zühaylî, *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, 5/328.

⁴⁷⁶ Şa’ban, *Usulü’l Fıkh*, 202.

⁴⁷⁷ San’ânî, *Selâmet Yolları*, 3/57; Nüreddîn İtr, *Bulûğu’l-Merâm Şerhi*, 3/71.

" عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى أَنَّ الْخَرَاجَ بِالضَّمَانِ "

Hız. Âişe'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.v.) dedi ki:
"Sorumluluk aldığınız riske göredir."⁴⁷⁸

Bu hadis aynı şekilde Ahmed b. Hanbel'de ve Ebû Dâvûd'da geçmektedir.⁴⁷⁹

*Daman: "Kefâlet, tazminat, garanti ve mesuliyet anlamına gelir."*⁴⁸⁰ "Başkası üzerindeki vacip hakkı üstlenmek, bir şeyin misliyyattan ise mislini, kıyemiyattan ise kıymetini vermektir. Zarar ve ziyana karşı kefâlet, garanti anlamına da gelir."⁴⁸¹

Haraç: Elde edilen kira geliri ve ondan ve ondan elde edilen ürün demektir.⁴⁸²
Satın alınan malın bir getirisi varsa onun sahibi riskine katlandığından onun getirisine sahip olur. Satın alınan mal müşterinin elinde olduğu sürece onun sorumluluğundadır. Örneğin bir kimse bir toprak satın alır, onu kullanırsa veya bir koyun satın alır oda bir yavru verirse veya bir binek aldı ona bindikten sonra bunlarda bir ayıp, kusur bulunursa o malı kendisine iade eder. Yararlanma karşılığında bir şey ödemez. Eğer telef olsaydı müşterinin elinden gidecekti. Dolayısıyla onun geliri karşılıksız ona sahip olması vacip olur. Menfaat damana göredir. Yani bir kişi bir hayvan satın alıp kullanarak gelir elde ederse sonrasında onun elindeyken satıcıdan kaynaklanan ve kendisine bildirilmeyen bir kusurunun olduğunu görürse iade edip parasını geri alır. Satın aldığı hayvan elinde olduğu müddetçe elde ettiği gelir de kendisine ait olur.⁴⁸³

Hanefîlere göre sadece kullanma ücrete tabi değildir. Ama eğer bir hayvan almışsa, hayvan doğurmuşsa yavrusuyla birlikte iade eder. Yavru telef olmuşsa bedelini vermek zorunluluğu doğar.⁴⁸⁴

Şâfiîlere göre ise sadece hayvanı iade eder. Yavrusu kendisine aittir. Sadece aslını iade eder. Hanbelîler de bu görüştedir. Eğer telef olmuşsa geri vermek zaten imkânsızlaşır. Tazminat vermek gerekir. İmam Mâlik'e göre yün ve kıl yani asli ve fer'i faydalar arasında ayrıma gidiyor. Diyelim ki koyun aldı kırptı. Onların yünü

⁴⁷⁸ Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, "Büyü" 12.

⁴⁷⁹ Bkz. Mervezî, *el-Müsned*, 2811; Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, 1567.

⁴⁸⁰ Askalânî, *Bulûğu'l-Merâm*, 333.

⁴⁸¹ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 89.

⁴⁸² San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/57; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 179.

⁴⁸³ İbn Abdülhâdî, *el-Muharrer fi'l-Hadis*, 1/575.

⁴⁸⁴ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/58.

kendisine aittir. Yavru annesiyle beraber geri verilir. Eğer bitişik ise onu geri vermek icmayla vacip olur.⁴⁸⁵

İcmâ: Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ümmetinden olan âlimlerin, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) vefatından sonra herhangi bir zamanda, şer'i bir mesele hakkında fikir birliği etmeleridir.⁴⁸⁶

Sonuç olarak yukarıda yapılan açıklamalardan da anlaşılacağı üzere getirilen bir mal satılırsa alıcı getirisine sahip olur. Çünkü zararına katlanacak olan getirisini de elde edecek olan kişidir. Özellikle günümüzde araç ve ev satışında kişi bunlardan birini satın almışsa, müşteri satıcının elindeyken meydana gelen bir kusurunun farkına varırsa, yukarıda açıklaması yapılan hadise göre müşterinin malı sahibine iade etme hakkının olması gerekir. Ayrıca bu sure zarfında kiraya verilmesinden dolayı elde ettiği ücret varsa da bunu iade etmemesi gerekir.

Ayrıca katılım bankaları vasıtasıyla ev veya araba alan bir kişi sonrasında bir kusurun olduğunun farkına varırsa, hadise göre bankanın da sorumluluğuna göre kusuru üstlenmesi gerekir. Her ne kadar banka vekil olarak bu işlemi yapmış olsa da müşteri borcunu ödeyinceye kadar mal bankanın sayılmaktadır. Müşteri borcunu ödeyemeyince mala el konuluyorsa bu durumda mal tamamen müşterinin olamayacağına göre sorumluluğun paylaşılması gerekir. Çünkü alışveriş sonucunda kişinin kârı hak edebilmesi için, alışverişe konu olan malın risklerine katlanması gerekir. Alışverişi faizden ayıran en büyük farklardan biri de budur.

2. 2.20. Fuzulinin Alışverişi

Hz. Peygamber (s.a.v.) İslam'dan önce ticaretle meşgul olmuştu. Hatta ticaretteki başarısı ve güvenilir olması, Müminlerin annesi olan Hz. Hatice'nin (r.a.) onunla evlenmesinin sebeplerinden birisidir.⁴⁸⁷ Hz. Peygamber (s.a.v.) ticareti çok iyi biliyordu ve Müslümanları da ticarete teşvik ediyordu.⁴⁸⁸

Fuzuli: Herhangi bir izne dayanmaksızın, vekil olmaksızın, yetkisi olmadığı halde diğer bir kimse hakkında tasarrufta bulunan kimsedir.⁴⁸⁹

⁴⁸⁵ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/58; Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/71.

⁴⁸⁶ Şa'ban, *Usulü'l Fıkh*, 105.

⁴⁸⁷ Muhammed Saîd Ramazân el-Bûtî, *Fıkhü's-Siyre*, çev. Aydın Atik (İstanbul: Dönem Yayıncılık, 2016), 48.

⁴⁸⁸ Özafşar, *Hadislerle İslâm*, 71.

⁴⁸⁹ Cürçânî, *Kitâbü't-Ta'rîfât*, 172; Erdoğan, *Fıkh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 149.

" عَنْ عُرْوَةَ الْبَارِقِيِّ قَالَ: " دَفَعَ إِلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دِينَارًا اسْتَرَيْ لَهُ شَاةً, فَاسْتَرْضَيْتُ لَهُ شَاتَيْنِ, فَبِعتُ إِحْدَاهُمَا بِدِينَارٍ, وَجَدْتُ بِالشَّاةِ وَالْدِّينَارِ إِلَيَّ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَذَكَرَ لَهُ مَا كَانَ مِنْ أَمْرِهِ فَقَالَ لَهُ: " بَارَكَ اللَّهُ لَكَ فِي صَفَقَةٍ بِمِثْلِكَ. فَكَانَ يَخْرُجُ بَعْدَ ذَلِكَ إِلَيَّ كُنَاسَةَ الْكُوفَةِ فَيَرْبِحُ الرَّبِّحُ الْعَظِيمَا "

Urve b. Bârikî 'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) bir kurbanlık satın alsın diye kendisine bir dinar verdi. O da bir dinarla iki tane koyun satın aldı. İkisinden birini bir dinara sattı. Hz. Peygamber'e (s.a.v.) bir dinar ve bir koyunla geri döndü. Hz. Peygamber (s.a.v.) buna sevindi. Alışverişinde bereket için ona dua etti. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bu duasından sonra Urve, toprak bile satın alsa ondan da kâr elde etti.⁴⁹⁰

Bu hadiste alışverişi vekâlet yoluyla yapmanın caiz olduğunu görüyoruz. Bu vekâlet sözlü olduğu gibi günümüzde noter yoluyla yazılı olması da şart koşulabilir. Ayrıca fuzuli veya vekilin vekâlet sınırları dışında başkasının malı üzerinde yapmış olduğu tasarrufun mal sahibinin iznine bağlı olduğunu ifade etmektedir. O izin ve onay verirse geçerlidir, vermezse geçersizdir.⁴⁹¹

Hadiste geçen fakihlerin mevkuf diye isimlendirdikleri bir akittir. Onay ve icazet vermekle beraber geçerlilikte kazanır. Burada da bu gerçekleşmiştir. Âlimlerin bu konuda beş tane görüşü vardır.⁴⁹²

1. Mevkuf olan bu akit sahihtir. Geçerli olması izne bağlıdır.⁴⁹³

2. İmam Şâfiî'nin görüşüdür. Fuzulinin satışı aslı itibarıyla bâtıldır, geçersizdir.⁴⁹⁴ İmam Şâfiî'ye göre mevkuf akitler geçersizdir. Çünkü yetkisiz bir işlemdir. İcazet vermek sonradan onu sahih hale getirmez. Şu hadisi buna delil olarak gösteriyor: "Yanında olmayan(sahip olmadığın) bir şeyi satma".⁴⁹⁵

3. İmam Ebu Hanife bu konuda ayrıntıya gitmektedir. Ona göre satmak caizdir ama satın almak caiz değildir.⁴⁹⁶

⁴⁹⁰ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, "Büyû" 27; Kazvîni, *Sünen-i İbn Mâce*, "Sadakat" 7; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, "Büyû" 34.

⁴⁹¹ Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/73.

⁴⁹² San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/59.

⁴⁹³ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/59; Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/73.

⁴⁹⁴ Zühaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, 5/247.

⁴⁹⁵ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 6/7/556.

⁴⁹⁶ Bkz. İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, 599.

4. İmam Mâlik'in görüşüdür. Ona göre satın alması caiz, satması ise caiz değildir.⁴⁹⁷

5. Cessâs Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî'ye (ö. 370/981) göre bir şeyi satın almak için vekâleti olup da bir bölümünü alana mevkuf akit sahihtir.⁴⁹⁸

Fuzulinin yaptığı tasarrufların geçerli olabilmesi için:⁴⁹⁹

1. Akdi bizzat yapabilecek birinin akit esnasında hazır olması gerekir.
2. Tasarrufun, mebiin, satıcının, müşterinin ve malın sahibinin var olması.
3. İlgili kimse akdi kabul etmezse akit fuzuli için geçerli olma özelliğini kaybeder.
4. Alıcı ve satıcı adına akit yapacak kişi, tek bir fuzuli olamaz.

Bir kişi murisinin yaşadığını zannederek onunla alakalı bir tasarrufta bulunursa İmam Şâfiî'ye göre akit geçerli olur. Çünkü kişinin bu konuda yetkisinin olduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir görüşe göre geçersizdir. Çünkü kişi burada yetkisi olmadan işlem yapmıştır.⁵⁰⁰

Burada kurbanlık bir hayvanı mislini satın almak için satmaya delil vardır. Böyle bir durumda fazla para kendisine helâl olmaz. Bu nedenle Hz. Peygamber (s.a.v.) o dinarı sadaka olarak vermiştir.⁵⁰¹

Sonuç olarak hadis fuzulinin alışverişinin sahih olduğunu delalet etmektedir. Bu hadisten yine alışverişi vekâlet yoluyla yapmanın caiz olduğunu görüyoruz. Bu vekâlet, sözlü olduğu gibi günümüzde noter yoluyla yazılı olması da şart koşulabilir. Birde fuzulinin veya vekilin vekâlet sınırları dışında başkasının malı üzerinde yapmış olduğu tasarrufun mal sahibinin iznine bağlı olduğunu ifade etmektedir. İzin verirse geçerlidir, vermezse geçersizdir.

⁴⁹⁷ Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/73.

⁴⁹⁸ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/60.

⁴⁹⁹ Zühaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, 5/248.

⁵⁰⁰ Şirbinî, *Muğni'l-Muhtâc*, 6/559.

⁵⁰¹ Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/73.

2.2.21. Cahiliye Dönemindeki Satışlar

İnsanlar Cahiliye döneminde deveyi, dişi doğacak yavrusunun doğmasına bağlı olarak satıyorlardı.⁵⁰² Bu tür alışverişler cahiliye insanının çok kâr elde etmek amacıyla insanları kandırıp onları oyuna getirerek mallarını ellerinden almaları için her türlü yollara başvurduğunu göstermektedir. Bu tür alışverişler aldanma içerdiğinden dolayı taraflar arasında anlaşmazlığa ve düşmanlığa sebep olabilmekteydi.

" عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ شِرَاءِ مَا فِي بُطُونِ الْأَنْعَامِ حَتَّى تَضَعَ, وَ عَمَّا فِي ضُرُوعِهَا, إِلَّا بِكَيْلٍ, وَ عَنْ شِرَاءِ الْعَبْدِ وَهُوَ أَبْقَى, وَ عَنْ شِرَاءِ الْمَغَانِمِ حَتَّى تُقَسَمَ, وَ عَنْ شِرَاءِ السَّدَقَاتِ حَتَّى يُقْبَضَ, وَ عَنْ ضَرْبَةِ لَعَائِصٍ. "

Ebû Saîd el-Hudrî 'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.): *"Hayvanların karnında olan yavruların doğuncaya kadar satılmasını yasakladı. Memelerindeki sütü sağmadan satılmasını da yasakladı. Taksim edilmeden önce ganimetlerin satılmasını da yasakladı. Hayvanları döllendirme karşılığında ücret almayı yasakladı."*⁵⁰³

" عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا تَشْتَرُوا السَّمَكَ فِي الْمَاءِ, فَإِنَّهُ غَرَرٌ. "

İbn Mes'ûd'dan (r.a.) rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.): *"Sudaki balığı satmayın. Bu ğarardır."*⁵⁰⁴

" عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ تُبَاعَ ثَمَرَةٌ حَتَّى تُطْعَمَ, وَلَا يُبَاعَ صَوْفٌ عَلَى ظَهْرٍ, وَلَا لَبَنٌ فِي ضَرْعٍ. "

İbn Abbâs'dan (r.a.) rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.): *"Bir meyvenin yenilebilir hale gelinceye kadar (olgunlaşınca kadar) satılmasını, hayvanın sırtındaki yünü kırpıncaya kadar satılmasını ve devedeki sütün sağılınca kadar satılmasını yasakladı."*⁵⁰⁵

⁵⁰² Özafşar, *Hadislerle İslâm*, 74.

⁵⁰³ Kazvîni, *Sünen-i İbn Mâce*, "Ticârât" 34.

⁵⁰⁴ San'ânî, *Sübülü's-selâm fî şerhi Bulûği'l-merâm*, "Büyû" 774.

⁵⁰⁵ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, ed. Ebû'l-Hasan el-Emruhi (Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2010), 5/340.

" عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ بَيْعِ الْمَضَامِينِ وَالْمَلَأَقِيحِ. "

Ebû Hüreyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.):
"Medâmîn ve melâkîhin satılmasını yasakladı."⁵⁰⁶

Medâmîn: Dişi devenin karnında bulunan cenindir.⁵⁰⁷ Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından satılması yasaklanan damızlık erkek hayvanların sırtında olup da dişi deveyle birleşmesi sonucu yavru haline gelecek olan döl suyudur.⁵⁰⁸

Melâkîh: Erkek devenin belindeki döl suyudur. Ana rahminde olan daha doğmamış olan yavrudur.⁵⁰⁹

Bu tür hadisler ğarar içerdüğinden taraflar arasında düşmanlığa ve anlaşmazlığa sebep olacağından ötürü cahiliye dönemi alışverişlerinin harâm kılındığına delalet etmektedir. Bu hadislerde geçen alışveriş türlerini yapmak harâm olduğundan dolayı yapanlar bu sebepten dolayı günahkâr olmaktadır. Ayrıca bu tür akitler fâsittir. Bu alışveriş türlerini kısaca açıklayalım.

1. Aldanmadan ve satanın malı teslim edememesinden dolayı hayvanın karnındaki yavruyu satın almak harâmdır. Yapılan alışveriş ise bâtıldır, geçersizdir. Daha önceki konularda bu konu detaylıca açıklanmıştı.

2. Musarrât: Bir hayvanın satışında ona rağbetin artırılması amacıyla memesindeki sütün sağılmayıp sütünün çok gösterilmesidir.⁵¹⁰ Sütün miktarı bilinmediğinden dolayı sağım yapılmadan sütü memede satmak caiz değildir.⁵¹¹ Süt memede bir defada değil de yavaş yavaş biriktiği için ayırt edilmesinde ve tesliminde güçlük vardır.⁵¹² Bunun caiz olabilmesi için şu hayvanın sütünden, litresi şu kadara beş litre vereyim gibi miktarın belirtilmesi gerekir. Aksi halde caiz olmaz.⁵¹³ Bütün bunlara rağmen böyle bir satış yapılırsa, müşteri bunu bilmeden satın aldıktan sonra durumdan haberdar olursa Cumhura göre müşterinin muhayyerlik hakkıyla beraber akit geçerli olur. Aldığı hayvanı bir ölçek hurma ile beraber iade eder.⁵¹⁴ Ebû

⁵⁰⁶ Nüreddin el-Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid* (Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2009), 4/104.

⁵⁰⁷ Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/76.

⁵⁰⁸ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 351.

⁵⁰⁹ Cezîrî, *Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı*, 2773.

⁵¹⁰ Bkz. Buhârî, *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*, 1981.

⁵¹¹ Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 6/240.

⁵¹² Zühaylî, *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, 5/291.

⁵¹³ Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/76.

⁵¹⁴ Şîrbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 6/242.

Hanîfe'ye göre kusurundan dolayı hayvan iade edilemez. Satıcı erş ödemekle yükümlü olur.⁵¹⁵ Bir malın kusurundan dolayı ondan kesilen ücrette erş denilir.⁵¹⁶ Koyunun sırtındaki yün miktarı bilinemediği için ve kırıldıktan sonra kalacak miktarın uzunluğundan dolayı satımı caiz değildir.⁵¹⁷

3. Teslimi mümkün olmadığı için firar eden kölenin satışı caiz değildir.⁵¹⁸ Sudaki balık, havadaki kuş ve firar eden köle gibi teslim edilemeyen şeylerin satışı caiz değildir. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v.) içerisinde ğarar bulunduran satışları yasaklamıştır. Dört mezhebe göre bu tür satışlar bâtıldır.⁵¹⁹ Fakat âlimlere göre balık miktarı az olan suda bulunursa ve av yoluyla yüzde yüz yakalanabiliyorsa satıştan sonra muhayyerlikle beraber satış caiz olur.⁵²⁰

4. Taksim yapılmadığı ve herkesin hissesi belli olmadığı için yani satıcının mülkünde olmadığı için ganimetin teslim edilmeden satışı caiz değildir.⁵²¹

Sonuç olarak yukarıda açıklanan hadislerden de anlaşılacağı üzere bütün bu alışveriş şekillerinde satılan malın özellikleri açıkça belirtilip ortaya konulmadığından, belirsizlikten dolayı taraflardan birinin zarar görme ihtimalinden dolayı Hz. Peygamber (s.a.v.) cahiliye döneminde yaygın olan bu tür alışverişleri yasaklamıştır. İslam Dini böylece her şeyin kuralını koyarak, müşteriyi yani tüketiciyi aldatılmaktan korumuş ve alıcı satıcı arasındaki adaleti bu şekilde gerçekleştirmiştir.

2. 2.22. İhtikâr (Malı Stoklama)

Hz. Ömer (r.a.) bir gün mescide giderken yol kenarında bol miktarda yayılmış olan yiyecek maddesi gördü. “ Bunlar nedir? ” diye çevresindeki insanlara sorduğunda, satılmak üzere dışardan getirilen mallar olduğunu öğrendikten sonra Hz. Ömer (r.a.), şöyle dua edince “Allah bu yiyeceklere ve bunları getirenlere bereket ihsan etsin.” Oradakiler: “Ey Mü'minlerin emiri, bu malların sahipleri bunları karaborsaya düşürdü” diyerek şikâyet ettikten sonra sahiplerinin kendisinin ve Hz. Osman'ın (r.a.) köleleri olduğunu öğrenince onları hemen yanına çağırdı. Onlara niçin Müslümanların yiyeceklerini stok ettiklerini sordu. Kendi mallarımızı alıp satıyoruz cevabını alınca

⁵¹⁵ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/52; Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/67.

⁵¹⁶ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 125.

⁵¹⁷ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/62; Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/77.

⁵¹⁸ Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/76.

⁵¹⁹ Zühaylî, *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, 5/291.

⁵²⁰ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/61.

⁵²¹ Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/76.

onları, Hz. Peygamber'in (s.a.v.): “Müslümanların yiyeceğini stoklayıp karaborsaya düşürenleri Allah ya iflasla ya da cüzamla cezalandırır.” dediğini işittim. Diyerek yaptıklarının yanlış olduğunu söyleyip onları uyardı.⁵²²

" عَنْ مُعْمَرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: لَا يَحْتَكِرُ إِلَّا خَاطِئٌ. "

Ma'mer b. Abdillâh'dan rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.): “*Mali stoklamayın. Ancak hatalı ve günahkâr kimseler stoklar.*”⁵²³ buyurdu.

İhtikâr: Yiyecek mallarının alınıp piyasadan çekilerek pahalılık oluşmasını sağlayarak değerinden fazlasına satmaktır.⁵²⁴ İstifçilik, karaborsacılık:⁵²⁵ Bir malı değerinden fazla fiyata çıkarmak, vurgunculuk, halkın zaruri ihtiyaçlarını ucuza kapatıp saklayarak o malın yokluğundan yararlanarak pahalıya satmak.

Hadis burada bize mal stoklamanın hata ve yanlış olduğunu ifade etmektedir. İnsanların ihtiyacı olan temel gıda maddelerini veya parayı stoklamak suni fiyat artışına sebep olmaktadır. Yani burada şu ifade edilmektedir. Sizin mülkiyet üzerinizdeki tasarrufunuz başkasının canına, aklına, malına dinine, namusuna zarar vermeme kayıtlarıyla sınırlandırılmıştır. Siz mülkiyet üzerindeki tasarruf hakkınızı toplumun zararına kullanmaya yetkili değilsiniz. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) “*Karaborsacılık yapan kimse günahkâr olur.*” Hadisi gıda maddesini alıp stoklayıp fiyat artışına sebebiyet verenin günahkâr olduğuna delalet eder. . Bunun açık anlamı bu hem gıda malzemesinin hem de gıda malzemesinin dışında kalan diğer ihtiyaç malzemelerinin de stoklanmasının harâm olduğunu ifade ediyor. Çünkü: Hatalı olan kimseden başka hiç kimse stokçuluk yapmaz ifadesi umum ifade eder. Stokçuluğun türünün ifade edilmemesi bunun ayrıntılarının terkedilmesi umum ifade etmek içindir, genelleme içindir. Yani bütün bu malzemelerin stokçuluğunu işin içerisine almak içindir.⁵²⁶ Âlimler ihtikârın insan ve hayvan yiyeceklerinde harâm olduğu görüşünü benimsemelerine rağmen, Ebu Yusuf ise kişinin topluma zarar veren her çeşit malı saklaması, altın ve elbise dâhil ihtikâr olduğunu açıklamıştır.⁵²⁷

⁵²² Özafşar, *Hadislerle İslâm*, 205.

⁵²³ Müslim, *el-Câmi'u's-şâhih*, “Büyû” 130.

⁵²⁴ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 237.

⁵²⁵ Bkz. Buhârî, *Sahih-i Buhârî ve Tercemesi*, 1968.

⁵²⁶ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/51; Nüreddin İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/63.

⁵²⁷ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/51; Nüreddin İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/64.

Medine’de yeni bir medeniyet inşa eden Hz. Peygamber (s.a.v.), karaborsacılığa karşı çok kararlı bir tutum sergileyerek tüccarlara bu konuda uyarılarda bulunmuştur. Bunun için çeşitli önlemler alarak stokçuluğun önüne geçmiştir.

Hz. Peygamber (s.a.v.): “*Kim bir yiyecek maddesini kırk gün saklarsa o kimse Allah Teâla’dan uzaklaştığı gibi, Allah Teâlâ da ondan uzaklaşır. Bir bölgenin insanları, aralarında aç bir kimse varken sabahlarsa Allah Teâlâ’nın himayesi onlardan uzak olur.*”⁵²⁸ Buyurdu.

Günümüzde özellikle gıda, inşaat, ulaşım, sağlık, haberleşme ve enerji alanında karaborsacılığın yapıldığı görülmektedir. Bu durum topluma büyük zararlar vermektedir. Bundan dolayı karaborsacılığı sadece gıda maddeleriyle sınırlandırmayıp toplumun yapısına zarar veren her türlü fırsatçılığı bu kapsamda değerlendirmek gerekmektedir. Bütün uyarılara rağmen karaborsacılık yapmaya devam edenlerin cezalandırılması toplum düzeni için gereklidir. Çünkü herhangi bir yaptırım olmadan gayrimeşru işlerin önüne geçmek mümkün olmamaktadır. İhtikârın uhrevi boyutu kişinin ahirette cezayı hak etmesidir. Dünyevi boyutu ise, önce kişilere nasihat edilir. İyilikle mallarını piyasaya sürmeleri istenir. Bu yapılmazsa bir süre beklendikten sonra, bu fiilini terk edinceye kadar hapsedilir ve uygun bir cezayla cezalandırılır. İmam Yusuf ve Muhammed’e göre yetkili olan kişiler ihtikâr yapan kişinin adına malını satabilir.

İslam hukukunda başta Şâfiî, Hanbelî ve Mâlikîlere göre ihtikâr harâmken, Hanefîlere göre ise belde halkına zarar gelmesi halinde Tahrimen mekruhtur. Fakat Ebû Bekr Şemsü’l-eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed es-Serahsî (ö. 483/1090 [?]) ve Kâsânî gibi Hanefî âlimlerine göre ise harâmdır.⁵²⁹

Sonuç olarak yukarıda açıklanan hadislerden de anlaşılacağı üzere insanların ihtiyaçları olan malları toplayıp pahalı olmasını bekleyerek fiyatının yükselmesine sebep olmak dinin genel ahlaki ilkelerine ters düşen bir davranıştır. Bir malı haksız yollarla yemenin yollarından biri de ihtikârdır. Çünkü bu yolla güçlü, kuvvetli, zengin olan piyasayı ele geçiren bir takım güç sahipleri fakir ve yoksul olan halkı zor durumda bırakmaktadır. Günümüzde uluslararası bir boyut kazandığından dolayı ihtikâr, sadece

⁵²⁸ Özafşar, *Hadislerle İslâm*, 203.

⁵²⁹ Cengiz Kallek, “ihtikâr”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 09 Kasım 2023); Yüksel Çayiroğlu, “İslâm Hukukuna Göre İhtikâr Yasağı”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (2015), 315-370.

halkı değil devletleri de zor durumda bırakıp onları kendi isteklerine göre şekillendirmek istemektedir. Bütün bunlardan dolayı özellikle günümüzde her ne kadar serbest piyasa ekonomisi varsa da kamunun ve halkın çıkarları gözetilerek ihtikâr yapanların şiddetli bir şekilde cezalandırılması ve bu eyleminde ısrar edenlerin mallarına yetkili kişilerce el konulup gerekirse ticari faaliyetlerden el çektilmesi sağlanmalıdır. Ayrıca sermayenin tek elde toplanmaması için yetkililerin buna karşı önlem alıp sermayenin toplumun farklı kesimlerine dağıtılması sağlanmalıdır. Aksi takdirde kartelleşen sermaye sahipleri kendi çıkarları için ülkeleri felakete sürükler. Kısacası ticari ve ahlaki yapının bozulmasına sebep olacak bu davranış, insanların mallarını haksız ve bâtıl yollarla yemelerini yasaklayan Yüce Allah'ın katında kesinlikle makbul değildir.

2. 2.23. İne Satışı

İkinci bölümün başında anlatıldığı gibi Yahudilerin kendilerine harâm kılınmasına rağmen iç yağı eritip satışından kazanç elde edip bu kazancı yediklerinden dolayı lanete uğramaları dinde hilenin âyet ve hadislerle bâtıl olduğu görülmektedir.

" عَنْ إِبْنِ عُمَرَ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: " إِذَا تَبَايَعْتُمْ بِالْعَيْنَةِ، وَأَخَذْتُمْ أَذْنَابَ الْبَقَرِ، وَرَضِيْتُمْ بِالزَّرْعِ، وَتَرَكْتُمُ الْجِهَادَ، سَلَطَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ ذُلًّا لَا يَنْزِعُوهُ حَتَّى تَرْجِعُوا إِلَيَّ دِينَكُمْ. "

İbn Ömer'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Siz ine alışverişi yapar, sığırların kuyruğuna yapışır ziraata razı olup cihadı terk ederseniz, Allah (c.c) başınıza bir zillet musallat eder ki dininize dönmedikçe onu kaldırmaz."⁵³⁰

İne: İhtiyaç sahibi bir kişiye bir malın veresiye satılıp daha düşük bir fiyattan tekrar geri alınmasıdır. Burada kişi gerçekte malını satmadığı halde sözlü veya kâğıt üzerinde satmış görünmekle beraber sonrasında daha ucuza veya daha pahalıya malını geri almaktadır.⁵³¹

⁵³⁰ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, "Büyû" 56.

⁵³¹ Cürçânî, *Kitâbü't-Ta'rîfât*, 158; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 216.

Bey' u'l-İne'nin şekilleri:⁵³²

1. Bir malın veresiye alınıp peşin olarak daha ucuza satılması. 500 TL ye ihtiyacı olan Ali'nin, elinde nakit parası olan Ahmet'ten herhangi bir malı 500 TL ye veresiye satın alıp, ardından hemen aynı malı 300 TL ye peşin geri satmasıdır.

2. Bir malın peşin satılıp veresiye daha pahalıya alınmasıdır. 500 TL'ye ihtiyacı olan Ali'nin her hangi bir eşyasını peşin olarak 500 TL'ye Ahmet'e satıp, 800 TL'ye üç ay sonra ödemek üzere geri satın almasıdır.

3. Üçüncü bir tarafın satışa dâhil olmasıyla gerçekleşir. Ali Ahmet'ten 500 TL borç ister. Ahmet her hangi bir eşyasını Ali'ye 700 TL'ye satıp malı teslim eder. Ali satın aldığı bu malı 500 TL'ye Mehmet'e satar ve parasını alıp malı teslim eder.

İne satışı farklı şekillerde olmakla beraber bu hadis, açıkça bu tür satışın harâm olduğunu ifade eder. Çünkü burada satıcı malını veresiye satıp daha düşük bir ücret karşılığında peşin olarak geri alır. Cumhura göre bu tür satışlar harâmdır.⁵³³ Çünkü bunda faize giden bir yol vardır.⁵³⁴ Hadise göre bu satışların, satış yapanların dünyadaki sonlarının kötü olacağı ahirette ise gazaba uğrayacağı, farz olan cihadın ihmali ve ihlali ile beraber bunun anılması harâmlığa delalet eder.⁵³⁵

Şâfiîlere göre ise İne satışının her türlü caizdir.⁵³⁶

Bey' bi'l-vefâ: Bir malın satış bedeli ödeninceye kadar, geri alınmak üzere geri olarak satılması işlemidir. Bedel geri alınınca mal da geri verilir. Bu satışın sonucunda müşteri, satıcı malın bedelini ödeyinceye kadar ondan yararlanmış olur. Satıcı da ihtiyaç duyduğu parayı faize girmeden faizsiz olarak temin etmiş olur.⁵³⁷ Bunun hükmüyle alakalı farklı görüşler öne sürülmüştür.

⁵³² M Fatih Turan, "Bey' Bi'l-Vefâ ve Bey' u'l-İne İle Mukayeseli Olarak Günümüz Repo İşlemlerinin Fikhî Boyutu", *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/27 (Ocak 2015), 117-146.

⁵³³ Askalânî, *Bulûğu'l-Merâm*, 342.

⁵³⁴ Zühaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, 5/327.

⁵³⁵ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/85; Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/104.

⁵³⁶ Zühaylî, *İslam Fıkhi Ansiklopedisi*, 5/327.

⁵³⁷ Abdülaziz Bayındır, "Bey' Bi'l-Vefâ", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Erişim 09 Kasım 2023); Turan, "Bey' Bi'l-Vefâ ve Bey' u'l-İne İle Mukayeseli Olarak Günümüz Repo İşlemlerinin Fikhî Boyutu".

Bey' bi'l-istiğlâl: Bey' bi'l-vefâ'da müşterinin almış olduğu malı, satıcıya tekrardan kiraya vermesidir. Genel olarak bu satış çeşidi Hanefî ve Şâfiîlere göre sahih, Hanbelî ve Mâlikî lere göre ise sahih değildir.⁵³⁸

Sonuç olarak her ne kadar faizli olarak borç almanın yerine uygulanmak istenen satış işlemi olan îne satışı, günümüzde tefeci olarak adlandırılan insanların bunu farklı yönlerle çekerek çok kullandığı yöntemlerden birisi haline geldiği için hadisteki açık ifadelerle bakılarak Cumhurun görüşü esas alınarak bu tür satımın harâm olduğu görüşü esas alınmalıdır. Çünkü tefeci olarak adlandırılan kişi veya kuruluşlar bu yolla haksız kazanç elde ederek ihtiyacı olan kişilere, topluma zarar vermektedir. Bunun yerine Kârz-ı Hasen uygulamasının yaygınlaştırılması gerekmektedir. Böylece ihtiyacı olan kişilerin faize bulaşmadan ihtiyacını gidermesi sağlanacaktır. Müslüman bir toplumda olması gereken de budur.

2.2.24. Rüşvetin Yasaklanması

Hz. Peygamber (s.a.v.) zekât toplama memurunu zor bir görev olan, zenginlerden fakirin hakkını alıp getirmesi için gönderdi. Zekât memuru zekâtı toplayıp getirip Hz. Peygamber'e (s.a.v.) teslim ettikten sonra bunlar da bana hediye edilenlerdir deyince Hz. Peygamber (s.a.v.) öfkelenerek topluluğa hitap edecek şekilde şöyle buyurdu:

*"Babasının veya anasının evinde otursaydı, bu adama o hediyeler verilir miydi, yoksa verilmez miydi bir baksın! Canımı elinde tutan Allah'a yemin ederim ki herhangi bir kişi, zekât malından haksız bir şey alırsa, kıyamet gününde çaldığı o malı boynunda yüklenerek getirir. Çaldığı bir deveyse inleyip bağırarak, eğer sığırsa böğürerek, koyunsa meleyerek getirilir"*⁵³⁹ dedi.

" عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الرَّاشِيَّ وَالْمُرْتَشِيَّ. "

Abdullah b. Amr'dan (r.a.) rivayet edildiğine göre "Hz. Peygamber (s.a.v.): *"Rüşvet verene ve alana lanet etti."*⁵⁴⁰

⁵³⁸ Turan, "Bey' Bi'l-Vefâ ve Bey'u'l-Îne İle Mukayeseli Olarak Günümüz Repo İşlemlerinin Fıkıhî Boyutu", 10.

⁵³⁹ Özağşar, *Hadislerle İslâm*, 195.

⁵⁴⁰ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, "Akdiyye" 5.

Rüşvet: Bir menfaate veya ustalığa kavuşmak amacıyla herhangi bir işlemde bulunması veya mal verilmesidir.⁵⁴¹ Yani bir amaca ulaşmak için yetkili olanlara veya kurumlarda herhangi bir pozisyonda çalışanlara verilen şeylerdir.

Hediye: Bir kimseye yaklaşmak amacıyla ona karşılıksız verilen, hibe edilen mal demektir.⁵⁴²

Hadise bakıldığında çok açık bir şekilde rüşvet harâm kılınmıştır. Hediye ismiyle alınıp verilen rüşvet yasaklanmıştır. Rüşvet ile hediye karşılaştırıldığında rüşvette karşılıklı bir çıkar ilişkisi olmakla beraber hediye ise böyle bir ilişki olmayıp karşılıksız olarak bir ikramda bulunma söz konusudur. Eğer verilen hediye karşılıklı bir menfaat beklentisi olursa bu durumda o rüşvet olur.⁵⁴³

Hadiste herhangi bir kişi belirtilmeyip lanet edilmesinden böylelerine lanetin caiz olduğu, kişi belirtilerek lanet edilmesinin ise caiz olmadığı anlaşılmaktadır.

Hadiste rüşvet alıp verenler lanetlendiği için denilebilir ki rüşvet, büyük günahlardan sayılır. Buna aracı olan da bu kapsama girmektedir. Rüşvet hakkı bâtil, bâtili hak saymak olduğu için harâmdır. Ayrıca rüşvet gazaba uğramış olan Yahudilerden çıktığı için Müslümanlar bu işe bulaştığında onlar gibi olup lanete uğrarlar.⁵⁴⁴

Ortada bir haksızlık varsa bu haksızlık başka bir şekilde giderilemiyorsa rüşvetten başka bir çare bulunamıyorsa bu durumda bir kişi bir hakkın elde edilmesi amacıyla rüşvet veya hediye verirse böyle bir durum bu yasağın kapsamına girmez. Fakat rüşveti alan kişi daima bu yasakta ifade edilen lanetlenmiş kapsamına girmektedir. Çünkü kişilere verilen görevler kişiye belli bir süreye göre emaneten verilmiş görevlerdir. Bir Müslümanın da emanete hıyanet etmesi söz konusu olamaz. Çünkü emanete hıyanet etmek münafıklık alametlerinden biri olmakla beraber Müslümanla bağdaşmaz.⁵⁴⁵

⁵⁴¹ Askalânî, *Bulûğu'l-Merâm*, 343; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 482.

⁵⁴² Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 190.

⁵⁴³ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/87; Nüreddin Itr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/106.

⁵⁴⁴ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/88; Nüreddin Itr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/107.

⁵⁴⁵ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/89; Nüreddin Itr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/107.

Sonuç olarak hadise bakıldığında herhangi bir kamu veya özel kurumlarda çalışan memur veya çalışanın maddi sıkıntıda olsalar bile görevleri gereği yapması gereken işlerde hediye veya rüşvet almaları yasaklanmış olmakla beraber bu fiili yapanlar ve buna aracı olanlar lanetlenmiştir. Kişi ne kadar maddi sıkıntı içerisinde olursa olsun harâma kaçmadan ek iş yaparak bu sıkıntısını helâl yollardan alın teriyle gidermelidir.

2.2.25. Hayvanın Hayvan Karşılığında Veresiye Satılması

" عَنْ سَمُرَةَ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ بَيْعِ الْحَيَوَاءِ بِأَلِّ حَيَوَانٍ نَسِيئَةً."

Semüre b. Cündeb'den (r.a.) rivayet edildiğine göre "Hz. Peygamber (s.a.v.): Hayvanı hayvan karşılığında veresiye satmayı yasakladı.⁵⁴⁶

Hadis aynı şekilde Ebû Dâvûd'da da geçmektedir.⁵⁴⁷

" عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَهُ أَنْ يَجْهَرَ جَيْشًا، فَتَقَدَّتِ الْإِبِلُ فَأَمَّ أَنْ يَأْخُذَ فِي قِلَاصِ الصَّدَقَةِ، فَكَانَ يَأْخُذُ الْبَعِيرَ بِالْبُعِيرِينَ إِلَى إِبِلِ الصَّدَقَةِ."

Abdullah b. Amr'dan (r.a.) rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (s.a.v.) bir ordu hazırlamamı emretti. Develer bitince zekât develerinden ödemek şartıyla deve satın almamı emretti. Zekât develeri geldiğinde bir deveye karşılık iki deve verilmek üzere alırdım.⁵⁴⁸

Yukarıda geçen birinci hadise göre hayvanın hayvan karşılığında veresiye satılması harâmdır. Veresiye değil de peşin satılırsa bu durumda caiz olur.⁵⁴⁹ Fakat ikinci hadise baktığımızda veresiye satmanın caiz olduğunu görürüz. Çünkü hadise göre zekât develerinden iki genç deve verilmesi karşılığında bir deve alınıyordu. Hadise bakıldığında Hz. Peygamber'in (s.a.v.) fazlalık ve vadeye izin verdiği görülmektedir.⁵⁵⁰

⁵⁴⁶ Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, "Büyû" 1232.

⁵⁴⁷ Bkz. Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, "Büyû" 3356.

⁵⁴⁸ Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, "Büyû" 16.

⁵⁴⁹ Zebidî, *İmam-i Âzam'ın Rivayet Ettiği Ahkâm Hadisleri*, 2/106.

⁵⁵⁰ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/84; Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/103.

Âlimlere göre akit meclisinde kabz tamamlanırsa hayvanın hayvan karşılığında veresiye satılması caiz olur. İki bedelden birinin veresiye olması halinde:⁵⁵¹

Bu durum Hanefilere göre caiz değildir. Birinci hadisi buna delil olarak göstermektedirler. Şâfiîlere, Mâlikîlere ve Hanbelîlere göre ise bu durum caizdir. Onlarda ikinci hadisi buna delil olarak göstermektedirler.⁵⁵²

Sonuç olarak yukarıda açıklaması yapılan birinci hadisi esas alan âlimlere göre hayvanın hayvan karşılığında veresiye satılması harâm, ikinci hadisi esas alan âlimlere göre ise caizdir. Biz Müslümanlara düşen ise bu konuda ihtiyatlı davranmaktır. Özellikle faize giden yolların kapatılması gerekmektedir. Buna göre ihtiyatlı olmakta fayda vardır.

2.2.26. Faiz ve Faizli Alışverişlerin Yasaklanması

Hiz. Peygamber'in (s.a.v.) peygamber olarak görevlendirildiği zamanda başta Mekke ve Medine'de olmak üzere kurulan birçok ticarî pazar ve panayır mevcuttu. Bu pazarlarda ağır vergiler, faiz, haksız kazanç, kâra borsa, ölçü ve tartıya riayet etmeme, aldatma ve aldanma gibi olumsuz birçok uygulama bulunmasından dolayı bu tür olumsuzlukların giderilmesi için Hiz. Peygamber (s.a.v.) çözüm yoluna gitmiştir. Hadis kaynaklarına baktığımızda Hiz. Peygamber (s.a.v.) Medine'ye hicret ettiğinde Müslümanlar için yeni bir pazar yeri kurulmasını ve ticareti hayatın İslam Dininin belirlediği ilkelere uygun olarak yapılması gerektiği hususunda tavsiyelerde bulunmuştur. İslam'da kişinin Allah'ın rızâsını gözeterek yaptığı bütün davranışlar ibadet olarak görüldüğü için kişinin ahlaka uygun bir şekilde ticaret yapması da bu anlamda ibadet olarak görülmüştür.⁵⁵³

Hicretin onuncu yılıydı. Hiz. Peygamber (s.a.v.), hacca niyet ederek hazırlıklara başlamış ve bu durumun duyurulmasını sağlamıştı. Bunun üzerine Hiz. Peygamber (s.a.v.) ile birlikte hac yapmak isteyen ashap Medine de toplanarak Hiz. Peygamber (s.a.v.) ile birlikte oradan hareket etmeye başladı. Öğle vakti Arafat yakınlarına geldiğinde Hiz. Peygamber (s.a.v.) devesinden inerek insanlara hitap etmeye başladı.

⁵⁵¹ San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/85; Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/103.

⁵⁵² San'ânî, *Selâmet Yolları*, 3/85; Nüreddîn İtr, *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*, 3/103; Zühaylî, *İslam Fıkhı Ansiklopedisi*, 5/452.

⁵⁵³ Ahmet Özdemir, "Ticaret - Ahlak İlişkisi Bağlamında Hiz. Peygamber Tarafından Yasaklanan Bazı Alış Veriş Türleri", *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Kongresi Tam Metin Kitabı Interantional Congress on Economic and Administrative Sciences*, (2019), 405.

Vefatından sonra bu hutbe “Veda Hutbesi” olarak anıldı. Bu hutbede Hz. Peygamber (s.a.v.), insanlığın kurtuluşu için çok önemli gördüğü konularda ve tehlikeli durum ve yaklaşımlara karşı orada bulunanları uyararak ayrıca burada bulunanların bulunmayanlara da tebliğ etmesi hususunda uyarılarda bulundu. Bu hutbede verilen önemli mesajlardan biri de insanlık için çok büyük bir tehlike olan faiz konusuydu.⁵⁵⁴

2.2.26.1. Tanımı

İslam’ın temel kaynakları olan Kur’an ve Sünnete baktığımızda Kur’an-ı Kerim de faiz “riba” sözcüğüyle ifade edilmiştir. Riba sözcüğü “artırma”⁵⁵⁵, “fazlalık”⁵⁵⁶ anlamına gelmektedir.⁵⁵⁷

Riba: Herhangi bir borç karşılığında alınan, karşılığı olmayan fazlalık demektir.⁵⁵⁸

2.2.26.2. Kur’an-ı Kerim ve Sünnette Faiz

Faiz ile ilgili Kur’an-ı Kerim’de geçen âyetler şunlardır:

" وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدُلُّوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ لِتَأْكُلُوا فَرِيقًا مِنْ أَمْوَالِ النَّاسِ بِالْإِثْمِ وَ أَنْتُمْ تَعْلَمُونَ. "

*“Mallarınızı aranızda haksızlıkla yemeyin. Bile bile, günaha saparak, insanların mallarından bir kısmını yemeniz için onun bir parçasını yetkililere aktarmayın.”*⁵⁵⁹

" الَّذِينَ يَأْكُلُونَ الرِّبَا لَا يَقُومُونَ إِلَّا كَمَا يَقُومُ الَّذِي يَتَخَبَّطُهُ الشَّيْطَانُ مِنَ الْمَسِّ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا إِنَّمَا الْبَيْعُ مِثْلُ الرِّبَا وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا فَمَنْ جَاءَهُ مَوْعِظَةٌ مِنْ رَبِّهِ فَانْتَهَى فَلَهُ مَا سَلَفَ وَأَمْرُهُ إِلَى اللَّهِ وَمَنْ عَادَ فَأُولَئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ "

*“Faiz yiyenler ancak şeytanın çarparak sersemlettiği kimse gibi kalkarlar. Bunun sebebi onların, “Alım satım da ancak faiz gibidir” demeleridir. Hâlbuki Allah alım satımı helâl, faizi ise harâm kılmıştır. Artık kime Allah’tan bir öğüt erişir de faizciliği bırakırsa geçmişteki kendisidir, durumunun takdiri Allah’a aittir. Kim de yine faizciliğe dönerse işte bunlar orada devamlı kalmak üzere cehennemliklerdir.”*⁵⁶⁰

⁵⁵⁴ Özafşar, *Hadislerle İslâm*, 171.

⁵⁵⁵ Bkz. Hacc, 22/5.

⁵⁵⁶ Bkz. Cezîrî, *Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı*, 283.

⁵⁵⁷ Şirbînî, *Muğni’l-Muhtâc*, 7/3.

⁵⁵⁸ Cürçânî, *Kitâbü’t-Ta’rîfât*, 110; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 134.

⁵⁵⁹ Karaman vd., *Kur’an Yolu*, Bakara, 2/178.

⁵⁶⁰ Karaman vd., *Kur’an Yolu*, Bakara, 2/275.

"يَمْحَقُ اللَّهُ الرِّبَا وَيُزِيلُ الصَّدَقَاتِ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ كَفَّارٍ أَثِيمٍ"

“Allah faizi tüketir, sadakaları ise artırır ve Allah hiçbir inkârcı günahları sevmez.”⁵⁶¹

"يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَزَرُّوا مَا بَقِيَ مِنَ الرِّبَا إِن كُنتُمْ مُؤْمِنِينَ"

“Ey iman edenler! Allah’tan korkun ve gerçekten iman etmiş iseniz faizden kalanı bırakın.”⁵⁶²

"فَإِنْ لَمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِنْ تُبْتِغُوا فَلََكُمْ رُؤُوسُ أَمْوَالِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ"

“Şayet bunu yapmazsanız Allah ve Resulü tarafından size bir savaş açıldığını bilin. Eğer tövbe ederseniz, haksızlık etmemek ve haksızlığa uğramamak üzere anaparanız sizindir.”⁵⁶³

"يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافَ مُضَاعَفَةٍ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ"

“Ey iman edenler! Kat kat faiz yemeyin. Allah’a itaatsizlikten sakının ki kurtuluşa eresiniz.”⁵⁶⁴

"وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ رَبًّا لِيَرْبُوَا فِي أَمْوَالِ النَّاسِ فَلَا يَرْبُوا عِنْدَ اللَّهِ وَمَا آتَيْتُمْ مِنْ زَكَاةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُضْغِفُونَ"

“İnsanların mallarında artış olsun diye faizli ödünç verdikleriniz Allah katında artmaz. Allah’ın hoşnutluğunu isteyerek verdiğiniz zekâta gelince, işte kat kat artıranlar onu verenlerdir.”⁵⁶⁵

Kur’an-ı Kerim’deki bu âyetler açıkça gösteriyor ki anaparadan meydana gelecek artışa “riba” denilir. Ancak Kur’an her artmayı ve çoğalmayı harâm kılmamıştır. Çünkü ticaretle de artış vardır. Kur’an’ın yasakladığı ise er-riba denilen kendine özgü olan bir artıştır.⁵⁶⁶

⁵⁶¹ Karaman vd., *Kur’an Yolu*, Bakara, 2/276.

⁵⁶² Bakara, 2/278.

⁵⁶³ Karaman vd., *Kur’an Yolu*, Bakara, 2/279.

⁵⁶⁴ Karaman vd., *Kur’an Yolu*, Âl-i İmrân, 3/180.

⁵⁶⁵ Karaman vd., *Kur’an Yolu*, Rûm, 30/39.

⁵⁶⁶ Ebü'l-A‘Lâ el-Mevdûdî, *Faiz*, çev. Dr. N. Ahmet Asrar (İstanbul: Hilal Yayınları, 2004), 100.

Hız. Peygamber’de (s.a.v.) faizi şiddetli bir şekilde yasaklamıştır. Bunun delilleri:

" عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: " اَلَّذَهَبُ بِلَذَّهَبٍ, وَالفِضَّةُ بِالفِضَّةِ وَالبُرُّ بِالْبُرِّ, وَالشَّعِيرُ بِالشَّعِيرِ, وَالنَّمْرُ بِالنَّمْرِ, وَالمِلْحُ بِالمِلْحِ, مِثْلُ بِمِثْلٍ, يَدِّ بِيَدٍ, فَمَنْ زَادَ أَوْ اسْتَرَادَ فَقَدْ أَرَبَى الْأَخْذُ وَالمُعْطَى فِيهِ سَوَاءٌ "

Ebû Saîd el-Hudrî ’den rivayet edildiğine göre; Hız. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “*Altına karşılık altın, gümüşe karşılık gümüş, buğdaya karşılık buğday, arpa karşılık arpa, hurmaya karşılık hurma, tuza karşılık tuz, eşit miktarda ve peşin olarak satılır. Her kim daha fazla verir veya alırsa muhakkak faiz yapmıştır. Verenle alan bu durumda eşittir.*”⁵⁶⁷

Aynı hadisi Ahmed b. Hanbel de rivayet etmiştir:⁵⁶⁸

" عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: اجْتَنِبُوا السَّبْعَ الْمُوبِقَاتِ قُلُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا هُنَّ قَالَ: الشِّرْكَ بِلِلَّهِ, وَاسْحَرُ, وَقَتْلُ النَّفْسِ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ وَأَكْلُ الرِّبَا وَأَكْلُ مَالِ الْيَتِيمِ وَالتَّوَلَّى يَوْمَ الزَّحْفِ وَقَتْفُ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ الْغَافِلَاتِ. "

Ebû Hüreyre’den (r.a) nakledildiğine göre; Hız. Peygamber (s.a.v.). “*Helak edici yedi şeyden kaçınınız!*” buyurdu. Sahâbe, “Ya Resûlullah! Bu yedi şey nedir? Diye sordu. Hız. Peygamber de (s.a.v.): “*Allah’a şirk koşturmak, sihir yapmak, hukukun gerektirdiği dışında Allah’ın yasakladığı bir cana kıymak, faiz yemek, yetim malı yemek, savaştan kaçmak, zinadan uzak durup hiçbir şeyden haberdar olmayan mü’min kadınlara zina iftirasında bulunmak.*” cevabını verdi.⁵⁶⁹

" أَخْبَرَنَا أَبُو زُبَيْرٍ عَنْ جَابِرٍ قَالَ: لَعَنَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَكْلَ الرِّبَا, وَمَوْكُولَهُ, وَكَاتِبَهُ, وَشَاهِدِيهِ وَقَالَ: هُمْ سَوَاءٌ. "

Ebu Zübeyr (r.a), Câbir’den (r.a) rivayet ettiğine göre Hız. Peygamber (s.a.v.): “*Faizi yiyene, yedirene, yazana ve buna şahitlik eden iki kişiye lanet etti ve hepsi eşittir*” buyurdu.⁵⁷⁰

⁵⁶⁷ Müslim, *el-Câmi ‘u ş-şahîh*, “Büyû” 82.

⁵⁶⁸ Bkz. Mervezî, *el-Müsned*, 1938.

⁵⁶⁹ Buhârî, *el-Câmi ‘u ş-şahîh*, “Vesâyâ”, 24.

⁵⁷⁰ Müslim, *el-Câmi ‘u ş-şahîh*, “Müsâkât” 106.

" عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: " مَا أَحَدٌ أَكْثَرَ مِنَ الرَّبِّ إِلَّا كَانَ عَاقِبَتُهُ أَمْرُهُ إِلَى

قَلَّةٍ. "

İbn Mes'ûd'dan rivayet edildiğine göre, Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *"Faiz yoluyla mal çoğaltan hiç kimse yoktur ki sonunda malında azalmaya dönüşmesin."*⁵⁷¹

Yukarıda zikredilen âyet ve hadislerle bakıldığında Allah (c.c) Cahiliyye Döneminde çokça yaygın olan faizin harâm olduğunu âyetleri tedricen indirerek toplumu böylece aşama aşama bu hastalık ve beladan temizlemeyi amaçlamıştır.

Bununla ilgili ilk âyetlere bakıldığında her ne kadar maddi bir artış gibi görünse de faizin bereketsiz olduğuna, sırf ilahi rızâ için verilen zekâtın ise ne kadar faziletli olduğuna değinerek konunun önemine dikkat çekmiştir. Faiz kavramı anlatılırken karşılığında zekâtın da zikredilmesi insanların ihtiyaçları halinde borç vermede kâr gibi görünen küçük kârların değil de asıl kâr olan ilahi rızânın gözetilmesi gerektiği hususuna dikkat çekilmiştir. Gerek manevi gerekse maddi anlamda yardımlaşmaya önem veren dinimiz borç verme hususunda borçlunun içinde bulunduğu zor durumu suistimal edip ondan yararlanmayı değil de muhtaç olana borç vermeyi teşvik etmiştir. Hatta borcunu ödeyecek durumu olmaması halinde onu sıkıştırmayıp gerekirse alacağını hibe etmeyi bizlere önermektedir.⁵⁷² Eğer eli darda olan birisi borçlu ise eli genişleyene kadar beklemek gerekir. Bunun delili şu âyettir:

" وَإِنْ كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِيرَةٌ إِلَى مَيْسَرَةٍ وَأَنْ تَصَدَّقُوا خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ "

*"Şu da var ki bağıslamanız, eğer bilerseniz sizin için daha hayırlıdır."*⁵⁷³

Böylece dinimiz, cahiliye döneminde yaygın olan faizin yerine Allah (c.c) rızâsı için borç vermeyi yani "kârz-ı hasen"i teşvik etmiştir. Kârz-ı hasen: Borç vermede borcun faizsiz olarak verilmesidir.⁵⁷⁴

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) "Veda Hutbesi'nde" Cahiliye Döneminde riba" ifadesini kullanması toplumun düzenini bozan faiz uygulamasının eskiden beri

⁵⁷¹ Kazvîni, *Sünen-i İbn Mâce*, "Ticârât" 58.

⁵⁷² Özağşar, *Hadislerle İslâm*, 173.

⁵⁷³ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, Bakara, 2/280.

⁵⁷⁴ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 293.

uygulana gelen uygulama olduğuna delil teşkil etmektedir. Faiz konusu Kur'an da anlatılırken önceki ümmetlere de yasaklandığı hususundaki âyetlerden sonra

" يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا أَضْعَافَ مُضَاعَفَةٍ وَاتَّقُوا اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ "

“Ey iman edenler! Kat kat faiz yemeyin. Allah’a itaatsizlikten sakının ki kurtuluşa eresiniz.”⁵⁷⁵ Âyetiyle faizin harâm olduğu Müslümanların kesinlikle yememesi gerektiği kesin bir dille ifade edilmiştir. Ayrıca Bakâra Suresi 275-279 âyetleriyle de faizin alışveriş gibi olmadığı kesin bir dille ifade edilmiştir. Alışverişin helâl faizin ise harâm olduğunu bu âyetler açıkça ifade etmektedir.⁵⁷⁶

Hiz. Peygamber’in (s.a.v.) insanı helak eden büyük günahlardan birinin de faiz olduğunu ifade etmesi faiz işlemine şahitlik yapana, yazana, yedirene ve yiyene lanet ederek bu işlemde rolü olan herkesin bu günahla eşit olduğunu ifade etmesi konunun ne kadar önemli olduğunu bize göstermektedir. Ayrıca bu konuya dikkatleri çekmek isteyen Hiz. Muhammed (s.a.v.), rüyasında biri kan dolu nehrin kıyısında diğeri nehrin içinde olan iki adam gördüğünü, nehrin içindeki kişinin çıkmak için kıyıya doğru yüzdüğünü fakat kıyıdağının her seferinde onun ağzına taş doldurup çıkmasını engelleyip nehirdeki yerine geri döndürdüğünü ifade etmiştir. Rüyasındaki nehirdeki kişinin faiz yiyen kişi olduğunu dile getirerek faiz yiyenin içinde bulunduğuş durumu böylece bir örnekle bizlere açıklayarak konunun önemini dile getirmiştir.⁵⁷⁷

Hiz. Peygamber (s.a.v.) faiz türlerine ve alışverişte faiz sayılabilecek veya faize kapı aralayabilecek şüpheli işlemlere de dikkat çekmiştir. Kur'an-ı Kerim’de kesin bir dille yasaklanan faiz türü cahiliye Arap toplumunda çokça yaygın olarak kullanılan “vade karşılığındaki alacaklardaki artış” Şeklinde uygulanan faiz çeşidi olan borç faizi olarak bilinen “ribe’d-deyn” veya “ribe’n-nesie” faizi. Cahiliye döneminde bu faiz türü şu şekilde gerçekleşiyordu: Bir kişiye herhangi bir şey satıldıktan sonra ücreti için belli bir zamana kadar mühlet verilir. Süre dolduktan sonra ücret ödenmezse fiyat artırılarak başka bir zamanda ödenmesi için süre tanınırdı ya da ihtiyacı olan biri başkasından ihtiyacı için borç aldığında bana bu kadar mühlet tanırsan karşılığında sana şu kadar fazla para vereceğim diyerek yapılan faiz türüne denilir.⁵⁷⁸

⁵⁷⁵ Karaman vd., *Kur'an Yolu*, Âl-i İmrân, 3/130.

⁵⁷⁶ Özağşar, *Hadislerle İslâm*, 173.

⁵⁷⁷ Özağşar, *Hadislerle İslâm*, 174.

⁵⁷⁸ Mevdûdî, *Faiz*, 101.

2.2.26.3. Faiz Çeşitleri

Şâfiîler hariç Cumhur'a göre iki kısma ayrılır:

1. Ribe'n-nesie: Herhangi bir vade karşılığında şart koşulan fazlalık demektir.⁵⁷⁹

2. Ribe'l-fadl: Aynı tür malların değişiminde birinin diğerinden fazla olmasıdır.⁵⁸⁰

Şâfiîlere göre ise ribe'n-nesie, ribe'l-fadl ve ribe'l-yed olmak üzere üç kısma ayrılır.⁵⁸¹

Ribe'l-yed: Aynı cins malların teslim ve tesellüm olmadan satılmasıdır.⁵⁸² Bedellerin birinin veya ikisinin tesliminin geciktirildiği alışveriştir.⁵⁸³

2.2.26.4. Faizin Gerçekleştiği Mallar

Faiz; Altın, gümüş, nakit para, ölçü, tartı veya adet ile alınıp satılan misli mallarda gerçekleşir.

Ebû Saîd el-Hudrî 'den rivayet edildiğine göre; Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: *“Altına karşılık altın, gümüşe karşılık gümüş, buğdaya karşılık buğday, arpaya karşılık arpa, hurmaya karşılık hurma, tuza karşılık tuz, eşit miktarda ve peşin olarak satılır. Her kim daha fazla verir veya alırsa muhakkak faiz yapmıştır. Verenle alan bu durumda eşittir.”*⁵⁸⁴

Hz. Peygamber (s.a.v.) alışverişte tarafların haklarının korunması amacıyla para ve malın değişkenliği nedeniyle vadeden doğan değer farkının önceden kestirmenin mümkün olamayacağından dolayı kendi türünden vadeli para ve mal değişimini yasaklamıştır. Ölçülebilen veya tartılabilen malların kendi türünden peşin olarak ve fazlasıyla değiştirilmesi ya da miktarları eşit olsa bile peşin değil de veresiye olarak değiştirilmesinden faiz meydana gelmektedir. Bunlara fazlalık veya veresiye faizi denilmektedir. Altın veya gümüşte de değişim esnasında fazlalık faizi söz konusu olmaktadır.⁵⁸⁵ Bunun delili Hz. Peygamber'in (s.a.v.) şu hadisidir:

⁵⁷⁹ Cezîrî, *Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı*, 283; Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 481.

⁵⁸⁰ Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 481.

⁵⁸¹ Bkz. Cezîrî, *Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı*, 2837.

⁵⁸² Cezîrî, *Dört Mezhebin Fıkıh Kitabı*, 2837; Zühaylî, *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*, 5/500.

⁵⁸³ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 7/3.

⁵⁸⁴ Müslim, *el-Câmi'u's-şâhih*, “Büyü” 82.

⁵⁸⁵ Özafşar, *Hadislerle İslâm*, 175.

" عَنْ فَصَّالَةَ بِنِ عُبَيْدٍ قَالَتْ: اشْتَرَضْتُ يَوْمَ خَيْبَرَ قِلَادَةً بِأَلْتِي عَشَرَ دِينَارٍ فِيهَا ذَهَبٌ وَخَرَزٌ، فَقَصَلْتُهَا فَوَجَدْتُ فِيهَا أَكْسَرَ مِنْ أَلْتِي عَشَرَ دِينَارًا، فَذَكَرْتُ ذَلِكَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: لَا تُبَاغِ حَتَّى تُفَصِّلَ

Fedâle b. Ubeyd şöyle dedi: “ Hayber günü on iki dinara içinde altın ve boncuk olan bir kolye satın aldım. Bunları sınıflandırdım. On iki dinardan fazla olduğunu gördüm. Bu durumu Hz. Peygamber’e (s.a.v.) anlattım. “*Sınıflandırmadan satmayın dedi.*”⁵⁸⁶

Aynı hadisi Ebû Dâvûd ve Tirmizî de rivayet etmiştir.⁵⁸⁷

Hiz. Peygamber (s.a.v.) kendi Peygamberliği döneminde ticari hayatta paranın yanında kullanılan altı temel ihtiyaç maddesini sayarak bu maddelerin değişimindeki fazlalığın faiz olduğunu belirterek bu malların değişiminin birebir yapılmasını ifade ederek bu maddelerin değişiminde eşitliğe uyulmazsa faizin meydana geleceğini belirtmiştir.⁵⁸⁸

Hiz. Peygamber (s.a.v.), bir paranın kendi cinsinden bir parayla veya ticari bir malın kendi cinsinden bir malla miktarları aynı olsa bile vadeli olarak satılmasını faiz olacağı gerekçesiyle yasaklamıştır. Altının altınla, gümüşün gümüşle tartılarının eşit ve peşin olmak şartıyla değişimine izin vermiştir. Hiz. Peygamber (s.a.v.) aynı türden olan ve aralarında kalite farkı bulunan malların takasındaki fazlalığı faiz kapsamında değerlendirmiştir. Bu nedenlerden dolayı Hiz. Peygamber (s.a.v.) taraflardan birinin mağdur olup diğerinin haksız yollarla ve karşılıksız olarak kazanç elde etmesine neden olan alışveriş türlerini yasaklamıştır. Aynı miktardaki malların vadeli olarak veya türü aynı olan malların farklı miktarlarda peşin olarak değiştirmeleri yerine, ellerinde bulunan malları öncelikle paraya çevirip, bu paralarla almak istedikleri malları satın almalarını istemiştir.⁵⁸⁹ Mallar takas edilirken malın kalitesinin, özelliklerinin, miktarının ve parasal olarak değerinin bilinmesi aldatma ve aldanmayı önlemektedir.

İslam Dini maddi ve manevi her alanda insanların haklarının korunmasını esas almış ve bu hakların gasp edilmesine vesile olan yolları yasaklamıştır. Hiz. Peygamber (s.a.v.) faiz konusunda alıcı ve satıcının haksız kazanç elde ederek birbirini

⁵⁸⁶ Özağşar, *Hadislerle İslâm*, 176.

⁵⁸⁷ Bkz. Ebû Dâvûd, *Sünen-i Ebû Dâvûd*, "Büyü" 22; Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, "Büyü" 12.

⁵⁸⁸ Özağşar, *Hadislerle İslâm*, 175.

⁵⁸⁹ Özağşar, *Hadislerle İslâm*, 176.

aldatmasının önlemek amacıyla çok titiz davranmıştır. Hatta doğrudan faizle ilgili olmadığı halde ağaçtaki taze hurmanın tahmini olarak kuru hurmayla satılmasını dahi yasaklamıştır. Buradaki amaç haksızlığa sebebiyet veren yolların kapatılması ve faize kapı aralayan uygulamaları engellemektir.

2.2.26.5. Alışverişte Faizin Söz Konusu Olmaması İçin Gerekli Olan Şartlar

Alışverişe konu olan aynı cins yiyecek maddeleri karşılıklı olarak satıldığında; her ikisi peşin olursa, eşit olursa ve taraflar birbirinden ayrılmadan kabz gerçekleşirse alışveriş geçerli olur.

Farklı türden olan yiyecek maddeleri karşılıklı olarak satıldığında ise; Her ikisi peşin ve taraflar ayrılmadan kabz gerçekleşirse alışveriş geçerli olur.⁵⁹⁰

Tarım, sanayi ve ticarete kişi zekâsını ve emeğini kullandığı için bu tür işlerden fayda görmektedir. Fakat faizde ise kişi ihtiyaç fazlası olan bir malı başkasının ihtiyacı halinde herhangi bir emek harcamadan, zahmete katlanmadan ihtiyaç sahibinin büyük ortağı olur. Yapılan işte kâr ve zarara bakılmadan önceden belirlenmiş bir kâra ortak olmaktadır. Bu durum da üretimin durmasına, haksız kazanca sebebiyet vermektedir. Bunun sonucunda ise servet tek bir sınıfın elinde toplanır. Bunun sonucunda kişilerde bencillik, cimrilik, acımasızlık ve paraya tapma gibi duygular ortaya çıkar. Nihayetinde bireyin bireye, topluma ve devlete karşı olan sevgisi, yardımlaşma duygusu ve birlik beraberlik duygusu ortadan kalkıp bu tür duygular kin ve nefrete yerini bırakır. Bu tür nedenlerden dolayı İslam Dininin temel iki kaynağı olan Kur'an-ı Kerim ve Sünnet şiddetle faizin yasak olduğunu emir ifadesiyle bize bildirmektedir.⁵⁹¹

Sonuç olarak Hz. Peygamber (s.a.v.), yaşadığı dönemde oldukça yaygın olan faiz çeşitlerinin tamamını ortadan kaldırmıştır. Ancak Hz. Peygamber'in (s.a.v.) kaldırdığı faiz uygulamaları ve hatta daha gelişmiş ve farklı şekillere bürünmüş haliyle günümüzde hayatımızın her alanında sanki hayatımızın bir parçasıymış gibi yer almaktadır. Neredeyse faizli muamelelere bulaşmamış kişi sayısı bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar azdır. Hayatımızı çepeçevre saran faiz uygulamalarıyla insanlar tefecilerin eline düşüp mağdur olmakta, iflasa ve hatta intiharlara sebep olup aile

⁵⁹⁰ Şirbînî, *Muğni'l-Muhtâc*, 7/9.

⁵⁹¹ Mevdûdî, *Faiz*, 102-108.

hayatını bozmaktadır. Yoksulların dayanak noktası olan zekâtı toplayacak kuruluş kalmayacak hale getirildi. Biz Müslümanlara düşen Kur'an ve Sünnet' in belirlediği ilkeler doğrultusunda bir hayat yaşayıp, küçük kârlar uğruna kendimizin ve başkasının dünya ve ahiret hayatını tehlikeye sokmadan, hayatı bereketsiz kılmadan insanca bir hayat yaşamaktır.

SONUÇ

Hız. Peygamber'den (s.a.v.) günümüze kadar hadisleri anlama çalışmaları yapılmıştır. Müslümanlar için en güzel örnek olan Hız. Muhammed'in (s.a.v.) söylediğı hadisler, anlama çabalarının birer yansımasıdır. Onun hadislerini anlama gayretleri sonucunda zamanla farklı isimler verilmiştir. Bunlar: "Fıkhu'l Hadis" ve "Ahkâm Hadisleri" Şeklinde ifade edilmiştir.

Fıkhu'l-Hadis daha çok hadisleri anlama çabasına, Ahkâm Hadisleri ise o alanda yazılan eserlere verilmiştir. Bu alanda yazılan eserlerin büyük bir kısmında ahkâm hadisleri ifadesi kullanılmıştır.

İslam dininin temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'e baktığımız zaman haksız kazanç sağlayan akitlerin yasaklandığını görürüz. Özellikle ölçü ve tartıda hile yapanlar şiddetle kınanmış, hatta bu davranışları yaptıklarından dolayı helak olan kavimler örnek verilmekle beraber aldatmayı, yalan, haksızlık, insanların mallarını haksız yollarla gasp, hırsızlık, kumar, rüşvet ve faiz gibi davranışları yasaklamıştır.

Hız. Peygamber'in (s.a.v.) peygamber olarak görevlendirildiğı zamanda başta Mekke ve Medine'de olmak üzere kurulan birçok ticarî pazar ve panayır mevcuttu. Bu pazarlarda ağır vergiler, faiz, haksız kazanç, kâra borsa, ölçü ve tartıya riayet etmeme, aldatma ve aldanma gibi olumsuz birçok uygulama bulunmasından dolayı bu tür olumsuzlukların giderilmesi için Hız. Peygamber (s.a.v.) çözüm yoluna gitmiştir. Hadis kaynaklarına baktığımızda Hız. Peygamber (s.a.v.) Medine'ye hicret ettiğinde Müslümanlar için yeni bir pazar yeri kurulmasını ve ticareti hayatın İslam dininin belirlediğı ilkelere uygun olarak yapılması gerektiğı hususunda tavsiyelerde bulunmuştur. İslam'da kişinin Allah'ın rızâsını gözeterek yaptığı bütün davranışlar ibadet olarak görüldüğü için kişinin ahlaka uygun bir şekilde ticaret yapması da bu anlamda ibadet olarak görülmüştür.

Bunun için mülkiyet hakkı, alıcı ve satıcının akde ilişkin iradeleri, emek ve alın terine önem verilmiştir. Faiz, aldatma, kâra borsa ve haksız kazanca yol açan ticari

faaliyetler ise yasaklamıştır. Hz. Peygamber'in cahiliye döneminde yaygın olan bazı alışverişleri yasaklamasını tek bir nedene bağlamak mümkün değildir. Çünkü alışveriş türü, farklı özelliklerinden dolayı ayrı ayrı konu başlıkları altında karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bir alışverişin yasaklanmasına neden olan hikmet birden fazla olarak karşımıza çıkabilmektedir. Bununla beraber, ahlak-ticaret ilişkisi doğrultusunda Hz. Peygamber'in yasakladığı alım satımlar:

1. Haksız kazanç sağlayan faiz nasıl kesin ifadelerle yasaklanmışsa, alışverişte faiz sayılabilecek veya faize yol açabilecek şans oyunlarına benzeyen “bey’u’l-hasât”, “bey’u’l-münâbeze” ve “bey’u’l-mülânese” gibi satışlar da yasaklanmıştır.

2. Alışverişe konu olan bir malın fiyat, ölçü ve vade açısından belirsizlik barındırması ve bu belirsizliklerin alıcı satıcı arasında anlaşmazlıklara sebebiyet vermesi nedeniyle “Bey’u’l-muhâbere”, “bey’u habli’l-habele”, “bey’u’l-mu’âveme”, “bey’u’l-mühâkale”, ve “bey’u’l-müzâbene” gibi alım satımlar da yasaklanmıştır.

3. Kişinin mülkünde olmayan, hazır olmayan ve alıcıya teslim edilip edilmeyeceği belli olmayan satışların yasaklanması. “Bey’u habli’l-habele” ve “Bey’u’l-muhâdare” gibi alım satımlar da yasaklanmıştır.

4. “Şehirlinin köylü adına satış yapması” ve “kervanın getirdiği malların yolda kârşılanması” gibi alım satımlar ğarar bulundurduğundan dolayı yasaklanmıştır.

5. “Kardeşin pazarlığı üzerine pazarlık” ve “pazarlığı kızıştırma” gibi satışlar toplumsal barış ve kardeşliği zedelediği için ve buna zarar verdiği için yasaklanmıştır.

Sonuç olarak ehliyetli olmayan sarhoşun, delinin yaptığı satışlar, icap ve kabul arasında uyumsuzluğun olduğu satışlar, var olmayan veya var olma tehlikesinin bulunduğu satışlar, sudaki balık ve havadaki kuş gibi teslimine güç yetirilmeyen satışlar, ğarar bulunduran satışlar, borcun vadeli olarak satılması, necis olan şeylerin satışı, meçhul olan şeylerin satışı, kabzın gerçekleşmeden bir malın satılması ve çiçek halindeki sebze ve meyvenin satışı gibi satışları yasaklanmıştır. Ayrıca faiz ve haksız kazanç yollarından biri olan rüşvet de yasaklanmıştır.

İslam, Kur’an ve Sünnetin belirlediği ilkelere uygun olan tüm ticari faaliyetleri ibadet çerçevesinde değerlendirmiştir. İslamiyet bu tür ticari faaliyetlerin dine uygun bir şekilde yürütülmesini sağlamak amacıyla bazı kurallar getirmiştir. Bu kurallar, ticari faaliyette bulunan kişiler tarafından özümseyip uygulandığında, ticari hayatta

varlığını devam ettiren toplumsal ve bireysel problemlerin tamamı doğal olarak kendiliğinden ortadan kalkacaktır. Biz Müslümanlara düşen Kur'an ve Sünnet' in belirlediği ilkeler doğrultusunda bir hayat yaşayıp, küçük kârlar uğruna kendimizin ve başkasının dünya ve ahiret hayatını tehlikeye sokmadan, hayatı bereketsiz kılmadan insanca bir hayat yaşamaktır.

KAYNAKÇA

- Ahmed Cevdet Paşa. *Sadeleştirilmiş Mecelle*. sad. İbrahim Ural - Salih Özcan. İstanbul: Fey Vakfı Yayınları, 1995.
- Alkış, Alpaslan. “İslam Hukuku Açısından Bitcoin ve Kripto Para”. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* 8/2.
- Askalânî, Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Muhammed İbn Hacer. *Bulûğu'l-Merâm Ahkâm Hadisleri*. çev. Mehmet Alioğlu - Betül Bozali. İstanbul: Karınca ve Polen Yayınları, 2017.
- Aybakan, Bilal. “Selem”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 29 Ağustos 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/selem>
- Aydınlı, Abdullah. *Hadis Istılahları Sözlüğü*. İstanbul: Marmara Ü.İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2009.
- Bardakoğlu, Ali. “İslam Hukukunda Akit Hürriyeti ve Akdi Şartlar Açısından Bu Hürriyetin Sınırlandırılması” 36 (Ekim 2020). <https://dergipark.org.tr/>
- Bayındır, Abdülaziz. “Bey‘ Bi'l-Vefâ”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 09 Kasım 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/bey-bil-vefa>
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî el-. *es-Sünenü'l-Kübrâ*. Ed. Ebü'l-Hasan el-Emruhi. 11 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2010.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-. *el-Câmi‘u's-şahîh*. 8 Cilt. Dimeşk: Daru İbni Kesir, Daru'l Yemame, 2. Basım, 1422.
- Buhârî, Ebû-Abdillah-Muhammed-ibn-İsmâîl. *Sahîh-i Buhârî ve Tercemesi*. çev. Mehmed Sofuoğlu. İstanbul: Ötüken Neşriyat, Şefik Matbası., 1987.
- Bûtî, Muhammed Saîd Ramazân el-. *Fıkhu's-Siyre*. çev. Aydın Atik. İstanbul: Dönem Yayıncılık, 1. Basım, 2016.
- Canbaz, Mustafa - Suner, Mustafa. “Bankalarda Altın Karşılığı Açılan Mevduat ve Kredi Hesapları İle Bazı Cari İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi”. *Finans*

- Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi* 4/3 (30 Eylül 2019), 307-329.
<https://doi.org/10.29106/fesa.603400>
- Cezîrî, Abdurrahmân b. Muhammed b. İvaz. *el-Fıkh 'ale'l-meżâhibi'l-erba'a*. çev. Hasan Ege. Ankara: Bahar Yayınları, 1979.
- Cürcânî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf. *Arapça-Türkçe Terimler Sözlüğü Kitâbü't-Ta'rîfât*. çev. Arif Erkan. İstanbul: Bahar Yayınları, 1. Basım, 1997.
- Cürcânî, Seyyid Ali Bin Muhammed Eş-Şerif. *Kitâbü't-Ta'rîfât*. Beyrut: Daru'l-Kutubu'l-İlmiyye, 1995.
- Çayıroğlu, Yüksel. "İslâm Hukukuna Göre İhtikâr Yasağı". *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 17/2 (2015), 315-370.
- Çeker, Orhan. *İslam Hukukunda Akitler*. Konya: Tekin Kitabevi, 2., 2019.
- Dalgın, Nihat. "İslam Hukukuna Göre Satım Sözleşmesi Açısından Mal Kavramı". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 11/11 (Mart 1999), 29.
<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/188642>
- Doğan, Hasan. "İslam Hukuku Açısından Kripto Paralar ve Blockchain Şifreleme Teknolojisi". *Selcuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 225-253.
<https://doi.org/10.15337/suhfd.428561>
- Döndüren, Hamdi. *Delilleriyle Ticaret ve İktisat İlmihali*. İstanbul: Altınoluk Yayınları, 1993.
- Ebü Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *Sünen-i Ebû Dâvûd*. Daru Risaletül Alemiyye, 2009.
- Erdoğan, Mehmet. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ensar, 3. basım., 2010.
- Ĥammâd, NazĤ. - Ulusoy, Recep. *İktisadî fıkıh terimleri*. Mecidiyeköy, İstanbul: İz, 1996.
- Hayrettin Karaman. "Akid". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 29 Ağustos 2023.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/akid>
- Heysemî, Nûreddin el-. *Mecmau'z-Zevâid*. 12 Cilt. Beyrut: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2009.

- İbn Abdülhâdî, Şemseddin. *Ahkâm Hadisleri el-Muḥarrer fi'l-Ḥadîs*. Ed. Nurgül Dere. çev. Hanîfî Akın. 1 Cilt. İstanbul: Çelik Yayınları, 2019.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşkî. *Reddû'l-Muhtâr*. çev. Ahmed Davudoğlu vd. İstanbul: Şamil Yayınları, 1988.
- İbn Dakîkul'îd, Ebû'l-Feth Takıyyüddîn Muhammed b. Alî b. Vehb el-Kuşeyrî el-Kûsî. *İḥkâmü'l-Aḥkâm Şerḥu 'Umdeti'l-Aḥkâm*. Ed. Ḥasan Aḥmed Isbir. Beyrut: Dar'ül İbn Hazm, 2009.
- İbni Kudame el-Makdisi. *el-Muğni*. 4 Cilt. İstanbul: Polen, 2015.
- İmam Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes el-Asbahî. *el-Muvaṭṭa'*. Beyrut: Daru İhyait-Turasi'l-Arabi, 1985.
- İsfahânî, Ebû'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. el-Mufaddal er-Râgıb el-İsfahânî. *el-Müfredât / Kur'an Istılahları Sözlüğü*. İstanbul: Çıra Yayınları, 2012.
- Kallek, Cengiz. "İhtikâr". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 09 Kasım 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/ihlikar>
- Kandemir, M.Yaşar. "Moğultay b. Kılıç". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 06 Eylül 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mogultay-b-kilic>
- Karaman, Hayreddin. *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*. 3 Cilt. İstanbul: Ensar Yayınları, 16., 2013.
- Karaman, Hayreddin vd. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014.
- Karaman, Hayreddin. *Mukayeseli İslam Hukuku*. 3 Cilt. İstanbul: Nesil Yayınları, 1991.
- Kazvînî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce. *Sunen-i İbn Mâce*. Daru Risaletül Alemiyye, 2009.
- Koçyiğit, Talat. *Hadis Istılahları Sözlüğü*. Ankara: Ankara Ü.İlâhiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 3., 1980.
- Köktaş, Yavuz. *Ana Hatlarıyla Ahkâm Hadisleri*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2., 2016.

- Liv, Cemil. “Maksadın Akde Tesiri Bağlamında Outsourcing (Dış Kaynak Temini) Uygulamalarının Fıkî Açısından Değerlendirilmesi”. *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 19/1 (30 Haziran 2019), 141-158. <https://doi.org/10.33420/marife.544000>
- Mavsılî, Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li-ta'îlî'l-Muhtâr*. Ed. Osman Şerifoğlu. çev. Mehmet Keskin. 1 Cilt. İstanbul: Hikmet Neşriyet, 2012.
- Mergînânî, Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî el-. *el-Hidâye*. İstanbul: Yasin Yayınları, 2019.
- Mervezî, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-. *el-MüsnEd*. nşr. Ebû Hâcir Muhammed Saîd Besyûnî. Beyrut: Müessesetü'l-Risale, 1405/1985.
- Mevdûdî, Ebü'l-A'Î el-. *Faiz*. çev. Dr. N. Ahmet Asrar. İstanbul: Hilal Yayınları, Kilim Matbası., 2004.
- Mevsılî, Abdullah b. Mahmûd. *el-Muhtâr li'l-Fetvâ*. Ed. Osman Şerifoğlu. çev. Mehmet Keskin. 1 Cilt. İstanbul: Hikmet Neşriyat, 2012.
- Muhammed Ebu Zehra. *İslam Hukuku Metodolojisi: Fıkıh Usulü*. Ankara: Fecr Yayınları, 11. baskı., 2013.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Câmi'u's-şahîh*. nşr. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. İstanbul: Darul Taba'at ul 'Amire, 1374-75/1955-56.
- Nesâî, Ebû Abdirrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-. *Sünen-i Nesâî*. İstanbul: Ocak, 2011.
- Nevevî, Ebû Zekerîyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî en-. *el-Minhâc*. İstanbul: Kahraman Yayınları, 2. Basım, 2016.
- Nüreddîn İtr. *Bulûğu'l-Merâm Şerhi*. çev. Ahmet Efe vd. 3 Cilt. İstanbul: Tahlil Yayınları, 4., 2020.
- Özaşar, Mehmet Emin (Ed.). *Hadislerle İslâm: Hadislerin Hadislerle Yorumu*. 5. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 1. baskı., 2014.

- Özdemir, Ahmet. “Ticaret - Ahlak İlişkisi Bağlamında Hz. Peygamber Tarafından Yasaklanan Bazı Alışveriş Türleri”. *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Kongresi Tam Metin Kitabı Interantional Congress on Economic and Administrative Sciences*, 400-407.
<http://ktp2.isam.org.tr/detayilhmklzt.php?navdil=tr&midno=132108750&DerGivalkod=2523>
- Özel, Ahmet. “İbn Dakīkul‘İd”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 05 Eylül 2023.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-dakikulid>
- Özen, Şükrü. “Musarrât”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 29 Ağustos 2023.
<https://islamansiklopedisi.org.tr/musarrat>
- San‘ânî, Ebû İbrâhîm İzzüddîn Muhammed b. el-İmâm el-Mütevekkil-Alellâh İsmâîl es-. *Sübülü’s-selâm fî şerhi Bulûği’l-merâm*. Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2003.
- San‘ânî, Ebû İbrâhîm İzzüddîn Muhammed b. el-İmâm el-Mütevekkil-Alellâh İsmâîl es-San‘ânî. *Bulûğu’l-Merâm Tercümesi ve Şerhi*. çev. Ahmed Davudoğlu. 4 Cilt. İstanbul: Sönmez Neşriyat, 1967.
- Sarıçam, İbrahim. *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 3. baskı., 2004.
- Sundusi, Ebu Abdullah Muhammed b. Ebi Bekr b. Salih es-. *Tehzîbu Sünen-i Ebû Dâvûd*. Riyad: Darul ‘Ataatil İlm, 2019.
- Şa’ban, Zekiyyüddin. *İslam Hukuk İlminin Esasları (Usulü’l Fıkıh)*. çev. İbrahim Kâfi Dönmez. Ankara: TDV Yayınları, 17., 2012.
- Şevkânî, Ebu Abdillâh. Muhammed b. Ali b. Muhammed eş-. *Neylû’l-evtâr*. Beyrut: Darul-Kutubi’l-İlmiyye, 2011.
- Şirbînî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed el-Hatîb eş-. *Delilleriyle Büyük Şâfiî Fıkıhı Muğni’l-Muhtâc Minhâcü’t-Ṭâlibîn Şerhi*. Ed. Taner Çakıcı. çev. Soner Duman. 20 Cilt. İstanbul: Miraç Yayınları, 1. Baskı., 2010.
- Taberânî, Ebû’l-Kâsım Müsnidü’d-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-. *el-Mu‘cemü’l-evsaf*. İstanbul: Mutlu Yayınları, 2003.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd). *Sünenü’t-Tirmizî*. Beyrut: Daru İhyait-Turasi’l-Arabi, t.s.

- Topal, Şevket - Arik, Önder. “Elektronik Transfer Sistemleri Aracılığıyla Yapılan Altın Alım Satım İşlemleri”. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. <https://doi.org/10.32950/rteuifd.1010331>
- Turan, M Fatih. “Bey’ Bi’l-Vefâ ve Bey’ u’l-İne İle Mukayeseli Olarak Günümüz Repo İşlemlerinin Fikhî Boyutu”. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/27 (Ocak 2015), 117-146.
- Ünal, Halit. “Arâyâ”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Erişim 05 Kasım 2023. <https://islamansiklopedisi.org.tr/araya>
- Yaman, Ahmet - Çalış, Halit. *İslam Hukuku*. Ankara: Bilimsel Araştırma Yayınları, 4., 2020.
- Zebîdî, Ebü’l-Feyz Muhammed el-Murtazâ b. Muhammed b. Muhammed b. Abdirezzâk el-Bilgrâmî el-Hüseynî ez-. *İmam-i Âzam ’ın Rivayet Ettiği Ahkâm Hadisleri*. çev. İsmail Karagözoğlu - Melikşah Sezen. 2 Cilt. Sultanahmet, İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2018.
- Zeydan, Abdulkerim. *İslam Hukukuna Giriş*. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2012.
- Zühaylî, Vehbe Mustafa. *İslam Fıkıhı Ansiklopedisi*. çev. Ahmet Efe vd. 10 Cilt. İstanbul: Risale Yayınları, 1994.
- Din İşleri Yüksek Kurulu Fetvalar*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2019.